

**ПРИВАТНА УСТАНОВА
«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НЕВАР ІГОР ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 342.92

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ,
ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА (БІЗНЕСУ)
В УКРАЇНІ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. В. Невар**

Науковий керівник – **Боровик Андрій Володимирович**,
кандидат юридичних наук, доцент,
відмінник освіти України

Ужгород – 2024

АНОТАЦІЯ

Невар І. В. Адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розкритті адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

Обґрунтовано, що під адміністративно-правовим захистом інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) доцільно розуміти систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), забезпечення діяльності учасників адміністративно-охоронних відносин у цій сфері, реалізації правових норм, спрямованих на захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), а також сприяння відновленню порушених прав інвесторів, власників і підприємців.

Констатовано, що діяльність держави у сфері адміністративно-правової охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) спрямована на створення адміністративно-правових норм щодо встановлення загального режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-охоронних інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), запобігання й припинення порушень у цій сфері, притягнення до адміністративної відповідальності за порушення тощо.

Вказано, що перед державою стоїть завдання створити систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Визначено, що адміністративно-правовий захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – це особливий порядок адміністративно-правового регулювання, який відображає сукупність правових і організаційних засобів, що використовуються для встановлення правового статусу відносин у сфері інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), і спрямований на забезпечення їх сталого функціонування.

Доведено, що комплекс адміністративно-правових приписів щодо вчинення юридично значимих дій і правових заборон у сфері інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) визначає сутність адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Адміністративно-правовий захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) стосується встановлення обов'язкових для власників майна й інших осіб правил забезпечення їх утримання, охорони майна в разі виникнення надзвичайної ситуації, заборони діяльності, що завдає шкоди правам власників, інвесторів і підприємців.

Визнано, що ефективним способом захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є припинення дій, що порушують права особи або створюють загрозу порушення, і відновлення законних інтересів власника.

Наголошено, що першочерговими завданнями нашої держави в межах адміністративної реформи є належне визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-безпекових відносин, розробка організаційної форми управління у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), яка має забезпечити раціональний розподіл повноважень у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) між державними органами й органами місцевого

самоврядування для реалізації громадського інтересу. Вказано, що в сучасних умовах на нашу державу покладено важливий обов'язок щодо проведення ефективних змін та оптимального реформування законодавства у сфері адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). На цьому шляху особливої уваги заслуговує удосконалення законодавства щодо запобігання та припинення порушень у сфері господарської діяльності, притягнення до адміністративної відповідальності за порушення у цій сфері.

Обґрунтовано, що на сучасному етапі у зв'язку з повномасштабною війною важко говорити про наявність оптимального нормативно-правового забезпечення й регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. Утім підкреслено, що наша держава, та зокрема уряд, максимально дієво й ефективно протистоїть викликам сьогодення та корегує всі потреби нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) нашої держави, наскільки це дають змогу зовнішні чинники.

Доведено, що диференціація адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) передусім має проводитись у розрізі сутності соціальних відносин, що лежать у їх основі. Проте, з іншого боку, окремо виділено й відносини з організації та поточної правоохоронної діяльності правоохоронних органів, що виступають своєрідним забезпечувальним засобом правозахисної діяльності, суб'єктами яких можуть бути тільки державні органи (наприклад, контрольно-наглядова діяльність за правоохоронними органами на предмет дотримання прав громадян). Таким чином, адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) залежно від характеру адміністративно-правових відносин поділено на засоби, суб'єктами яких є орган державної влади та громадянин, і засоби, суб'єктами яких виступають лише владні інституції.

Класифіковано адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – залежно від внутрішньої спрямованості й ролі в забезпеченні механізму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). За цим критерієм, відповідно до розширеного підходу до розуміння адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), останні поділено на засоби, пов'язані із забезпеченням та організацією адміністративних механізмів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), і засоби, пов'язані з безпосереднім застосуванням і використанням відповідних форм і способів із метою захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Вказано, що в разі звернення особи до відповідного правоохоронного органу з приводу захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), що стосується практичної реалізації захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), організація діяльності такого правоохоронного органу, включно з наділенням його певною функціональною, кадровою і матеріально-фінансовою основою, хоч прямо і не залежить від конкретних ситуацій захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), однак так само є неодмінною умовою реальності адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Значення такого поділу вбачається передусім у врахуванні всіх чинників, що різнобічно забезпечують механізм захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), відповідно до чого адміністративно-правове регулювання не тільки має встановлювати дієві процедурні засоби інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), але й створювати достатні матеріальні умови їхньої успішної реалізації.

Підставою для класифікації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) визначено і їхню

внутрішню природу та сутність вираження матеріального світу, оскільки загалом адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є певними матеріальними явищами правового характеру. Утім зазначено, що вказані явища є досить різнорідними, зокрема, це контрольно-наглядова діяльність та організація діяльності уповноважених органів, право особи на оскарження, позов, звернення, проведення перевірки Уповноваженим з прав людини тощо. Відповідно до цього вищеперелічені явища – адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – з відомою часткою умовності поділено на інструменти (позов, заява, скарга громадянина) та заходи або діяння (практична діяльність правоохоронних органів).

Зазначено, що залежно від підходу до їх сприйняття ті самі явища можуть виступати і як інструменти, і як діяння. Наприклад, звернення у його абстрактному значенні є інструментом, а як елемент ініціювання адміністративно-правової юрисдикційної форми захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – діянням. Обґрунтовано, що наведене розмежування адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) сприятиме не тільки їх правильному сприйняттю, але й чіткішому розумінню місця та значення у правозахисному механізмі, належному застосуванню в цілях запобігання й припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів інвесторів, власників і підприємців.

Звернено увагу на те, що, незважаючи на наявну специфіку конкретних адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), саме вони виявляють ключове значення в аспекті забезпечення належної організації та реалізації державно-юридичної правозахисної діяльності, націленої на попередження й припинення порушень, а також відновлення прав інвесторів, власників і підприємців.

Зазначено, що оптимізація цього питання вимагає забезпечення не тільки внутрішньої системності адміністративно-правових засобів, але і їх узгодженості з адміністративними формами й способами захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Таким чином, адміністративно-правові засоби як засоби державно-юридичної правозахисної діяльності є одним із ключових елементів правозахисного механізму й забезпечують організацію та реалізацію захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), сприяючи використанню та застосуванню форм і способів такого захисту.

Обґрунтовано, що система адміністративно-правових засобів складається з різних за своєю сутністю і призначенням правових явищ, інструментів, заходів, діянь, здійснюваних різними суб'єктами й на різних стадіях правозахисної діяльності, які спільно вирішують завдання запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Системність адміністративно-правових засобів, зі свого боку, потребує забезпечення не лише їхньої органічної єдності, але й послідовного поєднання та впорядкування з адміністративно-правовими формами і способами захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Обґрунтовано ідею створення спеціального суду для захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який би позиціонувався як альтернативний існуючій судовій системі механізм для забезпечення інвесторам, власникам і підприємцям ефективного судового захисту. Вказано, що саме такий механізм міг би гарантувати швидке й ефективне вирішення спорів за позовами інвесторів, власників і підприємців і, як наслідок, значно підвищити інвестиційну привабливість України та захищеність приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Запропоновано розглядати ідею створення спеціального суду для захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) на рівні

запровадження нової чи вдосконалення наявної арбітражної інституції (МКАС при Торгово-промисловій палаті України) для вирішення спорів щодо захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Доцільним визнано розглянути можливість створення такої судової інституції, до складу якої могли б бути запрошені авторитетні міжнародні спеціалісти. Крім того, необхідним визнано забезпечення можливості «прямого» виконання рішень такої установи, для чого варто створити спеціальний орган, який би забезпечував оперативне виконання її рішень, а за невиконання передбачити додаткові заходи відповідальності.

Аргументовано, що створення таких судів може бути ефективним, проте додатковим способом захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який не можна розглядати як дієвий альтернативний спосіб подолання проблем, пов'язаних з неефективністю вітчизняної судової системи.

Зроблено висновки, що:

1) система адміністративно-правових заходів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні охоплює комплексний аналіз інструментів, які використовуються для забезпечення законних інтересів інвесторів, власників і підприємців у юридичній системі нашої держави. Зокрема, до складових такої системи варто віднести: законодавчу базу та правове регулювання, інституційне забезпечення (основними інституціями, відповідальними за реалізацію адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), є органи влади, судова система, правоохоронні органи, регуляторні органи тощо). Крім того, до системи адміністративно-правових заходів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) доцільно віднести різноманітні правові механізми (адміністративні процедури, суди тощо). Проте, аналізуючи систему адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), доцільно враховувати наявні проблеми (повномасштабна війна,

корупція, нестабільність законодавства, недостатня ефективність судової системи, відсутність оптимального уніфікованого підходу до захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу);

2) завдяки постійному вдосконаленню законодавства, удосконаленню адміністративних процедур і судової практики (зокрема, завдяки організації нових інституцій) можливе зміцнення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Вказано, що система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні є складною системою, яка вимагає постійного вдосконалення й адаптації до сучасних викликів і стандартів як національного, так і міжнародного права.

Визначено необхідність нормативного закріплення на рівні окремого законодавчого акта переліку рухомого та нерухомого майна, що перебуває у приватній власності, яке не може бути примусово вилучено для суспільних потреб і потреб національної оборони в умовах воєнного стану.

Ключові слова: адміністративно-правові засоби, бізнес, захист інвестицій, нормативно-правове регулювання, підприємництво, приватна власність.

SUMMARY

Nevar I. V. Administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2024.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which is manifested in the disclosure of administrative and legal means of protecting investments, private property and entrepreneurship

(business) in Ukraine.

It is substantiated that the administrative and legal protection of investments, private property and entrepreneurship (business) should be understood as a system of legal methods and means of maintaining the regime of protection of investments, private property and entrepreneurship (business), ensuring the activities of participants in administrative and security relations in this sphere, implementation of legal norms aimed at protecting investments, private property and entrepreneurship (business) and promoting the restoration of violated rights of investors, owners and entrepreneurs.

It is stated that the activity of the State in the field of administrative and legal protection of investments, private property and entrepreneurship (business) is aimed at creating administrative and legal norms for the establishment of a general regime for the protection of investments, private property and entrepreneurship (business), determining the administrative and legal status of participants in administrative and security investments, private property and entrepreneurship (business); prevention and suppression of violations in this area; bringing to administrative responsibility for violations, etc.

It is indicated that the state is faced with the task of creating a system of legal methods and means of maintaining the regime of protection of investments, private property and entrepreneurship (business). It is determined that the administrative and legal protection of investments, private property and entrepreneurship (business) is a special order of administrative and legal regulation, which reflects the totality of legal and organizational means used to establish the legal status relations in the field of investment, private property and entrepreneurship (business) and is aimed at ensuring their sustainable functioning.

It is proved that a set of administrative and legal prescriptions for legally significant actions and legal prohibitions in the field of investment, private property and entrepreneurship (business) determine the essence of administrative and legal protection of investments, private property and entrepreneurship (business). Administrative and legal protection of investments, private property

and entrepreneurship (business). It concerns the establishment of mandatory rules for property owners and other persons to ensure their maintenance, protection of property in the event of an emergency, prohibition of activities that harm the rights of owners, investors and entrepreneurs. It is recognized that an effective way to protect investments, private property and entrepreneurship (business) is to stop actions that violate the rights of a person or create a threat of violation, and to restore the legitimate interests of the owner.

It is emphasized that the priority tasks of our state within the framework of administrative reform are the proper determination of the administrative and legal status of participants in administrative and security relations, the development of an organizational form of management in the field of investment protection, private property and entrepreneurship (business), which should ensure a rational distribution of powers in the field of investment protection, private property and entrepreneurship (business) between state bodies and local self-government bodies for the implementation of the public interest. It is indicated that in modern conditions our state is entrusted with an important duty to carry out effective changes and optimal reform of legislation in the field of administrative and legal protection of investments, private property and entrepreneurship (business). On this path, special attention should be paid to the improvement of legislation on the prevention and suppression of violations in the field of economic activity; bringing to administrative responsibility for violations in this area.

It is substantiated that at the present stage, in connection with the full-scale war, it is difficult to talk about the availability of optimal regulatory and legal support and regulation of the protection of investments, private property and entrepreneurship (business) in Ukraine. However, it was emphasized that our state, and in particular the government, confronts the challenges of today as efficiently and effectively as possible and adjusts all the needs of the regulatory and legal regulation of the protection of investments, private property and entrepreneurship (business) of our state as far as external factors allow. It is indicated that today in Ukraine the legislative framework in the field of legal regulation of the protection

of investments, private property and entrepreneurship (business) during the period of the special economic regime - the martial law regime is formed and optimized promptly and in accordance with the needs of the time. In particular, in connection with the imposition of martial law, the procedure for state registration of legal entities and individual entrepreneurs has been changed, a number of changes have been made regarding taxation and reporting during martial law. These changes encourage business entities to function effectively in wartime.

It is proved that the differentiation of administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) should first of all be carried out in the context of the essence of social relations that underlie them. However, on the other hand, relations on the organization and current law enforcement activities of law enforcement agencies, which act as a kind of security means of human rights activities, the subjects of which can only be state bodies (for example, control and supervisory activities over law enforcement agencies for the observance of citizens' rights in it). Thus, administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business), depending on the nature of administrative and legal relations, are divided into means, the subjects of which are a public authority and a citizen, and means, the subjects of which are only government institutions.

Administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) are classified – depending on the internal orientation and role in providing a mechanism for the protection of investments, private property and entrepreneurship (business). According to this criterion, in accordance with the extended approach to understanding administrative and legal means of protecting investments, private property and entrepreneurship (business), the latter are divided into means related to the provision and organization of administrative mechanisms for the protection of investments, private property and entrepreneurship (business), and means related to the direct application and use of appropriate forms and methods in order to protect investments, private property and entrepreneurship (business). It is indicated that in the case of a person's appeal

to the relevant law enforcement agency regarding the protection of investment, private property and entrepreneurship (business) refers to the practical implementation of the protection of investments, private property and entrepreneurship (business), the organization of the activities of such a law enforcement agency, including the provision of a certain functional, personnel and material and financial basis, although it does not directly depend on specific situations of protection of investments, private property and entrepreneurship (business), however, it is also a prerequisite for the reality of administrative and legal protection of investments, private property and entrepreneurship (business).

The significance of such a division is seen, first of all, in taking into account all the factors that comprehensively provide a mechanism for the protection of investments, private property and entrepreneurship (business), according to which administrative and legal regulation should not only establish effective procedural means of investment, private property and entrepreneurship (business), but also create sufficient material conditions for their successful implementation.

The basis for the classification of administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) is their internal nature and essence of expression of the material world, since in general administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) represent certain material phenomena of a legal nature. However, it is noted that these phenomena are quite heterogeneous, in particular, these are control and supervisory activities and organization of the activities of authorized bodies, the right of a person to appeal, claim, appeal, inspection by the Commissioner for Human Rights, etc. In accordance with this, the above-mentioned phenomena – administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) – with a certain degree of conventionality are divided into instruments (claim, application, complaint of a citizen) and measures or actions (practical activities of law enforcement agencies).

It is indicated that, depending on the approach to their perception, the same phenomena can act both as tools and as acts. For example, an appeal in its abstract meaning is a tool, and as an element of initiating an administrative-legal jurisdictional form of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) – an act. It is substantiated that the given distinction between administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business) will contribute not only to their correct perception, but also to a clearer understanding of the place and significance in the human rights mechanism, proper application in order to prevent and stop violations, as well as to restore the rights, freedoms and legitimate interests of investors, owners and entrepreneurs.

Attention is drawn to the fact that despite the existing specifics of specific administrative and legal means of protection of investments, private property and entrepreneurship (business), they are of key importance in terms of ensuring the proper organization and implementation of state legal human rights activities aimed at preventing and stopping violations, as well as restoring the rights of investors, owners and entrepreneurs.

It is noted that the optimization of this issue requires ensuring not only the internal consistency of administrative and legal means, but also their consistency with the administrative forms and methods of protection of investments, private property and entrepreneurship (business). Thus, administrative and legal means as a means of state legal human rights activity are one of the key elements of the human rights mechanism and ensure the organization and implementation of protection investment, private property and entrepreneurship (business), promoting the use and application of forms and methods of such protection.

It is substantiated that the system of administrative and legal means consists of legal phenomena, instruments, measures, actions carried out by different subjects and at different stages of human rights activities, which jointly solve the problems of preventing and stopping violations, as well as restoring the rights,

freedoms and legitimate interests of a person and a citizen in the field of investment, private property and entrepreneurship (business).

The systematic nature of administrative and legal means, in turn, requires ensuring not only their organic unity, but also consistent combination and streamlining with administrative and legal forms and methods of protecting investments, private property and entrepreneurship (business).

The idea of creating a special court for the protection of investments, private property and entrepreneurship (business) is substantiated, which would be positioned as an alternative to the existing judicial system mechanism for providing investors, owners and entrepreneurs with effective judicial protection. It is indicated that such a mechanism could guarantee quick and effective resolution of disputes on the claims of investors, owners and entrepreneurs and, as a result, significantly increase the investment attractiveness of Ukraine and protection of private property and entrepreneurship (business).

It is proposed to consider the idea of creating a special court for the protection of investments, private property and entrepreneurship (business) at the level of introducing a new or improving an existing arbitration institution (ICAC at the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry) to resolve disputes regarding the protection of investments, private property and entrepreneurship (business). It was considered expedient to consider the possibility of creating such a judicial institution, which could include authoritative international experts. In addition, it is considered necessary to ensure the possibility of "direct" execution of the decisions of such an institution, for which it is necessary to create a special body that would ensure the prompt implementation of its decisions, and to provide for additional measures of responsibility for non-compliance.

It is argued that the creation of such courts can be an effective, but additional way to protect investments, private property and entrepreneurship (business), which cannot be considered as an effective alternative way to overcome the problems associated with the inefficiency of the domestic judicial system.

The need for normative consolidation at the level of a separate legislative act of the list of privately owned movable and immovable property that cannot be forcibly seized for public needs and the needs of national defense under martial law has been determined.

Key words: administrative and legal means, business, entrepreneurship, normative and legal regulation, private property, protection of investments.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Невар І. В. Органи загальної компетенції із реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.23>.

2. Невар І. В. Характеристика суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні суб'єктами владних повноважень, що не мають статус органів державної влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 735–738. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/184>.

3. Невар І. В. Захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу): окремі історичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 238–241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/58>.

4. Невар І. В. Система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 1 (61). Р. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.1.19>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Невар І. В. До питання компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 484–487. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-132>.

2. Невар І. В. Нормативно-правова регламентація відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану у системі обмежень права власності. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 329–331. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-89>.

3. Невар І. В. Нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 240–241. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-68>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ, ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА (БІЗНЕСУ) В УКРАЇНІ.....	27
1.1 Захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) як функція держави.....	27
1.2 Нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.....	45
1.3 Система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.....	59
1.4 Зарубіжний досвід захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).....	78
Висновки до першого розділу.....	95
РОЗДІЛ 2 РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ, ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА (БІЗНЕСУ) В УКРАЇНІ.....	104
2.1 Суб'єктний склад реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.....	104
2.2 Реалізація адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.....	133
2.3 Гармонізація законодавства України про захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні в умовах інтеграції до Європейського Союзу.....	160
Висновки до другого розділу.....	180
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРМА – Агентство з розшуку та менеджменту активів

ДПС – Державна податкова служба

ЗСУ – Збройні сили України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Низькі приватні інвестиції, фрагментарність у підходах до захисту приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні, зокрема відсутність оптимального механізму такого захисту, продовжують залишатися основним недоліком національного розвитку. Це можна пояснити дефіцитним капіталом (фінансами), макроекономічною нестабільністю, насамперед зумовленою повномасштабною війною та соціальним ризиком, який включає ендемічну інституційну корупцію. Усе наведене зумовлює потребу в розробці ефективної моделі захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні, зокрема, адміністративно-правовими засобами, які можуть відігравати ключову роль в економічному процвітанні, забезпечуючи в тому числі продуктивне використання й моніторинг для досягнення бажаних результатів, з дотриманням принципу інклюзивного розвитку.

За даними Світового банку, вартість відновлення України як сучасної економіки після війни коштуватиме понад 400 мільярдів доларів. Відновлення України стане наймасштабнішим проєктом із часів Плану Маршала. Під час реконструкції стоїть завдання не відроджувати пострадянську економіку, а побудувати нову, інтегровану в європейську й конкурентоспроможну на міжнародному ринку XXI століття економіку. Усе наведене зумовлює потребу в широкомасштабних скоординованих зусиллях усіх учасників ринку: держави, приватного сектору, міжнародних партнерів тощо. Ключовим фактором успішної реконструкції буде максимальне залучення приватного сектору й міжнародного капіталу, а також розробка ефективного механізму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні, зокрема, адміністративно-правовими засобами. В умовах відсутності такого механізму здійснення наукового

дослідження проблем захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) набуває своєї актуальності.

Проблематика захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні була предметом представників як науки конституційного права, так і науки адміністративного права. Питаннями господарської діяльності та, зокрема, проблематикою захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) займалися: Р. П. Бойчук, Є. Є. Веселкова, О. М. Вінник, Д. В. Задихайло, О. Р. Зельдіна, О. Р. Кібенко, М. Ю. Кравчук, В. В. Кудрявцев, М. М. Лазаренко, В. Н. Лисица, В. К. Мамутов, О. П. Подцерковний, В. В. Поєдинок, В. Ю. Полатай, Є. В. Попов, Ю. Д. Притика, О. В. Семерак, М. А. Семочкіна, О. Е. Сімсон, О. Ф. Скакун, А. В. Смітюх, В. М. Стойка, О. Г. Хрімлі, А. В. Чікілев та інші. У межах адміністративно-правових досліджень окремі концептуальні питання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні вивчались у публікаціях В. Б. Авер'янова, О. В. Батанова, В. М. Бесчастного, Ю. П. Битяка, А. В. Боровика, Ю. О. Буглака, Д. І. Голосніченка, В. В. Доненка, О. Ю. Дубинського, Т. О. Карабін, І. Б. Коліушка, Т. О. Коломоєць, Є. Ю. Соболя та інших. Однак при цьому дослідження адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні не втрачає своєї актуальності та визначається як нагальне з погляду практики правозастосування в умовах воєнного стану зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до вимог Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» від 17 грудня 2020 року № 1116-IX, Указу Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 року № 68/2016, у межах виконання Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів

України від 5 серпня 2020 року № 695 та ін. Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права». Внесок здобувача полягає у визначенні адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

Мета дослідження. Метою дисертаційної роботи є встановлення адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні й обґрунтування напрямів забезпечення їх ефективності з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу та інших провідних світових країн.

Досягнення поставленої мети дисертаційної роботи пов'язується з вирішенням таких наукових *задач*:

- охарактеризувати захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) як функцію держави;
- описати нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;
- визначити систему адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;
- охарактеризувати зарубіжний досвід захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу);
- відобразити суб'єктний склад реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;
- описати напрями реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;
- описати етапи гармонізації законодавства України про захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні в умовах інтеграції до Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають під час захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові заходи захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань вимагає застосування складної сукупності загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Застосування діалектичного методу наукового пізнання дало змогу розкрити суб'єктний склад реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні (підрозділ 2.1). Застосування загальнонаукових методів аналізу та синтезу дало змогу описати адміністративно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні й реалізацію адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні (підрозділи 1.2, 2.2). Застосування функціонального й системного підходів стало методологічним базисом для обґрунтування напрямів реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. Дослідження системи адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні й захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) як функції держави здійснено за допомогою використання історико-правового методу (підрозділи 1.1, 1.3). Порівняльно-правовий метод дав можливість дослідити зарубіжний досвід захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) та напрями гармонізації законодавства України про захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні в умовах інтеграції до Європейського Союзу (підрозділи 1.4, 2.3). Формально-юридичний метод сприяв формулюванню окремих правових понять і визначень з теми дослідження (розділ 2).

Нормативною базою дослідження є законодавчі та підзаконні нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади.

Теоретичну й емпіричну основу дослідження становили наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, статистичні матеріали, аналітичні матеріали автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних наукових досліджень, що присвячене встановленню адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. Здійснене дослідження дало змогу сформулювати нові наукові положення та висновки, обґрунтовані особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано ідею створення спеціального суду у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), до складу якого могли б бути запрошені авторитетні міжнародні спеціалісти та який би позиціонувався як альтернативний наявній судовій системі механізм для забезпечення інвесторам, власникам і підприємцям оптимального захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;

– обґрунтовано необхідність прямого виконання рішень суду у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), для чого запропоновано утворення спеціального органу, який би забезпечував виконання рішень суду у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;

– обґрунтовано підходи до забезпечення захисту права приватної власності в порядку реалізації положень витребування майна у зв'язку із суспільною необхідністю чи через суспільні потреби шляхом аргументації доповнення чинного законодавства положеннями про захист майнових (речових) прав концесіонерів, ліцензіатів та орендарів, а не лише власників майна;

удосконалено:

– пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 року № 1682-III, до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», до Закону України «Про правовий режим воєнного стану»;

– наукові підходи до класифікації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), які з відомою часткою умовності поділено на інструменти (позов, заява, скарга громадянина) та заходи або діяння (практична діяльність правоохоронних органів);

набули подальшої розробки:

– положення, що спрямовані на реалізацію правового статусу суб'єктів із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні, на формування спроможної територіальної громади;

– підходи до класифікації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) залежно від внутрішньої спрямованості та ролі в забезпеченні механізму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в роботі, можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – шляхом їх використання у подальшій розробці теоретичних проблем адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;

– *законотворчій діяльності* – отримані результати можна використовувати для вдосконалення законодавства, яким встановлюються адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні;

– *навчальному процесі* – під час складання посібників, підручників і викладання курсів з таких навчальних дисциплін, як «Господарське право», «Адміністративне право», «Інвестиційне право» та ін.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені та доповідалися: на 3 науково-практичних конференціях, зокрема: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 року); «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 року); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено в 7 наукових працях, серед яких 3 наукові статті опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, 1 наукова праця – в іноземному фаховому виданні та 3 тези доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Структура й обсяг дисертації визначається метою та завданням дослідження, складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, з яких основний текст становить 175 сторінок. Список використаних джерел містить 200 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ, ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА (БІЗНЕСУ) В УКРАЇНІ

1.1 Захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) як функція держави

Трансформаційні процеси в економіці, глибокі державно-правові й соціально-економічні перетворення на шляху до становлення правової держави вимагають належного захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Досягнення високого рівня економічного й соціального розвитку неможливе без налагодженої діяльності з боку держави у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

З метою забезпечення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) держава відіграє вирішальну роль у впровадженні законів і нормативних актів, які захищають ці фундаментальні аспекти. Одним із способів, у який держава досягає цього, є прийняття законів про права власності, які чітко визначають право власності й допустимі способи використання активів. Завдяки юридичному визнанню та захисту прав приватної власності громадяни можуть впевнено робити інвестиції, знаючи, що їхні активи захищені від посягань.

Крім того, держава часто створює регуляторні органи або агентства, завданням яких є контроль за дотриманням інвестиційного законодавства й забезпечення справедливого ставлення до всіх залучених сторін. Ці механізми нагляду допомагають запобігти шахрайству, експлуатації та недобросовісній практиці, які можуть поставити під загрозу інтереси інвесторів або підірвати права власності. Крім того, сприяючи прозорості й підзвітності фінансових операцій, держава створює сприятливе середовище для економічного зростання та розвитку.

Загалом завдяки поєднанню законодавства, правозастосування та інституційних рамок держава ефективно захищає інвестиції, приватну власність і підприємництво (бізнес) як невід'ємні складові процвітаючої економіки.

Однією з найважливіших ролей, яку відіграє держава в розвитку підприємництва і створенні середовища, сприятливого для економічного зростання, є забезпечення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Захищеність інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) потрібна для того, щоб громадяни могли впевнено інвестувати, знаючи, що їхні активи захищені від будь-яких посягань або несанкціонованого використання. Встановлюючи чіткі закони про права власності, держава створює сприятливе середовище для інвестицій і підприємницької діяльності (бізнесу).

Загалом завдяки зусиллям із правозастосування законодавства та створенню інституційних рамок, спрямованих на захист прав власності й забезпечення чесного ведення бізнесу, держава відіграє ключову роль у стимулюванні підприємництва та створенні сприятливого середовища для сталого економічного розвитку.

Становлення інституту адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є наслідком еволюції держави як суб'єкта захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Філософські погляди представників, зокрема української наукової думки, щодо інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) та впливу нашої держави на неї формувалися на основі ідей, вироблених людством протягом своєї багатовікової історії.

Основоположною категорією, яка є фундаментом всієї ринкової економіки є категорія власності. Варто вказати, що протягом часу змінилося сприйняття людиною власності, методи державного впливу на відносини власності, діяльність держави у сфері охорони власності – на всіх етапах

розвитку людської цивілізації вони зазнали значної трансформації. Свого часу О. Шпенглер вказував, що власність починається з рослинності: рослина посідає ґрунт, у який запускає коріння, він її власність, яку вона боронить з усією силою, з усім розпачем свого ества проти чужого насіння... «Коли чуєш у лісі, довкруги себе, – писав він, – цю мовчазну, неблаганну боротьбу за ґрунт, що відбувається вдень і вночі, безнастанно, мимоволі відчуваєш усю глибину цього імпульсу, що майже ототожнюється із самим життям» [170].

Власність уже понад двох тисячоліть є предметом уваги багатьох дослідників соціальних наук, у зв'язку із чим запропоновано чимало різних теорій, ідей, уявлень тощо. Тому розкрити сутність власності в матеріальному праві й виявити перспективи її трансформації у сучасних умовах можна лише з урахуванням історичних закономірностей розвитку цієї категорії.

У найдавнішому праві не було спеціального терміна для позначення власності. У класичному римському праві сума прав, привілеїв і повноважень, які особа могла б мати в речі, називалася «домініумом» або власністю (досить часто ці два слова були синонімами як юридичні терміни). Після того як римська система ідентифікувала *proprietas*, вона, як правило, заважала йому передавати щось менше, ніж усі права, привілеї та повноваження, які він мав у цій речі. Таким чином, за римським правом, права повного користування, відокремлені від власності (*usufructus*), можуть бути надані лише живій людині і ця особа не може передати ці права іншій. Здатність власника погодитися на юридично обов'язкові обмеження його привілеїв використання (*servitutes*) була різко обмежена. Ба більше, кожен, хто виявив, що володіє річчю спільно з іншими, може вимагати, щоб річ була розділена на окремі одиниці власності (*nemo invitus ad communionem compellitur* – ніхто не змушений мати спільну власність з іншим). Сама агломераційна тенденція існувала значною мірою в римській юридичній думці про власність.

У середньовічному англійському праві процесуальна система перешкоджала будь-якому чіткому розмежуванню між майном і обов'язком. Лише після скасування форм дій у 19-му столітті англо-американське право розрізняло власність і обов'язок так, як це було у римлян. Тому примітно, що англійське право до скасування форм дій, як правило, у критичні моменти рухалося в напрямках, подібних до римського, а саме до агломерації прав власності в одній особі.

Крах Римської, а потім Каролінзької імперії призвів до того, що в більшості районів європейського континенту ситуація не відрізняється від тієї, що панувала в Англії до появи центральних королівських дворів наприкінці 12-го століття. Як і в Англії, земля була пов'язана з масою частково дискреційних, частково звичайних, феодальних прав і обов'язків. Починаючи із 17-го століття розвиток права власності як в Англії, так і на континенті було пов'язано з розвитком юриспруденції.

Китайський філософ Конфуцій, визнаючи право на існування різних форм власності, закликав до аскетичного самообмеження й відстороненості від власності. На його думку, почуття справедливості має оберігати людину від надмірного збагачення. Послідовник Конфуція, Мо-цзи розглядав відносини держави і його народу як ідеалістичні відносини між власником і власністю [7, с. 9]. Особливу роль він відводив матеріальному стимулюванню, джерелом безладдя в державі вважав бідність.

Класики античності також приділяли значну увагу питанням власності. Давньогрецький філософ Платон, моделюючи ідеальну державу, ідеалізував і власницьку владу її правителів, наділяючи останніх альтруїстичними поглядами та діями стосовно власності. Переваги суспільної власності він намагався обґрунтувати моральними ідеалами. Згідно з його вченням, право власності на приватну власність є неприйнятним для правителів і веде до загибелі правлячої верхівки [7, с. 9].

Аристотель дотримувався протилежного погляду. На його думку, приватна власність бере свій початок із самої природи людини, з її природної

любіві до себе. Він не погоджувався з Платоном щодо його уявлень про власність, не заперечуючи, що вона є джерелом нерівності між членами суспільства [7, с. 9]. Згідно з уявленнями античності, держава, його власність, фінансові ресурси вважалися приватною власністю правителів [72, с. 17].

У подальшому до формування цієї категорії долучилися філософи (Д. Локк, І Кант, Г. Гегель та ін.), які вказували на те, що досвід філософії щодо власності дещо недооцінений юридичною наукою. Науковці бачили різницю між римським суспільством і суспільством того часу й зазначали, що в римському суспільстві в період становлення теорії власності індивідуальності ще не існувало, у суспільстві того часу вона вже зароджувалася, але не завжди визнавалася, а часом пригнічувалась.

На початку 17-го століття голландський юрист Уго Гроціус оголосив теорію засудження приватної власності. З одного боку, за словами Гроція, держава дійсно мала право експропріювати приватну власність. З іншого боку, щоб таке прийняття було законним, воно мало бути для суспільних цілей і супроводжуватися виплатою справедливої компенсації особі, чие майно було відібрано. Ідея не була оригінальною, але Гроцій заявив про це таким чином, що вона стала звичним явищем західної політичної думки.

Джон Локк мав іншу теорію, зокрема, на думку Локка, це не просто заволодінням об'єктом, а радше той факт, що він змішав свою працю з річчю, зробивши її своєю. Це право на річ, що виникає з праці, є природним правом. Це не вимагає державної волі, щоб бути дійсним. Однак він повинен бути захищений державою.

У Великій Британії наприкінці 18-го та на початку 19-го століття шотландське Просвітництво породило новий набір ідей про власність, на які сильно вплинув англійський утилітарний політичний філософ Джеремі Бентам. Власність, на думку Бентама, є не що інше, як очікування захисту, створеного законодавцем і усталеною практикою.

Послідовник Бентама Джон Стюарт Мілль пов'язав власність зі свободою і припустив, що безпека власності має важливе значення для

людства, щоб максимізувати свій потенціал для свободи. Сучасні економічні теорії власності, які виправдовують власність на тій підставі, що має бути початковий розподіл ресурсів, щоб дати змогу ринку працювати, і на тій підставі, що індивідуальні права власності мінімізують трансакційні витрати, що випливають з традиції Бентама і Мілла.

На європейському континенті думка про власність прийняла дещо інший поворот. Спираючись на категоричний імператив німецького філософа Іммануїла Канта, що люди завжди повинні розглядатися як цілі самі по собі, а не як засоби, філософ Георг Вільгельм Фрідріх Гегель припустив, що той самий імператив стосується власності людини. Причина цього, на думку Гегеля, полягає в тому, що коли хтось поширює свою волю на річ, він робить цю річ частиною себе. Таким чином, захист власності тісно пов'язаний із захистом людської волі.

Отже, ідея про зв'язок приватної власності з природним правом сформувалася в працях представників Нового часу. Ключову роль у цьому зіграли Д. Боден, Т. Гоббс, Дж. Локк. Досліджуючи власність як правову категорію, Джон Локк у своїх працях «Два трактати про правління», «Про власність», «Досвід людського розуму» й інших стверджував, що від народження людина наділена трьома природними правами: правом на життя, правом на свободу, правом на власність. Локк виходив з постулату, згідно з яким справедливість не може існувати без визнання приватної власності.

Початок 19-го століття ознаменувався оприлюдненням у Франції Наполеонівського Цивільного кодексу (1804), систематичного та всеосяжного кодексу приватного некомерційного права, який мав мати великий вплив на подальший європейський рух за кодифікацію. Кодекс примітний своїм небажанням визнавати інтереси у власності, відмінній від власності власника.

Ліберальні концепції власності, здається, вплинули на юридичну думку в 19-му столітті. Тенденція до абсолютизму в питаннях власності також примітна в праві по обидва боки Атлантики. Англійські акти про землі (1882,

1890) дали значно більше влади власнику землі. У Сполучених Штатах вплив ліберальних ідей на розвиток права власності можна побачити в процесі захисту власності від держави. На федеральному рівні цей розвиток подій відбувся після прийняття чотирнадцятої поправки до Конституції 1868 року. Ця поправка забороняє, серед іншого, будь-якій державі позбавляти громадянина майна без належної правової процедури.

Свій внесок у вивчення майнового питання внесли представники вітчизняної філософської думки [25]. Вітчизняні мислителі (Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Куліш, І. Франко, Л. Українка, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Кістяківський) збагатили й поглибили загальносвітові погляди [169]. Вони ставили людину з її духовними потребами на вершину філософської піраміди, а майно – лише як обмежену необхідність, що в цих розмірах потребує охорони. «Безглуздо твердити, що для людини природною є потреба володіння, скажімо, багатством, яке перевищує можливості помірною споживання», – стверджував Г. Сковорода [156]. Правознавець О. Кістяківський наголошував на необхідності обмеження державної влади «невід’ємними, непорушними, недоторканими правами людини, найважливішим із яких називав право на гідне існування» [155].

У працях Г. Сковороди немає прямого засудження права приватної власності, критичного осмислення відносин приватної власності. Філософ звернув свою увагу на викриття духу егоїзму, спекуляції, любові до грошей, здирництва тощо. Він вважав, що ідеал людського суспільства повинен ґрунтуватися на принципах любові і спільної власності [156, с. 41–43].

Економічні й політичні погляди І. Франка та М. Грушевського відображають складний процес засвоєння моделей світової економічної та політичної думки. І. Франко вважав капітал ворожою силою, що протистоїть робітникам.

Соціалістичні погляди М. Грушевського стали основою для прийняття Центральною Радою соціальних програм щодо ліквідації власності на поміщицьке майно й інші нетрудові доходи, передачі землі народу без

викупу. Пошуком методологічних умов розв'язання суперечностей за ознакою власності займався В. Липинський [51, с. 205].

Окремі історичні періоди існування Української держави свідчать про нівелювання права на приватну власність, відсутність або деформацію правових засобів і способів захисту права власності. Це визначило загальний підхід до дослідження діяльності Української держави у сфері захисту прав власності.

Розглядаючи історичні аспекти розвитку Української держави як суб'єкта захисту права власності, слід зазначити, що згадки про захист права власності містяться в джерелах княжої доби – «Руській правді» та «Литовському статуті». Виходячи із цих джерел, можна зробити висновок, що в той час князь, зосередивши всю владу в своїх руках, за підтримки дружини забезпечував захист власності від іноземних загарбників і був арбітром цих відносин усередині феодального суспільства [11, с. 15].

Захист права власності за часів Б. Хмельницького здійснювався системою судів, заснованих на звичаєвому козацькому праві, для охорони майна використовувалися козацькі дороги й об'їзні дороги місцевих громад.

У 10-му томі Зводу законів Російської імперії містилися окремі положення про регулювання права власності, де було визначено це право, викладено загальні принципи власності, особливості обмеження права власності та його захисту. Поняття права власності визначалося як право володіти, користуватися й управляти назавжди і для нащадків [60, с. 188].

Захист права власності регулювався також 15-м томом Зводу законів Російської імперії під назвою «Положення про кримінальні та виправні покарання», який був прийнятий у 1845 році і діяв до більшовицького перевороту [11, с. 22].

Справи про крадіжки, шахрайство, лісозаготівлі, розкрадання розглядалися мировими судьями відповідно до «Статуту про покарання, що призначаються мировими судьями», затвердженого 20 листопада 1864 року.

Період становлення державності на початку 20-го століття характеризувався неоднозначним ставленням до власності та методів її захисту. Центральна Рада оголосила про намір проводити політику соціалізації та ліквідації великої приватної власності. 18 січня 1918 р. було прийнято земельний закон, який узаконив експропріацію землі у великих приватних власників, але вже 29 квітня 1918 р. до цього закону були внесені зміни, які передбачали, що земельна власність до 30 десятин не підлягала експропріації («соціалізації») [9, с. 8].

Законодавство Української держави за часів Гетьманщини було певною мірою спрямоване на захист приватної власності. Скасувавши закон Центральної Ради про усупільнення землі, Гетьманщина вжила заходів щодо підготовки нового земельного закону і зрівняння становища селян і поміщиків. Однак, згідно з проєктом земельної реформи, затвердженим у листопаді під тиском Українського національного союзу на чолі з В. Винниченком, усі великі земельні наділи мали бути примусово викуплені державою і розподілені між селянами не більше ніж 25 десятин на кожного. Фактично відбулося повернення до закону про усупільнення землі з певною модернізацією [33, с. 277].

Державне будівництво на західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, розпочалося 1 листопада 1918 року, коли було утворено Українську державу. 13 листопада 1918 року держава отримала назву – Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). У світлі політичних подій того часу питання власності набуло особливого значення в новоствореній державі. Було прийнято низку законодавчих актів, пов'язаних із землеволодінням: Закони Української Народної Республіки «Про експропріацію великих табличних маєтків» [165, с. 26–28], «Про земельну реформу» та низку наказів Державного секретаріату та Державного секретаріату земельних справ. Прийнятий закон «Про земельну реформу» мав компромісний характер: конфіскувалися землі великих землевласників,

власників, які зі зброєю в руках воювали проти Української держави, і землі, які були державною власністю Австро-Угорської монархії [37, с. 14–15].

Аналізуючи роль держави у сфері власності в радянський період, слід зазначити, що в Україні, як і в інших республіках колишнього Радянського Союзу, реальним суб'єктом привласнення була держава. Вважалося, що відчуження робітників від засобів виробництва, продукту, який вони створюють, усувається встановленням суспільної власності на засоби виробництва. Загальноприйнятою була думка, що держава має бути максимально опосередкованою, а в ідеалі – усіма процесами привласнення [23, с. 260].

Отже, власність характеризується наявністю такої влади особи над річчю, яка визнана суспільством і регламентована соціальними нормами. Власник розпоряджається річчю своєю владою і у своїх інтересах. Для нього річ – своя, для невластників – чужа. Оскільки влада особи (власника) над річчю неможлива без того, щоб інші особи (які не є власниками речі) ставилися до неї як до чужої, власність означає відношення між людьми з приводу речей. На одному полюсі цього відношення — власник, що ставиться до речі як до своєї, на іншому – невластники, тобто всі інші особи, що зобов'язані ставитися до неї як до чужої. Це означає, що вони зобов'язані утримуватися від будь-яких зазіхань на чужу річ, а, отже, і на волю власника мати цю річ [25].

Таким чином, власність, як правова категорія – це суспільні відносини, що характеризуються двома основними ознаками: 1) вони виникають із приводу речей (майна); 2) вони мають вольовий зміст. З першої ознаки випливає, що власність – це завжди майнове відношення. Наявність другої ознаки зумовлює необхідність врахування значення такої категорії, як «воля власника», встановлення меж волевиявлення власника [25].

Безумовно, відносини власності є фундаментом всієї системи економічних відносин, становлять сукупність юридичних правовідносин щодо володіння, користування й розпорядження майновими благами. І тільки

над цим каркасом (відносинами власності) можна виділити власне похідні відносини, що складаються в процесі виготовлення, обміну, розподілу і споживання різних товарів і послуг [25].

Ліберальні засади державотворення вимагають, щоб держава поважала, захищала й виконувала права людини на своїй території та/або юрисдикції. Це передбачає обов'язок захисту від порушень прав людини третіми сторонами, включно з інвестиціями, приватною власністю та підприємництвом (бізнесом).

Обов'язок держави захищати – це стандарт поведінки. Держави також зобов'язані захищати та сприяти верховенству права, у тому числі шляхом вжиття заходів для забезпечення рівності перед законом, справедливості у його застосуванні й забезпечення адекватної підзвітності, правової визначеності та процедурної та правової прозорості.

Розвиток відносини власності становлять сутність всієї системи суспільних виробничих відносин будь-якої держави [153, с. 5], їх розвиток є рушійною силою суспільного виробництва, науково-технічного прогресу. Саме тому відносини власності розглядають не тільки в юридичному, а й в економічному аспекті.

Сучасна економічна теорія «власність» розглядає з погляду таких підходів:

1) етико-економічний підхід розуміє власність як духовне, а не матеріальне начало, вона дана людині Богом, природою і є предметним продовженням її особистості. Наголос на постійному духовному самовдосконаленні власників, їх відповідальності перед суспільством;

2) соціально-економічний підхід визначає власність як сукупність відносин між економічними суб'єктами з приводу відчуження і привласнення засобів виробництва та його кінцевих результатів. Відносини власності утворюють певну систему, яка передбачає відносини з приводу привласнення об'єктів власності, економічних форм їх реалізації та господарського використання. Власність визначає суспільний спосіб поєднання робітників із

засобами виробництва, його цілі та мотиви, характер розподілу і споживання створеного продукту, класову й соціальну структуру суспільства;

3) економіко-правовий підхід закріплює, що власність є результатом суспільного договору, санкціонованими суспільством поведінковими відносинами з приводу доступу й використання рідкісних ресурсів [25].

Учені неодноразово підкреслювали, що реалізація економічного призначення можлива лише за допомогою їх привласнення, яке здійснюється шляхом наділення учасників економічних відносин повноваженнями власника, що дає їм можливість панувати над речами. Вони наголошували на тому, що таке панування регулюється й забезпечується інститутом права власності, яким закріплюється не тільки приналежність матеріальних благ індивіду, а і його повноваження володіти, користуватися та розпоряджатися ними [25]. Загальновизнаним в юридичній літературі є той факт, що право власності регулює відповідну категорію економічних відносин, що одержали назву майнових відносин, у статичному їх становищі [168, с. 42–44].

У демократичному суспільстві економічні відносини власності неминуче одержують юридичне закріплення [38, с. 466]. «Власність становить економічну основу життя суспільства, будучи показником його добробуту й особистого добробуту громадян. Тому охорона відносин власності, їх чітке правове регулювання, захист прав власників від будь-якого неправомірного втручання – найважливіше завдання держави» [25]. Через те, що під час економічної реформи питання про власність є одним із найважливіших, власність (разом із зобов'язанням) посідає центральне місце серед інших правових категорій.

Сьогодні, однак, науковцями піддано сумніву неподільний дуалізм (економічний і юридичний) відносин власності. На думку окремих учених, власність – складна й багатопланова категорія, яка відбиває різні аспекти соціального буття: економічний, соціальний, юридичний [153, с. 7].

У західній теорії також набуває широкого поширення ідея соціальної функції власності, за якою визнається правомірність обмеження державою

права приватної власності в публічних інтересах. Представники цієї теорії (О. Конт, Л. Дюгі) вважали, що суб'єкти права власності зобов'язані підкорятися соціальним нормам, виконувати покладені на них соціальні функції. Теорія соціальної функції власності була позитивно сприйнята європейським законодавцем.

Отже, будь-який перехідний період неодмінно пов'язаний із глибинними перетвореннями, з розв'язанням проблем, що накопичилися, протиріч у соціально-економічній системі суспільства, є підґрунтям для появи різних концепцій реформ. Становлення ринкових відносин як засіб підвищення ефективності виробництва, коли з набуттям Україною незалежності відбувалася зміна державної власності на її різновиди, характеризується насамперед ускладненням зв'язків суб'єктів господарювання, окремих адміністративних утворень, а отже, викликає зміни статусів в ієрархії адміністрування. Таким чином, перетворення диктують потребу уникати спрощених підходів у розв'язанні проблем оновлення концепцій і моделей реалізації стратегічних питань, що враховують реальне умови конкретних ситуацій у діях економічних суб'єктів і регіонів [25].

З проголошенням незалежності України виникла потреба в проведенні радикальних структурних змін у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Нові економічні умови вимагали відмови від першочергової охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), створення публічно-правових регуляторів, які б ефективно захищали інвестиції, приватну власність і підприємництво (бізнес).

На відміну від європейських держав, які напрацювали багатовікову практику щодо ефективного захисту прав власності, вітчизняна історія має суперечливий досвід у цій сфері. В умовах тоталітарного режиму процес захисту прав власності перебував під контролем адміністрації підприємств і правоохоронних органів [11, с. 22], а в кризових умовах дев'яностих набув стихійних рис. Процеси розкрадання державного майна носили масовий

характер, а державна політика в цій сфері полягала в зниженні адміністративного тиску, стан законодавчих актів, прийнятих ще в СРСР, не відповідав потребам часу.

Унікальність сучасної соціально-економічної і політичної тенденції розвитку суспільства в нашій країні полягає у переході від планової, адміністративно-командної економіки до ринкової, що не вписується в загальноприйняту теорію історичного процесу суспільного розвитку.

Вирішення багатьох завдань, поставлених процесами реформаций, здебільшого базується на проблемах відносин власності. Ігноровані довгий час базисні основи відносин власності в розумінні функціонування економіки будь-якої суспільної системи є одним з основних чинників кризових і суперечливих процесів у соціально-економічному житті нашого суспільства. У теорії і на практиці переважають здебільшого дискусійні або недостатньо з'ясовані питання, серед яких можна виділити два крупні напрями: методологічні проблеми економічного єства власності, тобто виявлення взаємозв'язків і відмінностей останньої із системою економічних відносин; логико-історичний аналіз виникнення, розвитку і трансформації форм власності [25].

Отже, сучасна наука виділяє три основні поняття «власність». Перше – буденне (соціальне) сприйняття на рівні здорового глузду, за якого власність є щось (речове), що належить будь-кому. Друге – юридичне, за якого власність розглядається як майнові відносини (право користування, володіння, розпорядження). Третє – економічне, а точніше політекономічне, як системна категорія, де власність є не ставлення до будь-якого об'єкта, а відносини між людьми щодо привласнення (відчуження) цього об'єкта. Причому привласнення і відчуження – це категорії, що виражають об'єктивне протиріччя між двома сторонами змісту власності, і тому з ліквідацією відчуження ліквідовується і привласнення, а отже, і самі відносини власності [25].

Адміністративно-правовий захист є однією зі складових загальної функції держави щодо захисту права власності. Зокрема, інституційні й державні структури, що мають вплив на розвиток соціальної держави, виникають паралельно, але взаємопов'язані за своїми основними функціями. Важливі функції соціальної держави такі ж, як і для будь-якої соціальної мережі, а саме забезпечувати безпеку й захист у разі неспроможності інвестицій, підприємницької діяльності (бізнесу) тощо. Наслідки підвищеного ризику мають наслідки як виробничий фактор, а отже, є однією з найважливіших функцій, які може виконувати соціальна держава. Одним із найважливіших є соціальне забезпечення, з економічного погляду це насамперед інститут соціального забезпечення, який відіграє важливу роль у перерозподілі доходів.

Прийняття цих програм соціального забезпечення та здійснення регулятивних і наглядових функцій держави в поєднанні з ринковою економікою з регульованими функціями для уникнення надмірних спекулятивних прибутків сприяє прискоренню сталого економічного розвитку. Ці форми суспільної організації виробництва були модифіковані для отримання політичних ресурсів робітничого класу в капіталістичній державі для програм соціального забезпечення поза сферою ринку, але в межах функцій державного забезпечення. Капіталістична держава має двоїстий і суперечливий характер, оскільки всі соціальні видатки одночасно спрямовуються на функції накопичення та легітимації.

Згідно з підходом суспільного вибору, функції держави загального добробуту пояснюються нормативними порушеннями з боку бюрократів, які прагнуть отримати вигоду й розширити свій бюджет і владу, а також груп, які прагнуть отримати дохід від прийняття рішень політичної системи, що становлять загальний інтерес.

Економічні, політичні й соціальні зміни, викликані глобалізаційними процесами, змінюють характер політичної спільноти та функції держави, що призводить до нової системи правління та дій уряду. Інтеграцію регіональних

блоків з наднаціональними інституціями в конкурентне глобальне ринкове середовище можна розглядати як останній стратегічний оплот держави загального добробуту, який чинить опір глобалізаційним процесам. Ця тенденція економічної та соціальної політики й регіональних трансформацій реконфігурує державні функції та можливості уряду, що реагує на вади управління.

Сьогодні більшість наявних поглядів на власність у правовій науці потребують теоретичної переробки з урахуванням вимог сучасності. З погляду вітчизняного права, власність є суспільним відношенням між людьми з приводу майна, поведінка яких носить волевий характер. Власність – це ядро суспільних відносин, серцевина кожного суспільного ладу, чим визначається її місце в системі суспільних відносин.

Оскільки власність є об'єктом не лише цивільних, а також і трудових, адміністративних, фінансових, кримінальних та інших правовідносин, категорія власності є загальноправовою, а її поняття – «універсальним» для правової системи. Власність як цілісна складова правової системи виявляється розірваною галузевими науками й галузевим законодавством на частини. Для того щоб запобігти розщепленню цілісності поняття власності, потрібно прагнути того, щоб зміст цього поняття був «універсальним» для матеріального права.

У зв'язку із цим доцільно визнати оптимальним підхід, який обґрунтовує, що власність слід розглядати як «універсальну», міжінтегральну, соціально-правову реальність, яка має правові ознаки, якості, що й визначають її як складову правової системи [25].

На цей час формування правової бази захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є досить складним, несистематизованим, часом недостатньо ефективним, повільним процесом. Позитивним моментом у цьому напрямі є залучення багатьох органів державної влади та місцевого самоврядування, формування норм різних

галузей права (адміністративного, цивільного, кримінального, трудового й інших).

Функції держави щодо захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) передбачають: визнання права власності; гарантію права власності; визначення порядку набуття та реалізації права власності; підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу); застосування примусових заходів у цій сфері; визначення статусу учасників правовідносин захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу); створення системи органів державної влади, до компетенції яких належить підтримання режиму охорони й захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), визначення їх компетенції; створення системи заходів запобігання та припинення, спрямованих на захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу); визначення винятковості й особливого порядку націоналізації, реквізиції, реприватизації.

Під адміністративно-правовою охороною інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), на нашу думку, слід розуміти систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), забезпечення діяльності учасників адміністративно-охоронних відносин у цій сфері, реалізації правових норм, спрямованих на захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) та сприяння відновленню порушених прав інвесторів, власників і підприємців.

Діяльність держави у сфері адміністративно-правової охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) спрямована на створення адміністративно-правових норм щодо встановлення загального режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-охоронних інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу);

запобігання та припинення порушень у цій сфері; притягнення до адміністративної відповідальності за порушення тощо.

Перед державою стоїть завдання створити систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Адміністративно-правовий режим охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – це особливий порядок адміністративно-правового регулювання, який відображає сукупність правових і організаційних засобів, що використовуються для встановлення правового статусу відносин у сфері інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) і спрямований на забезпечення їх сталого функціонування.

Комплекс адміністративно-правових приписів щодо вчинення юридично значимих дій і правових заборон у сфері інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) визначає сутність адміністративно-правового режиму охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Адміністративно-правовий режим захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) стосується встановлення обов'язкових для власників майна й інших осіб правил забезпечення їх утримання, охорони майна в разі виникнення надзвичайної ситуації, заборони діяльності, що завдає шкоди правам власників.

Ефективним способом захисту прав і законних інтересів громадян у сфері інвестиційної та підприємницької діяльності є припинення дій, що порушують права особи або створюють загрозу порушення, та відновлення законних інтересів власника.

Першочерговими завданнями Української держави в рамках адміністративної реформи є належне визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-безпекових відносин, розробка організаційної форми управління у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), що має забезпечити раціональний розподіл повноважень у сфері захисту інвестицій, приватної власності та

підприємництва (бізнесу) між державними органами й органами місцевого самоврядування для реалізації громадських інтересів. У сучасних умовах на нашу державу покладено важливий обов'язок щодо проведення ефективних змін та оптимального реформування законодавства у сфері адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). На цьому шляху особливої уваги заслуговує удосконалення законодавства щодо запобігання та припинення порушень у сфері господарської діяльності, притягнення до адміністративної відповідальності за порушення у цій сфері.

1.2 Нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні

Нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є важливим елементом життя держави, особливо в умовах воєнного стану, оскільки саме в умовах воєнного стану загострюються проблеми у сфері господарювання, які існували й до того.

Порушення ланцюгів постачання, зниження платоспроможності споживачів та попиту на товари й послуги на внутрішньому ринку зумовлюють у підприємців потребу шукати нових ділових партнерів і клієнтів, у тому числі вивчати можливості зарубіжних ринків. Підприємці змушені справлятися з ризиками й наслідками війни, серед яких втрати від знищення активів, ризики, пов'язані з безпекою персоналу, зруйнованою інфраструктурою та кібератаками [26, с. 13].

З метою врегулювання законодавства відповідно до обставин уряд відреагував на потреби бізнес-середовища та 18 березня 2022 року Кабінет Міністрів України схвалив постанову № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [19].

Відповідно до постанови, під час дії воєнного стану право на провадження господарської діяльності суб'єкти господарювання можуть

набувати на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, органів ліцензування та суб'єктів, що надають публічні (електронні публічні) послуги, декларації про провадження господарської діяльності без отримання дозвільних документів (дозволів, ліцензій або інших результатів надання публічних послуг), крім видів державних послуг, діяльності згідно з переліком, наведеним у додатку 2 Положення (перелік видів господарської діяльності досить великий, але значна частина цих видів пов'язана з використанням радіоактивних речовин / відходів, спеціальним використанням лісових ресурсів, застосуванням і виготовленням зброї різних видів, небезпечними хімічними речовинами / вирощуванням окремих сортів рослин і будівництвом) [19].

Згідно з ч. 1 ст. 417 Господарського кодексу України «... у період дії воєнного стану, введеного на території України або на окремих територіях, правовий режим підприємницької діяльності визначається на підставі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану, не охоплює в повному обсязі регулювання підприємницької діяльності таких складових особливого періоду, як час мобілізації (крім цільового), воєнного часу, частково в період відбудови після закінчення бойових дій» [14].

У спеціальній літературі визначається, що особливий економічний режим характеризується такими особливостями: 1) запроваджується для досягнення особливої мети – забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності України, утвердження та забезпечення прав і свобод людини; 2) здійснюється в умовах особливого періоду – під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу та частково в період відбудови після завершення бойових дій; 3) здійснюється реалізація спеціальних норм права, на відміну від загальних норм, оскільки дії загальних норм права недостатньо для досягнення мети запровадження особливого правового режиму [74].

Сучасні умови захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні свідчать про те, що для подолання негативних явищ сьогодення підприємець повинен налагодити співпрацю з іншими суб'єктами господарювання. Нормативно-правове регулювання цієї сфери дає змогу зацікавленим особам об'єднувати свої зусилля як шляхом укладення відповідних договорів, так і шляхом інтеграції в певні господарські структури зі створенням юридичної особи або без нього.

Державна реєстрація підприємницької діяльності в умовах воєнного стану регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, що проводяться Міністерством юстиції в умовах воєнного стану» [17]. Зокрема, для внесення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України суб'єкт господарювання протягом 10 днів після його державної реєстрації (перереєстрації) або прийняття рішення (наказу) про створення, у тому числі філії, відділення, представництва тощо подає до відповідного органу державної статистики заповнену реєстраційну картку встановленого зразка, а також нормативні й установчі документи. У разі внесення суб'єкта господарювання до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України йому присвоюється ідентифікаційний код і коди класифікаційних ознак. Ідентифікаційний код є єдиним для всього інформаційного простору України і зберігається суб'єктом підприємницької діяльності протягом усього періоду його існування [17].

Заявник може надіслати документи посадовій особі в електронній формі: поштою або іншими засобами зв'язку, з дотриманням вимог законодавства про електронний документообіг і документообіг. Електронні копії документів у паперовій формі приймаються за умови, що такі копії підписані з використанням кваліфікованого електронного підпису заявника. Посадова особа перевіряє такий підпис через офіційний вебсайт центрального органу сертифікації та завантажує результати такої перевірки

до реєстру, крім випадків, коли доступ до зазначеного вебсайту відсутній [17].

З метою запобігання незаконним реєстраційним діям 12 травня 2022 року було прийнято Закон України № 2255-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізму протидії рейдерству», який також додав новизни до здійснення реєстраційних дій щодо фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб [94].

У зв'язку з введенням воєнного стану на всій території України обмежено функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, а питання державної реєстрації та функціонування єдиних і державних реєстрів, що перебувають у розпорядженні Міністерства юстиції в умовах воєнного стану, врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 [17], якою встановлено, що в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення чи скасування державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань та їх припинення здійснюється з певними особливостями:

1) Міністерство юстиції України звузило коло державних реєстраторів, які здійснюють державну реєстрацію в умовах воєнного стану, у тому числі реєстрацію припинення підприємницької діяльності, та постійно оновлює перелік державних реєстраторів, уповноважених приймати рішення й вносити відомості до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань за заявами про припинення підприємницької діяльності, що надходять безпосередньо від заявників;

2) водночас Міністерство юстиції України визнало припинення діяльності фізичних осіб – підприємців однією з найактуальніших реєстраційних дій та дозволило її проведення у воєнний час, незважаючи на обмежене функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [17].

Відповідно до підпункту 4 пункту 1 зазначеної постанови державна реєстрація змін до відомостей про фізичних осіб – підприємців на підставі заяв, поданих за допомогою Єдиного державного вебпорталу електронних послуг в електронній формі, за які законом передбачено сплату адміністративного збору, здійснюється державними реєстраторами негайно без нарахування збору за відповідну державну реєстрацію у стислі строки, а маршрутизація таких заяв здійснюється засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг і розподіляється між державними реєстрантами пропорційно кількості оброблених заявок за попередній робочий тиждень [17].

Крім того, з початку війни Верховна Рада України прийняла низку змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування фізичних осіб – підприємців. Зокрема, з 1 квітня 2022 року фізичні особи – підприємці, які належать до першої та другої груп оподаткування, не могли сплачувати єдиний податок, єдиний соціальний внесок до припинення / скасування правового режиму воєнного стану та єдиний соціальний внесок протягом 12 місяців після скасування воєнного стану на території України, а держава не повинна вимагати сплати податків за певні місяці після припинення воєнного стану [80].

Через військову агресію з боку Російської Федерації суб'єкти господарювання позбавлені можливості належним чином виконувати свої зобов'язання, тому Торгово-промислова палата України опублікувала офіційний лист, у якому визнала війну форс-мажорними обставинами, цитуємо: «Враховуючи це, Торгово-промислова палата України підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарювання та/або фізичних осіб за договором, на яких поширюється податкове та/або інше зобов'язання, виконання яких відбулося відповідно до умов договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання яких стало неможливим у встановлений строк у зв'язку з

настанням таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили)» [52].

Отже, нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні доцільно розглядати в розрізі змін, зумовлених введенням дії воєнного стану. Зокрема, захист інвестицій та інвестиційної діяльності загалом регулюється низкою нормативно-правових актів, а саме до них доцільно віднести: Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991 № 1540а-ХІІ, Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ, Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР; Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000 №1457-ІІІ; Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 № 5080-VI, Закон України «Про внесення змін до деяких закону України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» від 20.12.2001 № 2899-ІІІ; Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 № 2673-ХІІ; Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України Господарський кодекс України, Земельний кодекс України; «Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» від 18.05.1965; Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 22.12.2011 № 4218-VI; Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 № 997-XIV; Закон України «Про угоди про розділ продукції» від 14.09.1999 № 1039-XIV; Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV; Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI; Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдине вікно» від 21.10.2010 № 2623-VI; Закон України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти про скасування регуляторних бар'єрів для розвитку

державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні» від 24.11.2015 № 817-VIII; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо державних інвестиційних проектах» від 07.04.2015 № 288-VIII; постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора» від 30.01.1997 № 112; Указ Президента України «Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності» від 10.04.2006 № 300/2006; наказ Мінекономрозвитку України «Форма інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка» від 19.06.2012 № 724.

Як бачимо, у нашій державі інвестиційна діяльність регулюється великою кількістю нормативних актів. Окремі аспекти регулювання інвестиційної діяльності, крім вищезазначених нормативно-правових актів, регулюються нормами Податкового, Господарського, Цивільного, Земельного кодексів, забезпечуються значною кількістю указів Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України та ін.

Також до правового забезпечення інвестиційної діяльності можна віднести окремі положення і статті, викладені в Законах України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.2002 № 40-IV), «Про концесію» (від 3.10.2019 № 155-IX), «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (від 23.02.2006 № 3480-IV) та ін.

Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» (від 17.12.2020 № 1116-IX) передбачено стимулювання залучення інвестицій у національну економіку стратегічних інвесторів шляхом державної підтримки великих інвестиційних проектів. Однією з пріоритетних галузей залучення інвестицій, визначених цим Законом, є переробна промисловість.

Вдосконаленням законодавчої бази є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій» від 31.05.2016 № 1390-VIII та

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій» від 23.05.2017 № 2058-VIII.

Крім того, до цього переліку доцільно віднести: Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; Закон України «Про спеціальну економічну зону “Рені”»; Закон України «Про спеціальну (вільну) економічну зону “Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту»; Закон України «Про спеціальну економічну зону “Миколаїв”»; Закон України «Про спеціальну економічну зону “Закарпаття”»; Закон України «Про спеціальну економічну зону “Славутич”»; Закон України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортотополіс Трускавець”»; Закон України «Про спеціальну економічну зону “Яворів”»; Закон України «Про імміграцію»; Закон України «Про морські порти України»; Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій»; Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області»; Закон України «Про внесення зміни до статті 3 Закону України “Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області”»; Закон України «Про внесення зміни до статті 3 Закону України “Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області”»; Закон України «Про внесення зміни до статті 3 Закону України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області”»; Закон України «Про внесення змін до статті 9 Закону України “Про спеціальну економічну зону “Славутич”»; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку».

Також, у 2022 році розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції інвестиційної діяльності в Україні». Метою прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції інвестиційної діяльності» (далі – проєкт акта) є зменшення регуляторних процедур, спрощення умов ведення інвестиційної діяльності в Україні, узгодження положень законодавства й покращення інвестиційного клімату України [86].

Проєктом акта пропонується внести зміни до Господарського кодексу України, законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про імміграцію», «Про морські порти України» та «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо видалення із законодавчих актів України положень щодо спеціальних (вільних) економічних зон, а також щодо скасування державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність (виробничу кооперацію, спільне виробництво тощо), не пов'язану із створенням юридичної особи (далі – договори (контракти)), що спростить умови ведення інвестиційної діяльності в Україні, зокрема, на територіях, де були створені спеціальні (вільні) економічні зони, скоротить витрати іноземного інвестора для здійснення інвестицій на підставі договорів (контрактів) і сприятиме прийняттю рішення щодо інвестування на території України.

Згідно зі статтею 23 Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестори мають право укладати договори (контракти) відповідно до законодавства України, а згідно зі статтею 24 зазначеного Закону такі договори (контракти) повинні бути зареєстровані в терміни та в порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Такий порядок встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 № 112 «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за

участю іноземного інвестора» (далі – Положення), а також інструкцією про порядок здійснення державної реєстрації договорів (контрактів), затвердженою наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі від 20 лютого 1997 року № 125 «Про заходи МЗЕЗторгу щодо забезпечення виконання постанови Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 № 112».

Сьогодні державна реєстрація договорів (контрактів) не вбачається доцільною та економічно ефективною. Така реєстрація потребує від суб'єкта господарювання значних часових і грошових витрат (підготовка необхідного пакета документів, їх переклад і легалізація), які мають негативний вплив на бажання та можливість інвестувати. Крім того, скасування такої реєстрації зменшить навантаження в органах державної реєстрації [86].

Також проектом акта передбачається уточнити, що товари, які ввозяться на митну територію України іноземними інвесторами з метою інвестування на підставі договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, оподатковуватимуться в порядку, встановленому Податковим кодексом України, а сплата ввізного мита при їх ввезенні здійснюватиметься в порядку, встановленому Митним кодексом України. Крім того, пропонується визнати такими, що втратили чинність, закони України «Про спеціальну економічну зону “Рені”», «Про спеціальну (вільну) економічну зону “Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту», «Про спеціальну економічну зону “Миколаїв”», «Про спеціальну економічну зону “Закарпаття”», «Про спеціальну економічну зону “Славутич”», «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортوپоліс Трускавець”», «Про спеціальну економічну зону “Яворів”», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області», «Про внесення зміни до статті 3 Закону України “Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області”», «Про внесення зміни до статті 3 Закону України “Про спеціальні економічні

зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області”», «Про внесення зміни до статті 3 Закону України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області”», «Про внесення змін до статті 9 Закону України “Про спеціальну економічну зону “Славутич”» і «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку».

На думку розробників, прийняття проекту акта усуне та спростить ряд регуляторних процедур, узгодить положення законодавства, покращить умови інвестиційної діяльності в Україні, зокрема, на територіях, де було створено спеціальні (вільні) економічні зони, і сприятиме збільшенню надходження іноземних інвестицій в економіку України. Ефективність реалізації проекту акта буде оцінюватися за такими показниками: обсяг залучених прямих іноземних інвестицій, обсяг капітальних вкладень у національну економіку [86].

Після 24 лютого 2022 року, з початку повномасштабного вторгнення, ситуація з інвестуванням в Україну суттєво змінилася, оскільки іноземні інвестори зіткнулися з новими ризиками в Україні, пов’язаними з воєнною агресією Російської Федерації в Україні. Для потенційних інвесторів війна стала стримувальним фактором із двох причин. По-перше, стан активних воєнних дій сприймається іноземними інвесторами як синонім абсолютної невизначеності й ризику втрати своїх активів в Україні. По-друге, відсутність механізму страхування воєнних ризиків такого масштабу створює для інвесторів непривабливе середовище для інвестування й розвитку власного бізнесу [12].

З метою подолання цих проблем і викликів та оптимізації процесів щодо залучення іноземних інвестицій в Україну уряд нашої держави розпочав впровадження значних регуляторних та економічних дій. Зокрема, одним із таких кроків стало страхування інвестицій від воєнних ризиків, що

дасть змогу інвесторам розраховувати на покриття потенційних збитків, зумовлених воєнними діями в Україні. Зокрема, гарантії захисту інвестицій передбачають: гарантії від зміни законодавства; гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб; компенсацію і відшкодування збитків інвесторам; гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями [12].

Крім того, з 2024 року набув чинності закон щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків [96]. Експортно-кредитне агентство (ЕКА) отримало право страхувати й перестраховувати воєнні та/або політичні ризики фінансових втрат українських та іноземних інвесторів, якщо вони пов'язані з інвестиціями у створення об'єктів та інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості й експорту товарів (робіт, послуг) українського походження. Додатково, до кінця березня 2024 року Кабінет Міністрів України та Національний банк України зобов'язуються визначити конкретний розширений перелік воєнних ризиків, а також порядок і умови страхування (перестраховування) таких ризиків [12].

Також із метою створення сприятливих умов для залучення інвестицій в Україну та стимулювання економічного розвитку регіонів парламент прийняв Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні», [99] який у вересні цього року було змінено й адаптовано до умов воєнного стану. Основним завданням цього Закону є стимулювання залучення стратегічних інвесторів у національну економіку шляхом здійснення державної підтримки великих інвестиційних проєктів. Зокрема, підтримка передбачена для інвестиційних проєктів у сферах переробної промисловості, добування з метою подальшої переробки та збагачення корисних копалин, транспорту, складських господарств, поштової та кур'єрської діяльності, логістики, охорони здоров'я та інших. Щоб заручитися відповідною державною підтримкою, розмір інвестицій в

об'єкти інвестування повинен становити суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, строк реалізації таких проєктів не повинен перевищувати 5 років [12].

Нормативно-правове забезпечення процедур банкрутства в Україні не лише визначає ефективність фінансового відновлення підприємств, але й має важливе значення для сталого соціально-економічного розвитку країни [75]. Зокрема, нормативно-правове регулювання процедур банкрутства в Україні відбувається за допомогою таких нормативно-правових актів, як: Кодекс України з процедур банкрутства № 2597-VIII від 18 жовтня 2018 року [40]; Податковий кодекс України № 2755-VI від 2 грудня 2010 року [80]; Закони України «Про антимонопольний комітет» № 3659-XII від 26 листопада 1993 року [90]; «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III від 11 січня 2001 року [119]; «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12 липня 2001 року [148]; «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 7 грудня 2000 року [91] тощо.

Як слушно вказується у спеціальній літературі, нормативно-правові акти, що регулюють процедури банкрутства, є критично важливими для створення ефективної та стійкої економічної системи, сприяючи вирішенню фінансових труднощів підприємств і забезпечуючи їхню фінансову реабілітацію. Процедури банкрутства надають чіткі механізми для розподілу активів та захисту прав кредиторів, що сприяє підвищенню довіри інвесторів і створює сприятливі умови для залучення капіталу [75].

Згідно із статтею 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [44]. Захист приватної власності – це сукупність передбачених законом правових засобів, які гарантують оптимальне господарське використання майна та застосовуються для поновлення порушених правовідносин власності, для усунення перешкод щодо оптимального функціонування та для відшкодування збитків, завданих власнику. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Утім варто підкреслити, що з початком війни, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони по всій території України запроваджено воєнний стан згідно з Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [92], який затверджений Верховною Радою України.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Зокрема, під час дії воєнного стану Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [135] визначено механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Пункт 3 статті 1 зазначеного нормативно-правового акта визначає, що примусове відчуження майна – це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості [135].

Рішення про примусове відчуження майна приймається військовим командуванням, погоджується відповідно з Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження

здійснюється за рішенням військового командування без погодження з такими органами [135].

Отже, як бачимо, на сучасному етапі у зв'язку з повномасштабною війною важко говорити про наявність оптимального нормативно-правового забезпечення й регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. Утім варто підкреслити, що наша держава, та зокрема уряд, максимально дієво й ефективно протистоїть викликам сьогодення та корегує всі потреби нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) нашої держави, наскільки це дають змогу зовнішні чинники.

Проте сьогодні в Україні законодавча база у сфері нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у період дії особливого економічного режиму – режиму воєнного стану формується й оптимізується оперативно та відповідно до потреб часу. Зокрема, у зв'язку з введенням воєнного стану змінено порядок державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців, прийнято низку змін, які стосуються оподаткування та звітності під час воєнного стану. Ці зміни стимулюють суб'єктів господарювання ефективно функціонувати в умовах війни.

1.3 Система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні

Недостатня теоретична та нормативно-правова розробленість категорій форм, способів і засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є однією із основних проблем організації та реалізації в Україні оптимальної системи адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Утім варто підкреслити, що адміністративно-правові засоби захисту прав

громадян, які нарівні із цивільно-правовими, кримінально-правовими й іншими засобами є вагомим сегментом загальної системи захисту прав громадян. Разом із тим форми, способи й засоби саме адміністративного захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) з огляду на відсутність єдиної державної політики й централізованого правового регулювання у цій сфері наразі потребують упорядкування.

Засоби адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є тими засадничими ланками, які забезпечують захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) і його захист у разі порушення.

Їх характеризує імперативність, публічність, системність і перспектива настання юридичних наслідків через застосування, що є вкрай важливим для адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Тож до системи засобів адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні доцільно віднести: акти публічного адміністрування, міжнародні приписи або договори, адміністративний примус, діяльність уповноважених суб'єктів, звернення до органів державної виконавчої влади, допомога до сприяння інститутів громадянського суспільства, активна правова позиція власників, інвесторів і підприємців у взаємодії з органами публічної адміністрації [42].

Значення адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), зокрема, виявляється й у тому, що вони можуть застосовуватися не тільки в межах адміністративної форми, але й у межах інших форм захисту. Так, наприклад, звернення прокурора до суду з позовами або заявами про захист прав і свобод особи є самостійним адміністративно-правовим засобом прокурорського реагування на порушення конкретних прав громадян, який може покладатись в основу не лише адміністративної юстиції, але й цивільного чи навіть кримінального судочинства.

Незважаючи на це, адміністративно-правові засоби здебільшого належить розглядати в контексті саме адміністративної форми захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), до якої, як ми вже відзначали, передусім належить адміністративна юстиція, діяльність Уповноваженого з прав людини, оскарження у зверненнях громадян, діяльність прокуратури, органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів тощо.

Традиційно для адміністративно-правової науки у спеціальній літературі систему адміністративно-правових засобів захисту, у тому числі інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), становлять: 1) адміністративна медіація; 2) адміністративне оскарження; 3) притягнення винних посадових осіб публічної адміністрації до спеціальної дисциплінарної відповідальності; 4) відшкодування шкоди, завданої незаконними діями (бездіяльністю) суб'єктів публічної адміністрації; 5) засоби самозахисту – легальні засоби протесту [3, с. 266].

Варто вказати, що наразі в усьому світі актуальним стає таке поняття, як «альтернативне вирішення спору» (*Alternative Dispute Resolution*), при цьому особи, чиї права, свободи та законні інтереси порушені у відносинах із публічною адміністрацією, не позбавлені можливості судового захисту для розв'язання спору. Утім варто підкреслити, що в частині четвертій статті 124 Конституції України встановлено, що лише законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [44]. Ця позиція узгоджується з приписами статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [43].

Якщо звернутися до правових позицій Конституційного Суду України, слід виділити рішення за конституційним зверненням ТОВ «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09.07.2002 № 15-рп/2002, де зазначено, що обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке унеможливорює прийняття позовної заяви до

розгляду й здійснення за нею правосуддя, порушує право на судовий захист [163].

До альтернативних способів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у відносинах із публічною адміністрацією належать: медіація, мирова угода, врегулювання спору за участю судді, переговори без участі третіх осіб, інші, які є індивідуальними для різних країн.

Застосування або незастосування інституту позасудового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у відносинах із публічною адміністрацією є виключним правом особи, чиї права, свободи й інтереси було порушено у відносинах із публічною адміністрацією. Через позасудовий порядок вирішення спорів реалізується право особи на вибір альтернативного засобу захисту прав, свобод і законних інтересів у відносинах із публічною адміністрацією.

Отже, у науці традиційно виділяються дві форми позасудового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у відносинах із публічною адміністрацією: 1) юрисдикційна; 2) неюрисдикційна [45].

Юрисдикційна форма передбачає звернення за захистом інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у відносинах із публічною адміністрацією до компетентних органів, які наділені владними повноваженнями.

У Рекомендації № R(86) Комітету міністрів державам – членам Ради Європи від 16 вересня 1986 року стосовно заходів із недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суди пропонується сприяти примиренню сторін як поза судовою системою, так і до або під час судового розгляду (передбачати разом із відповідними стимулами процедури примирення до судового провадження або інші способи врегулювання спорів поза рамками судового провадження), а також визначити органи поза судовою системою, до яких сторони зможуть звертатися для розв'язання

позовних спорів на невеликі суми і в питаннях деяких конкретних галузей права.

Варто підкреслити, що врегулювання спорів без звернення до судових органів історично виникло раніше за судовий спосіб захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Утім тривалий період домінування держави у сфері вирішення спорів призвів до відсутності сталої правової традиції врегулювання конфлікту поза судовою системою, браку комплексних наукових досліджень щодо співвідношення судових і альтернативних або позасудових способів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у відносинах із публічною адміністрацією і практичного досвіду у цій сфері. Проте на сучасному етапі, у тому числі завдяки прийняттю Закону України «Про адміністративну процедуру» [89], ситуація динамічно змінюється.

Доцільно звернути увагу на те, що позасудові способи захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у відносинах із публічною адміністрацією можуть реалізовуватись як у вже відкритому судовому процесі, так і поза ним. У першому варіанті суд може прийняти до розгляду справу, та ще до прийняття рішення судом сторони можуть самостійно знайти вихід із конфліктної ситуації, наприклад шляхом укладення мирової угоди, або угоди за результатами медіації. В іншому випадку спір вирішується винятково без звернення до суду як офіційного органу, який уповноважений здійснювати правосуддя.

Наукою адміністративного права обґрунтовується існування різних способів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у сфері публічного адміністрування (публічного управління), а саме: адміністративний контроль; звернення громадян; адміністративна юстиція; адміністративне оскарження; юридична відповідальність.

У зв'язку з різною юридичною природою можемо виділити такі відмінності: адміністративна медіація є інститутом юридичного примирення; адміністративне оскарження є різновидом адміністративного провадження за

скаргами, заявами та пропозиціями осіб; притягнення винних посадових осіб публічної адміністрації до спеціальної дисциплінарної відповідальності характеризує інститут юридичної відповідальності; засоби самозахисту – це різновид правових засобів громадського опору від свавілля суб'єктів владних повноважень.

Зміст інституту адміністративного оскарження характеризується двома основними складовими: 1) наявність правовідносин між особою та органом публічної адміністрації, що виникають у зв'язку з реалізацією управлінських функцій органами, наділеними владними повноваженнями; 2) предметом і підставою оскарження є рішення, дії чи бездіяльність органів публічної адміністрації [2].

Традиційно адміністративне оскарження визначають як:

1) один із видів правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в адміністративно-правових відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, який передбачає звернення до вищого органу або посадової особи щодо незаконності рішень, дій чи бездіяльності підпорядкованого суб'єкта;

2) свідому вольову, цілеспрямовану поведінку фізичної чи юридичної особи, що полягає у зверненні до суб'єкта публічної адміністрації з вимогою захистити її публічні права, свободи, інтереси від незаконної діяльності (бездіяльності) підпорядкованого суб'єкта [59].

Згідно із ст. 40 Конституції України, усі мають право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення й надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [44].

Порядок звернень визначається Законом України від 02.10.1996 № 393 «Про звернення громадян» [120]. Цей Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права звернення до органів державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх

статуту з пропозиціями про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними та громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади й місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [120].

Положеннями статті першої вищевказаного Закону України передбачено, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [120].

Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається й розглядається в порядку, передбаченому статтею 23¹ Закону України «Про звернення громадян» [120].

Медіація входить до методів позасудового неформального врегулювання адміністративних спорів, які отримали назву «альтернативне вирішення спорів» (*Alternative Dispute Resolution*). Медіація є альтернативним способом урегулювання (вирішення) адміністративних спорів і, як техніка ведення переговорів між сторонами правового конфлікту, популярна в усьому світі, оскільки має багато переваг порівняно з вирішенням спорів у судовому порядку.

У державах ЄС медіація розглядається в тому числі як спосіб, який використовується для запобігання адміністративному спору в майбутньому, а не тільки як альтернативний спосіб вирішення вже наявного конфлікту.

На міжнародному рівні спеціалізовані напрями медіації відображені в таких документах, як: Директива 2008/52 ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних та комерційних справах; Рекомендація, присвячена медіації в кримінальних справах; Рекомендація щодо медіації в сімейних питаннях; Рекомендація про альтернативи судового розгляду спорів між адміністративними органами і приватними особами; Директива 2013/11 ЄС про позасудове врегулювання споживчих спорів; Хартія про міжнародну сімейну медіацію [2].

Науковцями було вироблено вузьке та широке тлумачення медіації [46]. Відповідно до вузького, це особливий метод надання посередницьких послуг сторонам конфлікту, який полягає в пошуку взаємовигідної угоди й наданні кваліфікованої консультативної допомоги через переговори за участі третьої (нейтральної) сторони. У широкому значенні медіація – це врегулювання конфлікту за допомогою нейтрального посередника (офіційного або неофіційного), що застосовується в усіх сферах суспільного життя, зокрема й державно-правовій. Законом України від 16.11.2021 № 1875-IX «Про медіацію» медіацію визначено як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (пункт четвертий частини першої ст. 1 Закону) [127].

Чинне процесуальне законодавство України передбачає можливість застосування процедури примирення до, під час або замість звернення до суду. Зокрема, частина друга ст. 3 Закону України «Про медіацію» закріплює, що медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під

час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

Кінцевим результатом здійснення процедури медіації є укладення угоди між сторонами та її реальне, добровільне виконання. Укладення сторонами угоди вже певною мірою є свідченням того, що процес медіації відбувся і сторони конфлікту дійшли згоди. Укладення й виконання угоди між сторонами щодо вирішення конфлікту (спору) є метою медіації [2].

Варто вказати, що адміністративно-правові засоби виявляються і в судовій, і в організаційній формі захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Поняття адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) за своєю сутністю є досить широким, а тому в умовах демократичної соціальної правової держави не може і не має бути остаточно визначеним.

Натомість більш продуктивними вбачаються питання їхньої класифікації, що сприятиме не тільки характеристиці всієї системи таких адміністративно-правових засобів, але й встановленню істотних ознак як системи, так і самих засобів. Разом із тим одразу маємо зауважити певну умовність будь-яких класифікацій засобів захисту прав громадян, які в реальному житті тісно пов'язані між собою і використовуються одночасно [16].

Диференціація адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), на нашу думку, передусім має проводитись у розрізі сутності соціальних відносин, що лежать у їх основі. Проте, з іншого боку, слід окремо виділити й відносини з організації та поточної правоохоронної діяльності правоохоронних органів, що виступають своєрідним забезпечувальним засобом правозахисної діяльності, суб'єктами яких можуть бути тільки державні органи (наприклад, контрольно-наглядова діяльність за правоохоронними органами на предмет дотримання прав громадян). Таким чином, адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) залежно

від характеру адміністративно-правових відносин поділяються на засоби, суб'єктами яких є орган державної влади та громадянин, і засоби, суб'єктами яких виступають лише владні інституції.

Крім того, доцільно класифікувати адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – залежно від внутрішньої спрямованості й ролі в забезпеченні механізму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). За цим критерієм, відповідно до розширеного підходу до розуміння адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), останні поділяються на засоби, пов'язані із забезпеченням та організацією адміністративних механізмів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), і засоби, пов'язані з безпосереднім застосуванням і використанням відповідних форм і способів із метою захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Зокрема, у разі звернення особи до відповідного правоохоронного органу з приводу захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), що стосується практичної реалізації захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), організація діяльності такого правоохоронного органу, включно з наділенням його певною функціональною, кадровою і матеріально-фінансовою основою, хоч прямо і не залежить від конкретних ситуацій захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), так само є неодмінною умовою реальності адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Значення такого поділу вбачається передусім у врахуванні всіх чинників, що різнобічно забезпечують механізм захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), відповідно до чого адміністративно-правове регулювання не тільки має встановлювати дієві процедурні засоби інвестицій, приватної власності та підприємництва

(бізнесу), але й створювати достатні матеріальні умови їхньої успішної реалізації.

Підставою для класифікації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) може виступати і їхня внутрішня природа та сутність вираження матеріального світу, оскільки загалом адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) являють собою певні матеріальні явища правового характеру. Утім указані явища є досить різнорідними, зокрема це контрольно-наглядова діяльність та організація діяльності уповноважених органів, право особи на оскарження, позов, звернення, проведення перевірки Уповноваженим з прав людини тощо. Відповідно до цього вищеперелічені явища – адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – з відомою часткою умовності можна поділяти щонайменше на інструменти (позов, заява, скарга громадянина) та заходи або діяння (практична діяльність правоохоронних органів).

Залежно від підходу до їх сприйняття ті самі явища можуть виступати і як інструменти, і як діяння. Наприклад, звернення у його абстрактному значенні є інструментом, а як елемент ініціювання адміністративно-правової юрисдикційної форми захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – діянням. Наведене розмежування адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) сприятиме не тільки їх правильному сприйняттю, але й чіткішому розумінню місця та значення в правозахисному механізмі, належному застосуванню в цілях запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів особи.

Незважаючи на наявну специфіку конкретних адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), саме вони виявляють ключове значення в аспекті забезпечення належної організації та реалізації державно-юридичної правозахисної

діяльності, націленої на попередження й припинення порушень, а також відновлення прав особи.

Оптимізація цього питання вимагає забезпечення не тільки внутрішньої системності адміністративно-правових засобів, але і їх узгодженості з адміністративними формами та способами захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Таким чином, адміністративно-правові засоби як засоби державно-юридичної правозахисної діяльності є одним із ключових елементів правозахисного механізму й забезпечують організацію та реалізацію захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), сприяючи використанню й застосуванню форм і способів такого захисту. Система адміністративно-правових засобів складається з різних за своєю сутністю і призначенням правових явищ, інструментів, заходів, діянь, здійснюваних різними суб'єктами й на різних стадіях правозахисної діяльності, які спільно вирішують завдання запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Системність адміністративно-правових засобів, зі свого боку, вимагає забезпечення не лише їхньої органічної єдності, але й послідовного поєднання та впорядкування з адміністративно-правовими формами й способами захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Варто також вказати, що універсальним інститутом захисту законодавчо закріплених прав та інтересів громадян є адміністративне судочинство [36]. Утім варто вказати, що питання судового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є доволі складним з огляду на те, що певні питання юрисдикційного розмежування поставали й постають під час правозастосування.

Питанню підсудності спорів щодо захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) свого часу приділили увагу найвищі

органи судової влади [30]. Так, Вищий адміністративний суд України у своєму листі від 09.01.2008 № 7/9/1/13-08 указує, що рішення, дії або бездіяльність державної виконавчої служби під час виконання судового рішення за загальним правилом має бути оскаржене до суду, що видав виконавчий документ. Постановою Вищого господарського суду України від 23.11.2005 касаційна скарга Господарського товариства до боржника у виконавчому провадженні щодо примусового виконання наказу господарського суду на постанову цього ж суду від 20.09.2005 разом із справою передана до Вищого адміністративного суду України на підставі п. 7, 10 розділу VII «Заключні і перехідні положення» КАС України. Відмовляючи у відкритті касаційного провадження, Вищий адміністративний суд України, посилаючись на положення ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 181 КАС України, ст. 121-2 ГПК України, вказав, що, виходячи з положень цих статей і враховуючи, що постанова господарського суду від 20.09.2005 прийнята за наслідками розгляду скарги боржника на дії органу державної виконавчої служби про виконання наказу господарського суду, провадження за цією скаргою не є адміністративною справою. Отже, воно не підлягає касаційному розгляду в порядку адміністративного судочинства [139, с. 39–47].

Варто підкреслити, що визначення природи рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень, інших учасників адміністративно-правових відносин, розмежування судових юрисдикцій щодо захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є одним із найскладніших викликів сучасної судової практики. Узагалі тема змісту та меж адміністративної юрисдикції (ст. 19 КАС України) залишається однією з обговорюваних і неоднозначних.

Потреба у визначенні та розмежуванні юрисдикції між адміністративними й іншими судами системи судоустрою, Конституційним Судом України обумовлена потребою формування однакової судової практики щодо спірних правовідносин, а також тим, що на основі чинного законодавства не завжди однозначно і правильно можна визначити

належність конкретного юридичного спору до відповідного суду.

У статті 124 Конституції України передбачено, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [44].

Отже, призначення адміністративної юрисдикції полягає у тому, щоб визначити, чи належить до юрисдикції адміністративного суду конкретний юридичний спір (публічно-правовий спір); до якого з національних судів суб'єкт має звернутися за захистом своїх прав, свобод, інтересів – до Конституційного Суду України чи до судів системи судоустрою, які спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення [158].

Адміністративна юрисдикція є своєрідним «фільтром», який дає змогу забезпечити надходження до адміністративних судів лише належних, відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, публічно-правових (адміністративно-правових) спорів і не допустити потрапляння до цих судів інших публічно-правових, приватноправових спорів.

Про актуальність теми юрисдикції публічно-правових спорів свідчить також велика кількість праць учених-правників, наявність численної кількості роз'яснень вищих судових інстанцій про особливості розмежування юрисдикції спеціалізованих судів. Однак остаточно й вичерпна відповідь на питання щодо обсягів і змісту юрисдикції адміністративних судів ані правникою наукою, ані національним законодавством дотепер не сформульована.

Для подолання складнощів визначення адміністративної юрисдикції і правильного розмежування публічно-правових відносин від решти правовідносин Пленумом Вищого адміністративного суду України свого часу було роз'яснено критерії адміністративної юрисдикції [132].

Зокрема, Пленум Вищого адміністративного суду України вказав, що,

визначаючи юрисдикцію адміністративних судів, суди мають враховувати, що Кодекс адміністративного судочинства України (у редакції до 15 грудня 2017 року) встановлює такі правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції:

- понятійно-функціональне, тобто визначення адміністративної справи, зазначене в п. 1 ч. 1 ст. 3 КАС України;
- визначення видів публічних правовідносин (управлінські правовідносини та правовідносини, пов'язані з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень), зазначених у ч. 1 ст. 17 КАС України;
- встановлення переліку публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів (ч. 2 ст. 17 КАС України);
- встановлення переліку публічно-правових справ, що не належать до предмета адміністративної юрисдикції (ч. 3 ст. 17 КАС України).

Наголосимо, що Конституцією України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (ст. 8 Конституції України), а Кодексом адміністративного судочинства України (ч. 1 ст. 2 КАС України) визначено, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень суб'єктів владних повноважень. Отже, законодавець зовсім не ставить наявність адміністративної юрисдикції у залежність від виду порушеного права, свобод чи інтересів. В адміністративному судочинстві захищаються однаковою мірою будь-які порушені суб'єктом владних повноважень права, свободи, інтереси, чи приватні, чи публічні.

Отже, наслідки рішень, дій, бездіяльності, наявність майнового чи немайнового особистого інтересу, порушення або загроза порушення майнового приватного права чи інтересу не є і бути не можуть категоріями визначення виду судової юрисдикції, а їхнє застосування для визначення й

розмежування судових юрисдикцій непрактичне, недоречне, небезпечне та формує помилкову уяву і правосприйняття.

Зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 19 червня 2019 року, справа № 802/385/18-а [82], зазначено, що СТОВ звернулося до суду з адміністративним позовом, у якому з урахуванням заяви про уточнення позовних вимог просило визнати протиправним і скасувати наказ Міністерства юстиції України «Про скасування рішень про державну реєстрацію прав та їх обтяжень», згідно з яким скаргу ПАФ задоволено частково, скасовано рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, прийняті державним реєстратором.

Велика Палата у цій справі зробила такі висновки [82]: помилковим є застосування ст. 19 КАС України та поширення юрисдикції адміністративних судів на всі спори, стороною яких є суб'єкт владних повноважень, оскільки для вирішення питання про розмежування компетенції судів щодо розгляду адміністративних, господарських чи цивільних справ недостатньо застосування виключно формального критерію – визначення суб'єктного складу спірних правовідносин. Визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин, з яких виник спір. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Крім того, Суд вказав, що публічно-правовим вважається, зокрема, спір, у якому сторони правовідносин виступають одна щодо іншої не як рівноправні і у якому одна зі сторін виконує публічно-владні управлінські функції та може вказувати або забороняти іншому учаснику правовідносин певну поведінку, давати дозвіл на передбачену законом діяльність тощо; необхідною ознакою суб'єкта владних повноважень є здійснення ним публічно-владних управлінських функцій. Ці функції суб'єкт повинен виконувати саме в тих правовідносинах, у яких виник спір; до юрисдикції адміністративного суду належить спір, який виник між двома (кількома)

суб'єктами щодо їх прав та обов'язків у конкретних правових відносинах, у яких хоча б один суб'єкт законодавчо вповноважений владно керувати поведінкою іншого суб'єкта (інших суб'єктів), а останній (останні) відповідно зобов'язаний (зобов'язані) виконувати вимоги та приписи такого суб'єкта владних повноважень. Подібний правовий висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 914/2006/17 [82].

Судом наголошено, що спір, що розглядається, не є спором між учасниками публічно-правових відносин, оскільки відповідач, приймаючи оскаржуваний наказ про скасування державної реєстрації прав на нерухоме майно (право оренди на спірні земельні ділянки), не мав публічно-правових відносин саме з позивачем. Прийняте відповідачем оскаржуване рішення про скасування державної реєстрації ухвалене за скаргою іншої особи, а не позивача; натомість приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового особистого інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення, як правило, майнового приватного права чи інтересу; визнання протиправним і скасування рішення про державну реєстрацію права оренди земельних ділянок за позивачем є захистом прав третьої особи на земельні ділянки від їх порушення іншою особою, за якою зареєстровано аналогічне право щодо того ж самого нерухомого майна; позивач фактично обґрунтував позовні вимоги наявністю у нього права оренди й відсутністю такого права у ПАФ і, як наслідок, відсутністю в останнього правомірного інтересу щодо скасування права оренди в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно за СТОВ [82].

Ухвалюючи рішення, суди попередніх інстанцій не врахували того, що цей спір є спором про цивільне право, тобто має приватноправовий характер, а саме є спором позивача та ПАФ щодо права на спірні земельні ділянки, яке реєструється, з урахуванням наведеного Велика Палата Верховного Суду вважає, що спір про скасування наказу Міністерства юстиції України, яким

скасовано рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права оренди земельних ділянок має розглядатися як спір, пов'язаний із порушенням цивільних прав позивача на земельну ділянку іншою особою, за якою було зареєстровано аналогічне право щодо тих же земельних ділянок. Належним відповідачем у такій справі є особа, право на майно якої оспорується та щодо якої було здійснено аналогічний запис у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Участь Міністерства юстиції України та державного реєстратора як співвідповідача (якщо позивач чи третя особа вважають їх винними у порушенні прав) у спорі не змінює його цивільно-правового характеру [82].

Отже, спір у цій справі не є публічно-правовим. Оскарження рішення про скасування наказу Міністерства юстиції України безпосередньо пов'язане із захистом позивачем свого цивільного права у спорі щодо земельних ділянок з ПАФ, яка заперечує законність дій державного реєстратора з реєстрації за СТОВ права оренди цих же земельних ділянок. Такий спір має приватноправовий характер. З огляду на суб'єктний склад сторін спору його слід вирішувати за правилами господарського чи цивільного судочинства [82].

Усе наведене зумовлює ряд питань, які, на наш погляд, можна розглянути й під призмою ідеї створення спеціального суду для захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який позиціонується її прихильниками як альтернативний існуючій судовій системі механізм для забезпечення інвесторам ефективного судового захисту.

Окремими дослідниками висловлюється та підтримується думка, що саме такий механізм міг би гарантувати швидке й ефективне вирішення спорів за позовами інвесторів, власників та підприємців і, як наслідок, значно підвищити інвестиційну привабливість України [62]. Крім того, доцільним вбачається підтримати думку, що потрібно розглянути можливість створення судової інституції, до складу якої могли б бути запрошені авторитетні міжнародні спеціалісти. Необхідним є і забезпечення можливості «прямого»

виконання рішень такої установи, для чого варто створити спеціальний орган, який би забезпечував оперативне виконання її рішень, а за невиконання передбачити додаткові заходи відповідальності [62].

Утім важливо розуміти, що створення таких судів може бути ефективним, проте додатковим способом захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який не можна розглядати як дієвий альтернативний спосіб подолання проблем, пов'язаних з неефективністю вітчизняної судової системи. По-перше, його запровадження не вирішить тих проблем правової незахищеності, які є найбільш болючими для бізнесу й нівелюють його бажання інвестувати в Україну так активно, як того б хотілося. Так, чи не найбільшою проблемою є відсутність в інвесторів і підприємців можливостей для ефективного захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) від порушень і зловживань саме з боку держави в особі контролюючих, регуляторних і правоохоронних органів, а також ненадійність механізмів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) від порушень з боку третіх осіб. Запровадження таких судів, які б вирішували проблеми захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), в принципі не здатне зрушити з місця цю проблему, а отже має бути альтернативою ефективній судовій системі [62].

Таким чином, підсумовуючи наведене, варто зробити такі проміжні висновки:

1) система адміністративно-правових заходів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні охоплює комплексний аналіз інструментів, які використовуються для забезпечення законних інтересів інвесторів, власників і підприємців у юридичній системі нашої держави. Зокрема, до складових такої системи варто віднести: законодавчу базу та правове регулювання, інституційне забезпечення (основні інституції, відповідальні за реалізацію адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу),

а саме органи влади, судову систему, правоохоронні органи, регуляторні органи тощо). Крім того, до системи адміністративно-правових заходів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) доцільно віднести різноманітні правові механізми (адміністративні процедури, суди тощо). Проте, аналізуючи систему адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), доцільно враховувати наявні проблеми (повномасштабна війна, корупція, нестабільність законодавства, недостатня ефективність судової системи, відсутність оптимального уніфікованого підходу до захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу)).

2) завдяки постійному вдосконаленню законодавства, удосконаленню адміністративних процедур і судової практики, зокрема через організацію нових інституцій) можливо зміцнення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Таким чином, система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні є складною системою, яка вимагає постійного вдосконалення й адаптації до сучасних викликів і стандартів як національного, так і міжнародного права.

1.4 Зарубіжний досвід захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу)

Зарубіжний досвід захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) відіграє важливу роль у поліпшенні економічного й соціального розвитку нашої держави, а також у збільшенні припливу капіталу. Варто вказати, що саме наведене стало передумовою прийняття законодавчої бази для заохочення іноземних інвестицій, розвитку й підтримки підприємництва та захисту приватної власності, що є основою економічної сфери держави. Незважаючи на законодавчу базу, яка підтримує

захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), ці сфери все ще стикаються з багатьма проблемами.

Сьогоднішня глобалізація та процеси інтеграції нашої держави у світову та європейську економіку безпосередньо залежать від рівня захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) і створення привабливого інвестиційного клімату. Для досягнення цієї мети життєво важливим є забезпечення стабільності інвестиційних процесів шляхом розроблення нормативно-правової бази, що регулює взаємодію з іноземними інвестиціями.

Важливо відзначити, що зростання міждержавних економічних відносин безпосередньо пов'язане з нормативно-правовою базою, що регулює питання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), оскільки це є переважним фактором для прийняття будь-якого інвестиційного рішення.

Варто вказати, що, починаючи з колоніальної епохи, рівень захисту приватної власності був головною привабливістю для європейських мігрантів, які намагалися уникнути феодалізму у Європі та шукали свободи в Північній Америці. Приватна власність розглядалася як засіб забезпечення політичної та економічної свободи. Тому приватна власність символізує політичні й ідеологічні переконання, на яких засновані Сполучені Штати, і сильний конституційний захист приватної власності вважається необхідним і фундаментальним правом.

Коли у 20-му столітті населення США, урбанізація та індустріалізація розширилися, уряд почав обмежувати право людей на використання й розвиток своїх земель. Виникли конфлікти щодо державних прав на приватну власність. Суди були покликані визначити й переосмислити положення про прийняття п'ятої поправки до Конституції. Кілька справ Верховного суду США виявили, що уряд має законне право експропріювати приватну власність для «громадських цілей» із «справедливою компенсацією». Суди також встановили, що уряд може обмежити використання приватної

власності без компенсації постраждалим власникам. Ці юридичні рішення постійно оскаржувалися через політичні й соціальні чинники захисниками прав приватної власності [175].

З огляду на унікальний процес еволюції приватної власності в Сполучених Штатах саме цей досвід є корисним для інших держав. Зокрема, правовий і соціальний статус приватної власності в Сполучених Штатах є подібним у деяких західноєвропейських країнах [178]. Хоча західноєвропейські країни почали з більшого розподілу прав власності між урядами, нещодавні зміни в законах про планування для розміщення більш ринкової системи управління, зокрема, земельними ресурсами та підтримки індивідуальних прав власності наблизили їх до системи США [176].

Американська модель фінансово-кредитного забезпечення спрямована на пряму підтримку приватного сектору за кошт держави, у тому числі на незалежне існування паралельного та спільно державного та приватного фінансування. Як головна установа для реалізації цих завдань була створена Адміністрація малого бізнесу США (SBA), яка має свої філії, різні міжрегіональні підрозділи і близько 100 місцевих центрів розвитку бізнесу (SBDC), що фінансуються Федеральним урядом. Такі центри надають широкий спектр послуг, пов'язаних із конкретними проектами в різних сферах малого бізнесу (наприклад, надомний бізнес, технічна допомога, аналіз заявок на кредити тощо).

Щорічно SBA видає понад 60 тисяч кредитних гарантій на суму близько 10 мільярдів доларів, при цьому близько 90 % усієї профінансованої допомоги здійснюється у вигляді гарантій. Як плата за надання гарантій SBA бере (з банку або його позичальника) 1 % від суми кредиту, що, на наш погляд, дуже вигідно для позичальника [176].

Наявні програми в рамках SBA щорічно оновлюються, створюючи нові напрями розвитку підтримки SBA. Кожна програма має конкретні цілі, замовників, сегмент реалізації, умови участі. Найбільш відомими програмами є «7а» і «504» . За програмою «7а» підприємець може отримати гарантії,

якщо з якихось причин не може сам надати банк. Так, на суму, що не перевищує 750 000 доларів, надається гарантія на 75 % кредиту. За 100 тисяч доларів США – 80 %. Терміни гарантії – до 10 років для оборотних коштів і до 25 років для базових, при цьому процентна ставка не повинна перевищувати 2,75 пункту кредиту. За програмою «504» надається довгостроковий кредит на покупку нерухомості, обладнання, техніки [177].

Гарантія надається під 40 % від суми кредиту, а максимальна сума не повинна перевищувати 1 мільйон доларів. Ще одним напрямом діяльності SBA є сприяння експорту шляхом кредитування експортних операцій малого бізнесу. У зв'язку із цим спільно з Міністерством торгівлі США створені Центри допомоги. Крім того, SBA надає інформаційну підтримку й навчання для підприємців, проводячи тренінги та курси. У рамках цього напрямку особливу групу становлять Центри жінок-підприємців (WBC), що спеціалізуються на підготовці бізнес-леді для управління малим бізнесом. Фінансування цієї організації здійснюється урядом США. Загалом програмну діяльність SBA з позиції банків, які звертаються за гарантією в разі кредитування малого підприємства, можна представити у вигляді такої узагальненої схеми [179].

Судячи з усього, комерційні банки, звернувшись за кредитуванням до малого підприємства й отримавши схвалення від SBA, надають кредити на оптимальних умовах. Якщо підприємець прострочує платіж за кредитом понад 60 днів, банк, який видав кредит, може запропонувати SBA покрити цю заборгованість. Витрати організації на покриття таких боргів компенсуються за кошт доходів фонду. Таким чином, діяльність SBA спрямована на підтримку малого бізнесу, що розширює доступ до кредитів для малого бізнесу, знижує ризик приватного позичкового капіталу, опосередковано приносить користь країні у вигляді прибутку та збільшення ВВП [191].

У німецькій моделі фінансово-кредитного забезпечення передбачено державне фінансування приватних фінансових установ, які надають кредити

малому бізнесу. Кредитування здійснюється органами державної влади на рівні федерації, федеральних земель, міст і земельних районів, громад, а також Комісією Європейського Союзу в Брюсселі. З метою розвантаження органів державного управління й підвищення ефективності підтримки розвитку малого підприємництва функції надання допомоги народним депутатам були передані низці публічно-правових установ, зокрема спеціалізованим банкам – Kreditnestaltführ Wiederaufbau (KFV) та Deutsche Ausklayhsbank, а також торгово-промисловим палатам [199].

Серед них KFV є найбільш значущою спеціалізованою кредитною установою, що здійснює федеральну підтримку на федеральному рівні. Основним напрямом є кредитування малого бізнесу через бізнес-банки [191].

Крім того, слід зазначити, що в Німеччині розроблена федеральна програма кредитної підтримки підприємців-початківців. До 40 % інвестицій у створення підприємств можна профінансувати без надання гарантії, за коштом особливо пільгових кредитів. Такі кредити бувають безвідсотковими (протягом перших двох років), або з 10-річним звільненням від погашення кредиту з максимальною сумою кредиту 1 млн євро. Такі кредити замінюють власний капітал починаючого підприємства, оскільки держава повністю бере на себе ризик неповернення кредиту [191].

Наступна програма – федеральна програма гарантій і поручительств за підтримки народного депутата. Спеціалізовані банки-гаранти беруть на себе ризик неповернення до 80 % суми кредиту, надаючи гарантії новим і діючим підприємствам.

Слід зазначити, що комерційні банки укладають із центральним банком договір про рефінансування виданих кредитів, а надання кредитів за всіма державними програмами здійснюється за єдиними і прозорими правилами, тобто кредити видаються тільки кредитоспроможним клієнтам, що викликає певний інтерес з погляду можливості використання досвіду ФРН для розробки єдиних методичних підходів до оцінки кредитоспроможності малого бізнесу [172].

У Франції існує Товариство взаємних гарантій – це організація, засновниками якої є як малі підприємства, так і інші зацікавлені підприємства й організації. Сфера діяльності компанії – малий бізнес. Близько 30 % їх обсягу припадає на промисловість і будівництво, 27 % – магазини, транспорт, туризм, 20 % – торгівлю. Оскільки видача кредитів малому бізнесу дуже ризикована, банки Франції кредитують малий бізнес, що перебуває в тісному контакті із цією компанією. Суспільство взаємовигідних гарантій виступає поручителем для малих підприємств, приймає рішення про доцільність отримання кредиту тим чи іншим підприємством, складає для нього «досьє», яке передається в банк. За результатами своєї діяльності компанія розподіляє ризик одного клієнта на багатьох [180].

Ще однією організацією, яка відіграє важливу роль у підтримці малого бізнесу, є державне акціонерне товариство зі страхування кредитних ризиків малих і середніх підприємств *SOFARIS*. У Франції добре розвинена структура організації малого бізнесу та його фінансово-кредитного забезпечення. Підприємство зобов'язане надати банку кошторис витрат, які підлягають кредитуванню для отримання кредиту. Банк перевіряє, щоб кошторис не був завищений (це невигідно банку, оскільки його ресурси нераціонально відволікаються) і не був занижений (у цьому випадку в компанії може не вистачити коштів). Для забезпечення своєчасного погашення кредиту банк зажадає від підприємства гарантію, воно може використовувати іпотеку (заставу землі), заставу рухомого майна, поручительство. Гарантом для малих підприємств є Товариство взаємних гарантій. За кошт внесків членів – учасників цього товариства створюється гарантійний фонд [198].

SOFARIS розділяє відповідальність за кредитний ризик між державою, банками та страховими компаніями. *SOFARIS* не аналізує кредитний ризик, а делегує цю роботу банкам. Банки готують досьє на клієнтів, кредитний ризик яких застрахований *SOFARIS*. Якщо ризик не виправданий, то *SOFARIS* не компенсує збитки, які можуть призвести до банкрутства. Якщо малий бізнес

вчасно не повертає кредит через свою неплатоспроможність, банк повідомляє про це Sofaris і просить покрити застрахований ризик. Зі свого боку, «Софаріс» просить банк здійснити певне відшкодування збитку за застрахованим кредитом за кошт компанії (користування заставою, продаж частини цінностей підприємства тощо). *SOFARIS* компенсує тільки ті збитки, які компенсувати іншими методами неможливо. При цьому відсотки за кредитом повертаються. Зазвичай для інвестицій *SOFARIS* компенсує збитки, коли втрачається приблизно 50 % капіталу [198].

Ще одним важливим аспектом підтримки малого бізнесу є досвід Франції в налагодженні партнерських відносин із клієнтами та надання їм консультаційних і навчальних послуг. У практиці банківського обслуговування малих підприємств в країні, де чітко спостерігається посилення конкуренції у зв'язку з об'єднанням Європейського Союзу, відбувається формування довгострокових банківських відносин із представниками малого бізнесу навіть у разі переходу на новий, більш високий рівень економічної діяльності [182].

На наш погляд, такий підхід дуже корисний для України, оскільки консалтингові служби банків в нашій країні розвинені слабо, це може дати вітчизняним банкам додаткові переваги, підвищити лояльність підприємців до банку і його банківський статус. Такий банк згодом може стати «домашнім» банком, де малий бізнес зберігатиме заощадження.

Конституція Ірландії визнає та заявляє, що люди, які живуть в Ірландії, мають певні основні особисті права. Статті з 40 по 44 встановлюють ці основні права. Багато прав застосовуються до всіх, хто живе в Ірландії, включно з неірландськими громадянами.

Права, викладені в цих статтях, були витлумачені судами, а деякі статті змінені з моменту написання Конституції в 1937 році. Суди встановили, що деякі права захищені Конституцією, навіть якщо вони прямо не згадуються в тексті.

Основні права не є абсолютними – вони можуть бути обмежені або обмежені Oireachtas з певних причин (наприклад, для загального блага або для підтримки громадського порядку).

Конституція проголошує, що держава захищає права власності кожного громадянина. Це означає, що громадяни мають право володіти, передавати й успадковувати майно. Держава гарантує, що не прийматиме жодного закону про скасування цих прав [183].

Стаття 43 визнає, що ці права повинні регулюватися принципами соціальної справедливості. Це означає, що держава може прийняти закони, що обмежують ваше право на приватну власність в інтересах загального блага. Найпоширенішою формою обмеження є оподаткування власності, передачі та спадщини. Інші приклади обмежень або обмежень вашого права на володіння власністю передбачають міське та регіональне планування, охорону національних пам'яток, обов'язкове придбання землі [184].

З падінням радянського режиму в більшості країн світу приватна власність набула панування, як ніколи раніше. Навіть у ряді країн, які залишалися політично домінуючими комуністичною партією, таких як Китай, приватна власність на певну форму власності стала допустимою і в деяких випадках заохочувалася.

Картина власності, яка з'явилася в посткомуністичному світі, мінлива й дуже складна. Посткомуністичні країни не поділяють жодного єдиного режиму приватної власності. Дійсно, у кожній країні різні форми власності можуть підлягати різним режимам власності, включно із суто приватною власністю, різними гібридними формами приватної власності та державною власністю. Іноземним фізичним та юридичним особам може бути дозволено або не дозволено володіти майном залежно від країни та відповідного активу.

Так, посткомуністичний правовий земельний режим у Румунії регулюється Цивільним кодексом Румунії 1864 року. Утім румунська конституція 1991 року разом із різними законодавчими актами прямо обмежує право власності на землю румунам. Жоден іноземний громадянин

або особа без громадянства не може володіти румунською землею. Однак компанії, зареєстровані в Румунії, які частково або навіть повністю належать іноземним фізичним або юридичним особам, можуть володіти румунською землею [186].

Конституція Румунії та Цивільний кодекс визнають дві форми власності: приватну та державну. Державна власність належить державі, а це означає, що, хоча держава може здавати в оренду майно, вона не уповноважена її продавати.

Приблизно з 1955 по 1980 рік китайське приватне право було змодельовано за системою приватного права колишнього Радянського Союзу. Оскільки на радянське цивільне право сильно вплинув Цивільний кодекс Німеччини, це означало, що Китай був узагалі країною «цивільного права». Однак лише в 1998 році Китай доклав серйозних зусиль для розробки національного цивільного кодексу. Перший проєкт правових текстів базувався на єдиному законодавчому акті, який поєднував урядові нормативні акти із судовими рішеннями, які тлумачили законодавство й нормативні акти [187].

У 2007 році Національний народний конгрес Китайської Народної Республіки оприлюднив свій перший закон про права власності. Після переходу понад чверті століття тому до ринково-орієнтованої економічної політики китайський уряд прагнув забезпечити більш безпечну правову основу для зростаючого міського середнього класу країни та для приватних підприємців. Закон не охоплює всі аспекти того, що західні юристи вважають частиною права власності [188].

Сім принципів політики іноземних інвестицій та Національна інвестиційна стратегія є двома ключовими документами, які визначають підхід Саудівської Аравії до прямих іноземних інвестицій. Саудівська Аравія оприлюднила сім інвестиційних принципів, виданих королівським указом і заснованих на кращих міжнародних практиках, з метою підтримки розвитку конкурентного інвестиційного середовища в Саудівській Аравії. Швидкі

темпи економічних перетворень останнім часом надають дивовижні інвестиційні можливості як у Саудівській Аравії – економіці G20, що відкривається для міжнародного бізнесу, так і на ширшому Близькому Сході [173].

Сім принципів: забезпечення рівності між саудівськими й іноземними інвесторами; забезпечення захисту інвестицій; забезпечення сталості інвестицій; забезпечення доступу до рівних інвестиційних стимулів; впровадження соціальних та екологічних стандартів; забезпечення дотримання інвесторами саудівських норм охорони здоров'я, безпеки та навколишнього середовища; спрощення процедур доступу для іноземних працівників та їхніх сімей; забезпечення надійної передачі знань, технологій і примноження місцевого людського капіталу. У світлі видання королівського указу про затвердження принципів інвестиційної політики в Королівстві, очікується, що ці принципи та правила стануть інфраструктурою для перегляду інвестиційного законодавства й імплементації нормативних актів у Саудівській Аравії [174].

За результатами впровадження семи принципів політики стає очевидним, що правова база набуде нових характеристик і шляхів, а чинне законодавство про іноземні інвестиції та імплементація нормативно-правових актів повинні бути змінені або вдосконалені відповідно до цих принципів. Крім того, був виданий королівський указ про перетворення Головного інвестиційного управління в міністерство, відоме як Міністерство інвестицій (MISA). Це означає, що Саудівська Аравія зосереджується на залученні інвестицій і вибрала організований підхід, створивши спеціалізований орган із високим ступенем представництва в Кабінеті міністрів. Разом із тим було прийнято постанову Кабміну, яка уповноважила статут Мінінвестицій. Це робить MISA одним із небагатьох міністерств, статут якого визначає його компетенцію, і це підтверджує роль MISA як регулятора інвестиційно-правової бази, без шкоди для повноважень інших регуляторів економічної діяльності, оскільки друга стаття статуту MISA

говорить, що Міністерство є компетентним органом і головним органом із будь-яких питань, що стосуються регулювання внутрішніх та іноземних інвестицій у Саудівській Аравії. Крім того, частиною відповідальності міністерства за створення найкращого інвестиційного середовища та підвищення конкурентоспроможності є видання інвестиційних нормативно-правових актів і пропозиція законодавчих реформ [189].

Було видано королівський указ про створення комітету для об'єднання та координації зусиль щодо виходу на ринок і залучення інвестицій, щоб доповнити систематичну координацію MISA для забезпечення узгодження з іншими регуляторами економічної діяльності. Комітет очолює міністр інвестицій, до складу комітету входять високопоставлені представники понад 40 державних установ. Його основною метою є координація зусиль уряду щодо залучення іноземних інвестицій шляхом уніфікації комунікаційних повідомлень і рекламних стратегій для просування Саудівської Аравії як глобального напрямку для іноземних інвестицій. Королівський указ також заснував платформу Invest in Saudi як єдину національну інвестиційну ідентичність для просування й залучення інвестицій у Саудівську Аравію. Це сприятиме посиленню підтримки та різноманітності в економічному зростанні, особливо в цільових секторах [190].

Крім того, Кабінет міністрів Саудівської Аравії оголосив про створення Саудівського органу сприяння інвестиціям (IPA). Відповідно до статуту IPA, він спрямований на модернізацію всіх підприємств і послуг, пов'язаних із залученням інвестицій та досягнення співпраці між державними структурами, висвітлення інвестиційних можливостей у всіх секторах, зміцнення й об'єднання зусиль державного та приватного секторів у цій сфері, а також забезпечення наявності необхідних стовпів і підтримки, таких як програми, проєкти та стимули для заохочення та сприяння інвестиціям у спосіб, який приносить користь національній економіці, у світлі загальної політики, планів і програм інвестиційного розвитку, встановлених MISA відповідно до його технічного завдання. IPA стане потужним драйвером

інвестиційної системи відповідно до Національної інвестиційної стратегії, спрямованої на залучення та розвиток національних та іноземних інвестицій. Важливо збільшити синергію, необхідну для реалізації ініціатив міністерства та досягнення візійних цілей. Повноваження були потрібні, щоб залучити та притягнути до відповідальності інші суб'єкти [193].

Згідно з нещодавно запущеною Національною інвестиційною стратегією (NIS), Саудівська Аравія прагне залучити більше інвестицій з-за кордону, оскільки вона прагне диверсифікувати свою економіку подалі від нафтового сектору. NIS є маніфестацією вказівки Його Королівської Високості принца Мухаммеда бін Салмана бін Абдель Азіза, наслідного принца, голови Ради з питань економіки та розвитку, зробити Королівство інвестиційним напрямом світового класу.

З огляду на сильні сторони Саудівської Аравії загальна мета NIS полягає в тому, щоб підвищити якість і масштаб інвестицій у Королівство і в пріоритетні сектори з сильнішою роллю внутрішнього й міжнародного приватного сектору, що допоможе стимулювати економічний розвиток відповідно до цілей 2030 року. Розмір необхідних інвестицій і розрив між поточними та цільовими показниками підтримуватимуться цільовими заходами з боку державних установ, що поєднують політику, інституційну спроможність і програми залучення капіталу.

Стратегія спрямована на досягнення цієї мети за допомогою трьох всеосяжних тем: 1) зростаючий внесок приватного сектору в економіку та платіжний баланс Саудівської Аравії, 2) підтримка розвитку стратегічних секторів, 3) модернізація інвестиційної екосистеми для стимулювання інновацій та сприяння розвитку місцевого контенту [194].

Крім цих стовпів, було докладено значних зусиль для визначення й розвитку факторів екосистеми, які слугуватимуть основою для кращого обслуговування інвесторів та інших відповідних зацікавлених сторін. Саудівська Аравія поставила за мету збільшити міжнародні та приватні внутрішні інвестиції в країну – мета безпрецедентного масштабу. Саудівська

Аравія зробила це, розуміючи, що збільшення інвестицій має вирішальне значення для досягнення більш широких і різноманітних економічних і соціальних цілей ООН. Незважаючи на деякі проблеми, уряд Саудівської Аравії прагне внести необхідні зміни та реформи для досягнення цієї амбітної мети.

Саудівська Аравія була стурбована залученням і заохоченням іноземних інвестицій, оскільки вона була однією з країн, яка прийняла спеціальний закон для регулювання іноземних інвестицій, а також була членом Світової організації торгівлі й уклала кілька двосторонніх угод для сприяння лібералізації торговельного та ділового середовища та прискорення інтеграції зі світовою економікою. Закон про іноземні інвестиції регулює іноземні інвестиції, розміщені в Саудівській Аравії, включно з умовами, процедурами та гарантіями. Закон має низку гарантій, які дають спокій іноземним інвесторам [195]. Наприклад, у ст. 4 говориться, що іноземна інвестиційна діяльність отримує ті ж пільги, стимули та гарантії, що і національна інвестиційна діяльність. Це передбачає вільний потік коштів до та з Саудівської Аравії. Закон наголошує на повазі до приватної власності, оскільки стверджує, що інвестиції не можуть бути конфісковані інакше, як за рішенням суду, або експропрійовані, за винятком суспільних інтересів, в обмін на справедливую компенсацію. Закон дозволяє доступ до коштів і прав власності на нерухоме майно, пов'язане з іноземним інвестиційним закладом. Крім того, існують митні пільги. Шоста стаття закону вказує на умови й контроль за наданням ліцензії іноземним інвестиціям, а також застосування цих умов і контролю за запитами на поновлення ліцензії. Крім того, для підвищення ефективності королівський наказ про передачу SAGIA MISA також передбачав створення при міністерстві «єдиного вікна» для отримання всіх необхідних ліцензій і дозволів для іноземного інвестора для початку інвестиційної діяльності [196].

Звідси випливає, що закон забезпечує основи ідеальної правової бази для іноземних інвестицій, оскільки містить елементи, які забезпечують

ефективну й надійну правову базу. Однак сам факт існування закону про іноземні інвестиції не гарантує рівності між національними й іноземними інвесторами. Це також не обов'язково означає, що ці гарантії реалізуються на місцях, до того ж неможливо відокремити регулювання іноземних інвестицій від регулювання господарської діяльності іноземного інвестора, яка регулюється різними законами, порядками та регулюючими органами.

У Саудівській Аравії є багато секторів економіки, і органам влади, які контролюють ці сектори, потрібна нормативно-правова база, яка дозволяє безпосередньо узгоджувати їх з іноземними інвестиційними механізмами з метою розробки правової бази, пов'язаної з іноземними інвестиціями загалом. Бачення Королівства до 2030 року вимагає перегляду рамок, що регулюють бізнес-середовище, особливо тих, що безпосередньо пов'язані з іноземними інвестиціями, щоб відповідати новим економічним амбіціям Королівства та сприяти досягненню економічного розвитку. Для цього потрібно визначити обмеження, які обмежують роль правової бази у сприянні залученню іноземних інвестицій на тій підставі, що вони є юридичними або процедурними перешкодами [200].

Регулюючі органи та нормативно-правові акти, що обмежують інвестиції, перелічені відповідно до секторів економіки:

1) сектори сільського, лісового господарства та рибальства: Міністерство навколишнього середовища, водних ресурсів та сільського господарства контролює сектори сільського господарства, лісового господарства та рибальства, а також обмежує низку видів діяльності. Рибальство, наприклад, обмежене національними інвесторами. Інвестори борошномельних заводів повинні отримати схвалення, перш ніж купувати 5 % або більше акцій або цінних паперів будь-якої іншої ліцензованої борошномельної компанії (або будь-якої частки власності) або купувати ще меншу частку, якщо це може призвести до встановлення домінуючого становища в будь-якій частині борошномельного бізнесу;

2) виробничий сектор: Міністерство промисловості та мінеральних ресурсів та Міністерство внутрішніх справ здійснюють нагляд за виробничим сектором і накладають обмеження на виробничу діяльність, наприклад, щоб розпочати комерційне виробництво вибухових речовин, саудівські партнери повинні володіти принаймні 51 % авторизованої компанії;

3) сектор оптової та роздрібної торгівлі: Міністерство торгівлі здебільшого сектори оптової та роздрібної торгівлі. Однак час від часу перетинається з компетенцією Міністерства внутрішніх справ і обмежує низку видів діяльності, включно з імпортом, продажем і купівлею індивідуальної вогнепальної зброї, пневматичних гвинтівок і мисливської зброї (як визначено в законі), а також їх постачання, запасних частин і боєприпасів, які доступні лише саудівцям, для комерційних агентів. Несаудівцям, як фізичним, так і юридичним особам, заборонено бути комерційними агентами в Саудівській Аравії, і саудівські компанії, які здійснюють комерційну агентську діяльність, повинні повністю складатися з саудівського капіталу, а члени їхніх рад директорів і ті, хто має право поставити підпис від їхнього імені, також повинні бути саудівцями. Оптовий або роздрібний продаж засобів цивільного захисту, таких як спеціальна важка техніка й обладнання для втручання в обвали будівель і землетруси, а також засобів індивідуального захисту обмежений громадянами Саудівської Аравії або країн Перської затоки;

4) транспортування та зберігання: Державний орган транспорту здійснює нагляд за секторами транспорту та зберігання, а в деяких видах діяльності він перетинається з Комісією з комунікацій та інформаційних технологій — організацією поштового сектору — та з Генеральним органом авіації. Він обмежує деякі види діяльності сектору, такі як діяльність із перевезення вантажів по дорогах за певну плату або за власний кошт, а також роботу фрахтових брокерів і оренду вантажних автомобілів, які здійснюються на території Королівства після отримання ліцензії від генерального органу на транспорт для установ. Фізичні особи обмежені

саудівцями в діяльності з перевезення товарів. Не дозволяється здійснювати наземні послуги для повітряних суден у цивільних аеропортах Королівства – така діяльність можлива лише після отримання ліцензії на це від органу влади. Ця ліцензія видається іноземним авіатранспортним установам або компаніям тільки на основі взаємності;

5) інформація та комунікації: Комісія з комунікацій та інформаційних технологій та Міністерство зв'язку та інформаційних технологій здійснюють нагляд за регулюванням інформаційно-комунікаційного сектору, і вони обмежують деякі види діяльності. Послуги мобільного зв'язку можуть надаватися лише через акціонерні товариства, що пропонують свої акції для публіки;

6) діяльність у сфері нерухомості: Міністерство муніципальних і сільських справ та житлового будівництва, Міністерство інвестицій та Головне управління нерухомості контролюють регулювання сектору нерухомості в Королівстві, і деякі види діяльності цього сектора обмежені [197].

Отже, за результатами аналізу зарубіжного досвіду захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) можна дійти висновку, що:

1) однією з найбільших проблем, з якими стикаються інвестори й підприємці, є оптимальне правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Уряди мають оптимізувати та прискорити процеси однорідного правового регулювання цієї сфери;

2) уряди мають зменшити бюрократичний тягар, спрощуючи та оптимізуючи процес відкриття та ведення бізнесу. Наприклад, індекс легкості ведення бізнесу Світового банку ранжує [34] країни на основі того, наскільки легко розпочати й керувати бізнесом. Сінгапур постійно посідає перше місце в списку, частково завдяки своїй дружній для бізнесу політиці, такий як онлайн-система реєстрації бізнесу, яка дає змогу підприємцям зареєструвати компанію всього за кілька годин;

3) підприємцям, власникам та інвесторам потрібен широкий спектр навичок для досягнення успіху, від управління бізнесом до розробки продуктів. Уряди можуть інвестувати в освітні й навчальні програми, щоб допомогти підприємцям отримати необхідні знання. Наприклад, Національна рада з розвитку науково-технічного підприємництва (NSTEDB) в Індії забезпечує навчання та підтримку підприємцям у сферах науки і техніки;

4) підприємництво тісно пов'язане з інноваціями, і уряди можуть сприяти інноваціям, інвестуючи в дослідження й розробки та надаючи податкові пільги для компаній, які інвестують у нові технології. Наприклад, податковий кредит на дослідження й розробки в Сполучених Штатах дає змогу вимагати кредит на свої податки в разі певних витрат на дослідження та розробки;

5) підтримка правової бази має важливе значення для процвітання підприємництва. Уряди можуть створити сприятливе правове середовище для підприємців, спрощуючи процес реєстрації бізнесу, захищаючи права інтелектуальної власності й забезпечуючи контракти. Наприклад, у США є патентна система, яка дає змогу підприємцям захищати свої ідеї та винаходи, а правова система країни також дозволяє легко створювати ТОВ та корпорації;

6) уряди можуть сприяти підприємництву, створюючи культуру, яка цінує та підтримує її. Це можна зробити за допомогою кампаній з інформування громадськості й визнання та святкування внеску підприємців. Наприклад, Глобальний тиждень підприємництва – це щорічна подія, яка об'єднує підприємців, інвесторів та експертів з усього світу для обміну ідеями й демонстрації останніх інновацій;

7) підприємцям, власникам та інвесторам часто потрібно спілкуватися та співпрацювати з іншими підприємцями, інвесторами й експертами, щоб досягти успіху. Уряди можуть сприяти створенню мереж і співпраці, створюючи можливості для підприємців зустрічатися й обмінюватися ідеями. Наприклад, прискорювачі й інкубатори – це програми,

які забезпечують наставництво, навчання та ресурси для стартапів на ранній стадії. Вони також забезпечують мережу підприємців, інвесторів та експертів, які можуть допомогти стартапам рости й досягати успіху.

Висновки до першого розділу

1. Обґрунтовано, що під адміністративно-правовим захистом інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) доцільно розуміти систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), забезпечення діяльності учасників адміністративно-охоронних відносин у цій сфері, реалізації правових норм, спрямованих на захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) та сприяння відновленню порушених прав інвесторів, власників і підприємців.

Констатовано, що діяльність держави у сфері адміністративно-правової охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) спрямована на створення адміністративно-правових норм щодо встановлення загального режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-охоронних інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу); запобігання та припинення порушень у цій сфері; притягнення до адміністративної відповідальності за порушення тощо.

Указано, що перед державою стоїть завдання створити систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Визначено, що адміністративно-правовий захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – це особливий порядок адміністративно-правового регулювання, який відображає сукупність правових і організаційних засобів, що використовуються для встановлення правового статусу відносин у сфері

інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), і спрямований на забезпечення їх сталого функціонування.

Доведено, що комплекс адміністративно-правових приписів щодо вчинення юридично значимих дій і правових заборон у сфері інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) визначає сутність адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Адміністративно-правовий захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) стосується встановлення обов'язкових для власників майна й інших осіб правил забезпечення їх утримання, охорони майна в разі виникнення надзвичайної ситуації, заборони діяльності, що завдає шкоди правам власників, інвесторів і підприємців.

Визнано, що ефективним способом захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є припинення дій, що порушують права особи або створюють загрозу порушення, та відновлення законних інтересів власника.

Наголошено, що першочерговими завданнями нашої держави в межах адміністративної реформи є належне визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-безпекових відносин, розробка організаційної форми управління у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), яка має забезпечити раціональний розподіл повноважень у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) між державними органами й органами місцевого самоврядування для реалізації громадського інтересу. Вказано, що в сучасних умовах на нашу державу покладено важливий обов'язок щодо проведення ефективних змін та оптимального реформування законодавства у сфері адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). На цьому шляху особливої уваги заслуговує удосконалення законодавства щодо запобігання та припинення порушень у

сфері господарської діяльності; притягнення до адміністративної відповідальності за порушення в цій сфері.

2. Обґрунтовано, що на сучасному етапі у зв'язку з повномасштабною війною важко говорити про наявність оптимального нормативно-правового забезпечення й регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. Утім підкреслено, що наша держава, та зокрема уряд, максимально дієво й ефективно протистоїть викликам сьогодення та корегує всі потреби нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) нашої держави, наскільки це дають змогу зробити зовнішні чинники. Указано, що сьогодні в Україні законодавча база у сфері нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у період дії особливого економічного режиму – режиму воєнного стану формується й оптимізується оперативно та відповідно до потреб часу. Зокрема, у зв'язку з введенням воєнного стану змінено порядок державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, прийнято низку змін, які стосуються оподаткування та звітності під час воєнного стану. Ці зміни стимулюють суб'єктів господарювання ефективно функціонувати в умовах війни.

3. Доведено, що диференціація адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) передусім має проводитись у розрізі сутності соціальних відносин, що лежать у їх основі. Проте, з іншого боку, окремо виділено й відносини з організації та поточної правоохоронної діяльності правоохоронних органів, що виступають своєрідним забезпечувальним засобом правозахисної діяльності, суб'єктами яких можуть бути тільки державні органи (наприклад, контрольно-наглядова діяльність за правоохоронними органами на предмет дотримання прав громадян). Таким чином, адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) залежно від характеру адміністративно-правових відносин поділено на засоби,

суб'єктами яких є орган державної влади та громадянин, і засоби, суб'єктами яких виступають лише владні інституції.

Класифіковано адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – залежно від внутрішньої спрямованості й ролі в забезпеченні механізму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). За цим критерієм, відповідно до розширеного підходу до розуміння адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), останні поділено на засоби, пов'язані із забезпеченням і організацією адміністративних механізмів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), та засоби, пов'язані із безпосереднім застосуванням і використанням відповідних форм і способів із метою захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Указано, що в разі звернення особи до відповідного правоохоронного органу з приводу захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), що стосується практичної реалізації захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), організація діяльності такого правоохоронного органу, включно з наділенням його певною функціональною, кадровою й матеріально-фінансовою основою, хоч прямо і не залежить від конкретних ситуацій захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), так само є неодмінною умовою реальності адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Значення такого поділу вбачається передусім у врахуванні всіх чинників, що різнобічно забезпечують механізм захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), відповідно до чого адміністративно-правове регулювання не тільки має встановлювати дієві процедурні засоби інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), але й створювати достатні матеріальні умови їхньої успішної реалізації.

Підставою для класифікації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) визначено і їхню внутрішню природу й сутність вираження матеріального світу, оскільки взагалом адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є певними матеріальними явищами правового характеру. Утім зазначено, що вказані явища є досить різнорідними, зокрема це контрольно-наглядова діяльність та організація діяльності уповноважених органів, право особи на оскарження, позов, звернення, проведення перевірки Уповноваженим з прав людини тощо. Відповідно до цього вищеперелічені явища – адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – з відомою часткою умовності поділено на інструменти (позов, заява, скарга громадянина) та заходи або діяння (практична діяльність правоохоронних органів).

Указано, що залежно від підходу до їх сприйняття ті самі явища можуть виступати і як інструменти, і як діяння. Наприклад, звернення у його абстрактному значенні є інструментом, а як елемент ініціювання адміністративно-правової юрисдикційної форми захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – діянням. Обґрунтовано, що наведене розмежування адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) сприятиме не тільки їх правильному сприйняттю, але й чіткішому розумінню місця й значення у правозахисному механізмі, належному застосуванню в цілях запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів інвесторів, власників і підприємців.

Звернено увагу на те, що, незважаючи на наявну специфіку конкретних адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), саме вони виявляють ключове значення в аспекті забезпечення належної організації та реалізації державно-юридичної

правозахисної діяльності, націленої на попередження та припинення порушень, а також відновлення прав інвесторів, власників і підприємців.

Зазначено, що оптимізація цього питання вимагає забезпечення не тільки внутрішньої системності адміністративно-правових засобів, але і їх узгодженості з адміністративними формами й способами захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Таким чином, адміністративно-правові засоби як засоби державно-юридичної правозахисної діяльності є одним із ключових елементів правозахисного механізму й забезпечують організацію та реалізацію захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), сприяючи використанню й застосуванню форм і способів такого захисту.

Обґрунтовано, що система адміністративно-правових засобів складається з різних за своєю сутністю і призначенням правових явищ, інструментів, заходів, діянь, здійснюваних різними суб'єктами й на різних стадіях правозахисної діяльності, які спільно вирішують завдання запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Системність адміністративно-правових засобів, зі свого боку, вимагає забезпечення не лише їхньої органічної єдності, але й послідовного поєднання та впорядкування з адміністративно-правовими формами і способами захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Обґрунтовано ідею створення спеціального суду для захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який би позиціонувався як альтернативний наявній судовій системі механізм для забезпечення інвесторам, власникам і підприємцям ефективного судового захисту. Указано, що саме такий механізм міг би гарантувати швидке й ефективне вирішення спорів за позовами інвесторів, власників і підприємців і, як наслідок, значно підвищити інвестиційну привабливість України та захищеність приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Запропоновано розглядати ідею створення спеціального суду для захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) на рівні запровадження нової чи вдосконалення наявної арбітражної інституції (МКАС при Торгово-промисловій палаті України) для вирішення спорів щодо захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Доцільним визнано розглянути можливість створення такої судової інституції, до складу якої могли б бути запрошені авторитетні міжнародні спеціалісти. Крім того, необхідним визнано забезпечення можливості «прямого» виконання рішень такої установи, для чого варто створити спеціальний орган, який би забезпечував оперативне виконання її рішень, а за невиконання передбачити додаткові заходи відповідальності.

Аргументовано, що створення таких судів може бути ефективним, проте додатковим способом захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який не можна розглядати як дієвий альтернативний спосіб подолання проблем, пов'язаних з неефективністю вітчизняної судової системи.

Зроблено висновки, що:

1) система адміністративно-правових заходів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні охоплює комплексний аналіз інструментів, які використовуються для забезпечення законних інтересів інвесторів, власників і підприємців у юридичній системі нашої держави. Зокрема, до складових такої системи варто віднести: законодавчу базу та правове регулювання, інституційне забезпечення (основні інституції, відповідальні за реалізацію адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), а саме органи влади, судову систему, правоохоронні органи, регуляторні органи тощо). Крім того, до системи адміністративно-правових заходів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) доцільно віднести різноманітні правові механізми (адміністративні процедури, суди тощо). Проте, аналізуючи систему адміністративно-

правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), доцільно враховувати наявні проблеми (повномасштабна війна, корупція, нестабільність законодавства, недостатня ефективність судової системи, відсутність оптимального уніфікованого підходу до захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу));

2) завдяки постійному вдосконаленню законодавства, удосконаленню адміністративних процедур та судової практики, зокрема через організацію нових інституцій) можливе зміцнення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Указано, що система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні є складною системою, яка вимагає постійного вдосконалення й адаптації до сучасних викликів і стандартів як національного, так і міжнародного права.

4. На підставі проведеного аналізу зарубіжного досвіду захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) зроблено висновки, що:

1) однією з найбільших проблем, з якими стикаються інвестори й підприємці, є оптимальне правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Уряди мають оптимізувати та прискорити процеси однорідного правового регулювання цієї сфери;

2) уряди мають зменшити бюрократичний тягар, спрощуючи та оптимізуючи процес відкриття та ведення бізнесу. Наприклад, індекс легкості ведення бізнесу Світового банку ранжує країни на основі того, наскільки легко розпочати й керувати бізнесом. Сінгапур постійно посідає перше місце в списку, частково завдяки своїй дружній для бізнесу політиці, такій як онлайн-система реєстрації бізнесу, яка дає змогу підприємцям зареєструвати компанію всього за кілька годин;

3) підприємцям, власникам та інвесторам потрібен широкий спектр навичок для досягнення успіху, від управління бізнесом до розробки продуктів. Уряди можуть інвестувати в освітні й навчальні програми, щоб

допомогти підприємцям отримати необхідні знання. Наприклад, Національна рада з розвитку науково-технічного підприємництва (NSTEDB) в Індії забезпечує навчання та підтримку підприємцям у сферах науки і техніки;

4) підприємництво тісно пов'язане з інноваціями, і уряди можуть сприяти інноваціям, інвестуючи в дослідження й розробки та надаючи податкові пільги для компаній, які інвестують у нові технології. Наприклад, податковий кредит на дослідження й розробки в Сполучених Штатах дає змогу компаніям вимагати кредит на свої податки в разі певних витрат на дослідження та розробки;

5) підтримка правової бази має важливе значення для процвітання підприємництва. Уряди можуть створити сприятливе правове середовище для підприємців, спрощуючи процес реєстрації бізнесу, захищаючи права інтелектуальної власності й забезпечуючи контракти. Наприклад, у США є патентна система, яка дає змогу підприємцям захищати свої ідеї та винаходи, а правова система країни також дозволяє легко створювати ТОВ та корпорації;

6) уряди можуть сприяти підприємництву, створюючи культуру, яка цінує та підтримує її. Це можна зробити за допомогою кампаній з інформування громадськості й визнання та святкування внеску підприємців. Наприклад, Глобальний тиждень підприємництва Ця щорічна подія, яка об'єднує підприємців, інвесторів та експертів з усього світу для обміну ідеями й демонстрації останніх інновацій;

7) підприємцям, власникам та інвесторам часто потрібно спілкуватися та співпрацювати з іншими підприємцями, інвесторами й експертами, щоб досягти успіху. Уряди можуть сприяти створенню мереж і співпраці, створюючи можливості для підприємців зустрічатися й обмінюватися ідеями. Наприклад, прискорювачі й інкубатори – це програми, які забезпечують наставництво, навчання й ресурси для стартапів на ранній стадії. Вони також забезпечують мережу підприємців, інвесторів та експертів, які можуть допомогти стартапам рости й досягати успіху.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ, ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА (БІЗНЕСУ) В УКРАЇНІ

2.1 Суб'єктний склад реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні

До системи суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні потрібно віднести як органи державної влади, так і інші суб'єкти публічного управління, що за своїм змістом не є носієм державної влади.

У наукових публікаціях висвітлюються різноманітні підходи до встановлення змісту категорій «державний орган» і «орган держави».

У цьому сенсі є потреба у висвітленні поглядів науковців на такі категорії. Державний орган розуміється як елемент державного механізму, що характеризується визначеною нормативною структурою, що наділений зобов'язаннями із виконання функцій держави [170, с. 286]; нормативно визначений орган, діяльність якого спрямовується на виконання завдань здійснення державної та регіональної політик [16, с. 48–53]; суб'єкт владних повноважень, що володіє достатнім обсягом засобів управління, реалізація яких дає змогу вирішити поставлені перед сучасною державою завдання й досягти комплексних цілей, що є гарантією задоволення потреб та інтересів населення країни [6, с. 100–101].

Функціонування органів державної влади відбувається у трьох сферах поділу державної влади – у межах законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Таким чином, для системи органів державної влади є характерним їх поділ залежно від змісту повноважень, що ними виконуються. Реалізація функцій держави дає змогу ототожнити категорії «органи держави»,

«державний орган», «орган державного управління» [171, с. 287]. Зміст та обсяг повноважень визначають компетенцію органу державної влади, що є безумовною основоположною складовою його статусу. Ефективність реалізації компетенції органу державної влади залежить від дієвості наданих йому форм, засобів і методів впливу на об'єкт управління, що в літературі подекуди називають ще таким терміном, як «інструмент управління» [59, с. 156–160].

До принципів функціонування із забезпечення реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні належать такі: принцип централізованого впливу; принцип децентралізованого впливу; принцип делегування, що полягає у встановленні власних повноважень для органу влади та у встановленні повноважень, що мають виконуватися органами місцевої влади; принцип субсидіарності, що полягають у наділенні додаткових повноважень для владних суб'єктів [16, с. 119].

Забезпечення ефективності здійснення покладених на органи державної влади функцій із здійснення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні будується на реалізації дискреційних повноважень. Дискреційні повноваження розглядаються як повноваження, що мають у своєму змісті альтернативний спосіб реалізації покладених на владного суб'єкта функцій, виконання поставлених перед ним завдань і досягнення висунутих перед ним цілей.

Спроба встановлення змісту делегованих повноважень і правомірності їх реалізації на нормативному рівні відбувалась у ряді актів. Зокрема, як приклад регуляції встановлення змісту категорії «делеговані повноваження» варто навести Указ Президента України «Про делегування повноважень державної виконавчої влади головам та очолюваним ними виконавчим комітетам сільських, селищних і міських рад» від 30 грудня 1995 року [98], де встановлено, що із здійснення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) голови й очолювані ними виконавчі комітети

сільських, селищних, міських рад мали виконувати такі повноваження державної виконавчої влади: реєстрація права власності на землю, права землекористування та договорів на оренду землі; організація і проведення роботи щодо приватизації земель відповідно до законодавства; здійснення контролю за додержанням землекористувачами законодавства з питань землекористування й охорони навколишнього природного середовища; здійснення контролю за станом квартирної обліку та додержанням житлового законодавства на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності, розташованих на території відповідних населених пунктів; видача ордерів на заселення житлової площі в будинках державних, кооперативних і громадських організацій, прийняття рішення про визнання статусу службових приміщень; організація та контроль забезпечення об'єктів соціально-культурного призначення й населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями; забезпечення захисту прав споживачів; забезпечення проведення експертизи проєктів конкретних об'єктів; організація охорони, реставрації та використання пам'яток архітектури й містобудування, природних ландшафтів; ухвалення рішень про організацію житлово-будівельних і гаражних кооперативів та стоянок автомобільного транспорту, що охороняються, здійснення контролю за їх діяльністю; організація прикордонної (прибережної) торгівлі. У подальшому Указ Президента України від 30 грудня 1995 року було скасовано на підставі Указу Президента України «Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України» від 27 січня 1999 року № 70/99 [121].

Таким чином, в Указі Президента України від 30 грудня 1995 року містилося розуміння делегованих повноважень через встановлення їх переліку, однак при цьому не встановлювалося розуміння їх сутності. До того ж зазначений перелік передбачав доволі широке коло повноважень, що надавалися головам сільських, селищних, міських рад, що за своїм змістом не мають розумітися як делеговані, тобто як такі, що мають визначати

альтернативність здійснення покладених повноважень. Спробу законодавчого визначення категорії «делеговані повноваження» була здійснено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, де було зазначено, що делеговані повноваження – це «повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад» [129].

Зазначені нормативні положення не дають змоги встановити характер делегованих повноважень, а встановлюють лише процедуру їх передання від центральних органів виконавчої влади до органів місцевої влади. Встановлення змісту делегованих повноважень органів місцевої влади має виходити з визначення характеру місцевого самоврядування як «гарантованого державою права та реальної здатності територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» (ст. 2) [129].

Реформа органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, спрямована на залучення інвестицій для побудови спроможної територіальної громади, діяльність якої в тому числі будується на підставі такого матеріального базису, як власність, призвела до ухвалення низки нормативно-правових актів, серед яких потрібно виокремити: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [101]; Закон України від 28 липня 2023 року № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» [136]; постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» [105] та ін.

Таким чином, доцільно зробити проміжний висновок, що реалізація правового статусу суб'єктів із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні має спрямовуватися на формування спроможної територіальної громади.

Реалізація компетенції органу державної влади визначається рядом характеристик, серед яких важливе значення відіграють: функціональне спрямування діяльності суб'єкта; порядок заснування та нормативний базис для встановлення кола його прав і обов'язків; субординаційні зв'язки органу з іншими учасниками публічно-управлінських правовідносин; джерела фінансування органу [73, с. 121; 49; 48].

Загальновизнаною є класифікації органів державної та місцевої влади на органи загальної компетенції, органи спеціальної компетенції, органи міжгалузевої компетенції.

Розуміння органів загальної компетенції як органів, що формують загальні засади загальнонаціональної політики держави й визначають механізм її здійснення, вимагає віднесення до їх підсистеми Верховної Ради України [44], Президента України [44], Кабінету Міністрів України [124] та місцевих державних адміністрацій [130].

До виключної компетенції Верховної Ради України належить прийняття законів, де має бути врегульоване таке коло питань у сфері захисту права власності, інвестицій та підприємництва: реалізація соціально-економічних прав людини, зокрема права на підприємництво та свободу підприємницької діяльності; засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; регулювання правового режиму власності й інших речових правових титулів; правові засади та гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; засади місцевого

самоврядування; статус столиці України; спеціальний статус інших міст (ст. 92 Конституції України [44]; ст. 3 Цивільного кодексу України [166]).

Верховна Рада України є уповноваженою на встановлення функціонального спрямування діяльності Кабінету Міністрів України, що виявляється в затвердженні звіту загальнонаціонального уряду (ст. 85 Конституції України) [44].

Серед законодавчих актів у сфері захисту права власності, інвестицій та підприємництва, що ухвалені Верховною Радою України, як приклади варто навести: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII «Про зовнішньоекономічну діяльність» [122], Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [93], Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII «Про інвестиційну діяльність» [123], Закон України «Про енергетичну ефективність» від 21 жовтня 2021 року № 1818-IX [102] та ін..

Президент України згідно з положеннями Конституції України є гарантом державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва держави; є представником держави в міжнародних відносинах, уповноважений на здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави шляхом проведення переговорів та укладення міжнародних договорів за участі України (ст. 106 Конституції України) [44]. Отже, у межах повноважень Президентом України було ухвалено ряд указів з захисту права власності, інвестицій і підприємництва, серед яких потрібно виокремити такі: Указ Президента України від 19 березня 2021 року № 103/2021 «Про національний фонд інвестицій» [131], Указ Президента України від 12 березня 2020 року № 79/2020 «Питання Національної інвестиційної ради» [78] та ін.

Кабінет Міністрів України для реалізації наданого йому адміністративно-правового статусу має впровадити механізми з гарантування

державного суверенітету й економічної самостійності України, захисту всіх форм власності, забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України (ст. 116 Конституції України [44]). Відповідно до ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» у сфері економіки та захисту приватної власності уряд виконує повноваження із: забезпечення проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування й державне регулювання національної економіки; забезпечує розроблення й виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку; визначає доцільність розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів і забезпечення їх виконання; здійснює відповідно до закону управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами, делегує в установленому законом порядку окремі повноваження щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям і відповідним суб'єктам господарювання; подає Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; приймає рішення про залучення радників для підготовки до приватизації та продажу об'єктів; сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, здійснює заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; забезпечує розроблення й виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки й інноваційного розвитку, здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, забезпечує проведення державної промислової політики, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку; забезпечує захист і

підтримку національного товаровиробника; забезпечує захист прав споживачів та підвищення якості їх життя; визначає обсяги продукції (робіт, послуг) для державних потреб, порядок формування та розміщення державного замовлення на її виробництво, вирішує відповідно до законодавства інші питання щодо задоволення державних потреб у продукції (роботах, послугах); утворює згідно із законом державні резервні фонди фінансових і матеріально-технічних ресурсів та приймає рішення про їх використання; забезпечує проведення державної аграрної політики та продовольчу безпеку держави; забезпечує проведення державної фінансової та податкової політики, сприяє стабільності грошової одиниці України; забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності; організацію та забезпечення здійснення митної справи [124].

На регіональному рівні органами загальної компетенції, що виконують повноваження з питань захисту інвестицій та розвитку підприємництва, є місцеві державні адміністрації та селищні, сільські, міські ради депутатів. Згідно з положеннями ст. 119 Конституції України [44] та вимогами, що містяться в Законі України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV [130] встановлюється, що до кола до повноважень місцевих державних адміністрацій з питань захисту інвестицій, власності та розвитку підприємництва належать: розробка проєктів програм соціально-економічного розвитку і подання їх на затвердження відповідній раді, забезпечення їх виконання, звітування перед відповідною радою про їх виконання; забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; складання необхідних для управління соціально-економічним розвитком відповідної території балансів трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива; визначення необхідного рівня обслуговування населення відповідно до нормативів мінімальних соціальних потреб; проведення розрахунку коштів і визначення обсягу послуг, необхідних для забезпечення

передбаченого законодавством рівня мінімальних соціальних потреб; подання раді висновків щодо доцільності розміщення на відповідній території нових підприємств та інших об'єктів незалежно від форм власності; внесення за погодженням з відповідними органами місцевого самоврядування пропозицій про створення спеціальних (вільних) економічних зон, зміну статусу та території цих зон; розгляд і прийняття рішень за пропозиціями органів місцевого самоврядування щодо проєктів планів та заходів підприємств, установ, організацій, розташованих на відповідній території; розробка пропозицій щодо фінансово-економічного обґрунтування обсягів продукції, що підлягає продажу для державних потреб за кошт державного бюджету; на пропозиції органів місцевого самоврядування формування обсягів продукції, що поставляється для місцевих потреб за кошт бюджетів місцевого самоврядування й інших джерел фінансування; розробка та внесення пропозицій до проєктів державних цільових програм, а також довгострокових прогнозів і проєктів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства, їх фінансово-економічного забезпечення (ст. 17); управління на відповідній території об'єктами, що перебувають у державній власності та передані до сфери її управління, сприяння створенню на цих об'єктах систем управління якістю, систем екологічного управління, інших систем управління, прийняття рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, а також здійснення делегованих відповідною радою функцій управління майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад; управління майном інших суб'єктів права власності в разі передачі його в установленому порядку; внесення пропозицій власникам майна підприємств, установ і організацій, що має важливе значення для забезпечення державних потреб, щодо його відчуження у власність держави; внесення пропозицій до проєктів програм приватизації державного майна, організація її виконання; забезпечення реалізації державної політики сприяння розвитку малого бізнесу, надання

допомоги підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проєктів, виробництвом товарів народного споживання, будівельних матеріалів, наданням побутових, комунальних та інших послуг населенню, підготовкою кадрів; участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, що встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; здійснення у встановленому порядку державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (крім обласних державних адміністрацій) (ст. 19); забезпечення виконання зобов'язань за міжнародними договорами України на відповідній території; сприяння розвитку міжнародного співробітництва в галузі економіки, захисту прав людини, боротьби з тероризмом, екологічної безпеки, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, фізкультури і спорту; укладання договорів з іноземними партнерами про співробітництво в межах компетенції, визначеної законодавством; сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на їх території, незалежно від форм власності; сприяння розвитку експортної бази і збільшенню виробництва продукції на експорт; організація прикордонної і прибережної торгівлі; сприяння діяльності митних органів і прикордонних служб, створенню умов для їх належного функціонування; внесення у встановленому порядку до відповідних органів пропозиції щодо залучення іноземних інвестицій для розвитку економічного потенціалу відповідної території (ст. 26 Закону) [130].

Визначений перелік повноважень із питань інвестицій, захисту права власності та розвитку підприємництва, що виконуються місцевими державними адміністраціями, може бути систематизовано на: *нормотворчі*, що реалізуються в порядку Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та Закону України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX «Про правотворчу діяльність» [138], де виокремлюються такі повноваження, як: розробка проєктів програм соціально-економічного розвитку і подання їх на затвердження відповідній раді, забезпечення їх виконання, звітування перед

відповідною радою про їх виконання; визначення доцільності розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечення їх виконання (як приклад нормотворення можна навести рішення Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 21 жовтня 2015 року № 680-34/VI «Дніпропетровська обласна комплексна програма (стратегія) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016–2025 роки» [24]; рішення Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 23 березня 2012 року № 259-12/VI «Регіональна програма з локалізації та ліквідації амброзії полиноlistої та інших карантинних організмів на території Дніпропетровської області протягом 2012–2026 років» [151] та ін.); *правореалізуючі*, де передбачається виконання стратегій розвитку регіону (як приклад варто навести, що для забезпечення реалізації державної політики сприяння розвитку малого бізнесу та виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [64], надання допомоги підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проєктів, виробництвом товарів народного споживання, будівельних матеріалів, наданням побутових, комунальних та інших послуг населенню, підготовкою кадрів; участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, що встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» було розроблено Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на період до 2020 року [161], яка передбачала проведення міжрегіональних бізнес-форумів, виставок, ярмарок, а також сприяння участі МСП Черкащини в бізнес-форумах та інших заходах, які проводяться в інших регіонах, формування інформаційної бази товарів, виготовлення яких здійснюється підприємствами регіону, а також поширення цієї інформації за його межами; інформування про можливості взаємодії з підприємствами інших регіонів України; розробка та проведення інформаційної кампанії з просування товарів та послуг, вироблених підприємствами Черкаської області, у тому числі через відповідне

брендування продукції; реалізація Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області відбувається в межах проведення брифінгів і пресконференцій з актуальних питань розвитку області за участі керівництва обласної державної адміністрації та фахівців профільних структур [29] тощо); *правозастосовні* повноваження, серед яких можна виділити здійснення у встановленому порядку державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (крім обласних державних адміністрацій), у тому числі ухвалення рішення про вилучення майна у зв'язку із суспільною необхідністю та у зв'язку із суспільними потребами в порядку застосування положень Закону України від 17 травня 2012 року № 4765-V «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [135]; *правозахисні* повноваження, що пов'язуються з гарантуванням дотримання прав інвесторів, власників та підприємців в порядку розгляду адміністративних скарг чи інших форм звернень, а також під час здійснення контрольно-наглядових проваджень.

До органів галузевої та міжгалузевої компетенції належать передусім міністерства та державні служби, агентства, загальний зміст статусу яких визначено в порядку Конституції України [44] та Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-VI [149]. ЦОВВ є призначуваними, єдиноначальними, постійно діючими, вищими органами функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції у системі органів виконавчої влади, підпорядкованими Кабінету Міністрів України, юрисдикція яких поширюється на всю територію держави, що виконують правотворчі та правозастосовні функції. Діяльність міністерств (інших центральних органів державної виконавчої влади) фінансується за коштів державного бюджету України. Нормативними актами міністерств (та інших центральних органів виконавчої влади), що сприяють реалізації ними покладених на них повноважень, є накази, організація і контроль виконання яких також впливає на ефективність реалізації наданого владному суб'єкту

статусу. Накази можуть індивідуальними, а також можуть носити характер спільних наказів, що пов'язується з необхідністю міжгалузевого регулювання суспільних відносин у відповідній сфері. Нормативно-правові акти міністерств та інших ЦОВВ вимагають здійснення державної реєстрації в порядку, встановленому законом, тобто Міністерством юстиції України, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» [73, с. 127; 107].

ЦОВВ у сфері захисту права приватної власності, інвестицій та розвитку підприємництва є: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [76], Міністерство закордонних справ України [110], Міністерство фінансів України [115], Державна податкова служба [118], Державна митна служба [118], Державна служба фінансового моніторингу України [108], Офіс фінансового контролю [147], Антимонопольний комітет України [90].

До органів міжгалузевої компетенції у сфері захисту права приватної власності, інвестицій та розвитку підприємництва належать: Міністерство юстиції України [116], Міністерство інфраструктури України [114], Міністерство освіти і науки України [112], Міністерство охорони здоров'я України [113], Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України [22], Міністерство культури та інформаційної політики України [18], Міністерство молоді та спорту України [111] та ін.

Вирішення проблематики залучення іноземних інвестицій покладається функціонально на такі ЦОВВ: Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України [21], Міністерство розвитку громад та територій України [114], Міністерство енергетики України [109], Міністерство цифрової трансформації України [77].

Звернемо дослідницьку увагу на встановлення змісту адміністративно-правового статусу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського

господарства [76]. До компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [76] у сфері захисту інвестицій, права власності та розвитку підприємництва належить здійснення таких повноважень, як:

1) *нормотворчі повноваження* – повноваження з узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку внесення їх на розгляд Кабінету Міністрів України; розробка проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; здійснення нормативно-правового регулювання питань, що належать до його компетенції; *прогностичні повноваження* – проведення аналізу стану та тенденцій економічного й соціального розвитку України, секторів і галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць для розробки пропозицій щодо основних напрямів розвитку та реформування економіки, ураховуючи принципи сталого розвитку, здійснення державного прогнозування економічного й соціального розвитку України та підготовка відповідних планів і програм, складання прогностичних зведених національних розрахунків для економіки загалом, зокрема таблиці «витрати – випуск» (міжгалузеві баланси), забезпечення координації роботи органів виконавчої влади із зазначених питань, розробка структури прогностичних і програмних документів економічного й соціального розвитку, методичні рекомендації щодо їх підготовки, відповідальність за впровадження в практику сучасних технологій прогнозування соціально-економічних процесів; підготовка з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, а також Національним банком прогнозів економічного й соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди; проведення економічної оцінки проєкту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період та аналіз економічних факторів, що впливають на його виконання; розробка проєктів державних програм розвитку малого та середнього підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням

загальнодержавних пріоритетів і проведення моніторингу виконання; внесення пропозицій щодо визначення основних фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого та середнього підприємництва; вжиття заходів щодо адаптації законодавства України у сфері стандартизації до законодавства ЄС [76];

2) *інформаційно-консультативні повноваження* – формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, здійснення координації робіт державних замовників щодо його розміщення та виконання; здійснення методологічного забезпечення та складання загальнодержавних балансів попиту та пропозицій за основними видами промислової продукції, продовольчих і паливно-енергетичних ресурсів; взяття участі в організації навчання й підвищення кваліфікації фахівців у сфері державно-приватного партнерства; здійснення разом з іншими центральними органами виконавчої влади прогнозування індексів споживчих цін та індексів цін виробників промислової продукції, а також погодження цін (тарифів) у випадках, передбачених законодавством; інформування та надання роз'яснень щодо реалізації державної політики у сфері економічного розвитку і торгівлі [76];

3) *дозвільно-ліцензійні та реєстраційні повноваження* – здійснення державної реєстрації інвестиційних проєктів, для реалізації яких може надаватися державна підтримка, і проєктних (інвестиційних) пропозицій, на основі яких готуються інвестиційні проєкти, для розроблення яких може надаватися державна підтримка, а також інвестиційних проєктів у пріоритетних галузях економіки; формування переліку державних інвестиційних проєктів, відібраних Міжвідомчою комісією з питань державних інвестиційних проєктів, та розміщення його на офіційному вебсайті Мінекономіки; ведення Державного реєстру інвестиційних проєктів та проєктних (інвестиційних) пропозицій і Державного реєстру інвестиційних проєктів у пріоритетних галузях економіки; затвердження

форм звернення суб'єкта інвестиційної діяльності, який має намір реалізувати або реалізує інвестиційний проєкт за принципом «єдиного вікна»; ведення Реєстру індустріальних парків; ведення обліку договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства; здійснення державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності, проведення реєстрації договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів; ведення державних реєстрів об'єктів права інтелектуальної власності; забезпечення присвоєння спеціальних ідентифікаційних кодів, що підлягають нанесенню на диски для лазерних систем зчитування, матриці; формування єдиної інформаційної системи для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва; ведення обліку іноземних компаній, які застосовують до України обмежувальну ділову практику або несумлінно виконують зобов'язання перед Україною та українськими партнерами; організація обліку туристичних ресурсів України, забезпечення їх раціонального використання й охорони; забезпечення створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів; створення та ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів; ведення Реєстру суб'єктів насінництва та розсадництва, Реєстру аудиторів із сертифікації (агрономів-інспекторів), Реєстру органів з оцінки відповідності, Реєстру сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал, а також забезпечення відкритості та загальнодоступності зазначених реєстрів [76];

4) *контрольно-наглядові повноваження* – проведення моніторингу ефективності діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у сфері державно-приватного партнерства; організація перевірки виконання договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства; проведення моніторингу, узагальнення й оприлюднення в установленому порядку результатів здійснення державно-приватного партнерства, зокрема оцінка та моніторинг загального рівня ризиків державного партнера в договорах, укладених у рамках державно-приватного

партнерства; проведення моніторингу дотримання вимог законодавства у сфері державно-приватного партнерства, зокрема, під час проведення конкурсів з визначення приватного партнера; організація в установленому порядку проведення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності, видання патентів /свідоцтв на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням суб'єктами господарювання незалежно від форми власності вимог Законів України «Про авторське право і суміжні права» [87], «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» [143] і «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [133];

5) *правозахисні повноваження* – забезпечення в установленому порядку захисту економічних прав і законних інтересів України, її суб'єктів господарювання; виявлення фактів або загроз застосування органами іноземних держав, митними союзами або економічними угрупованнями антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних захисних заходів до товарів походженням з України, вжиття заходів з метою захисту інтересів суб'єктів господарювання України в антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних захисних розслідуваннях, що проводяться іноземними державами щодо української продукції; проведення в установленому порядку розслідування з метою встановлення фактів дискримінаційних та/або недружніх дій з боку інших держав, митних союзів чи економічних угруповань щодо законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України; проведення в установленому порядку антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань; здійснення розгляду звернень громадян із питань, пов'язаних з діяльністю Мінекономіки, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління [76].

Налагодження міжнародного співробітництва у сфері економічних правовідносин належить до компетенції Міністерства закордонних справ України [110].

До компетенції Міністерства фінансів України належить виконання функцій із забезпечення ефективності державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, забезпечення формування та реалізації єдиної державної податкової, митної політики та в інших сферах [115].

Державна податкова служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [118].

Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів [118], до основних завдань якого належать: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд міністра фінансів.

Захист права власності, інвестицій та розвитку підприємництва на місцях покладається на органи місцевого самоврядування в порядку здійснення делегованих їм повноважень із виконання функцій держави.

Крім того, функції публічного управління із захисту права власності, інвестицій та розвитку підприємництва виконують: недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки й інші організації координаційного типу), що діють у статусі підприємницьких і непідприємницьких господарських товариств; суб'єкти господарювання й інші підприємства, на яких спрямовується управлінський вплив; громадськість, у тому числі зацікавлена громадськість як носій правосуб'єктності із здійснення громадського контролю у сфері захисту речових прав особи, серед яких особливе місце посідають громадські ради при консультативно-дорадчих органах при Президентові України й органах державної влади.

Доцільним є звернення дослідницької уваги на розуміння статусу органів публічного управління, що не мають статус органів державної влади.

Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI встановлено, що добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів є громадським об'єднанням, що може функціонувати у формі громадської організації як громадського об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи, чи громадської спілки як громадського об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи [97].

До характерних особливостей адміністративно-правового статусу громадського об'єднання як учасника механізму захисту інвестицій, власності та розвитку підприємництва, потрібно віднести: добровільність взаємодії та співробітництва; рівність реалізації учасників об'єднання; свободу самоврядування в межах об'єднання; постійність і тривалість взаємодії [97].

Як приклад громадського об'єднання у сфері захисту права власності, розвитку інвестування й підприємництва варто навести таке об'єднання, як Український союз промисловців та підприємців (УСПП) [159]. Відповідно до Статуту Українського союзу промисловців і підприємців, це об'єднання є всеукраїнською громадською неприбутковою організацією, яка об'єднує на основі спільних інтересів на засадах добровільності та рівноправності громадян України, іноземців та осіб без громадянства, у тому числі суб'єктів підприємницької діяльності, трудові колективи підприємств, установ і організацій, їх об'єднання та громадські організації. Спрямування діяльності УСПП визначається необхідністю вирішення таких завдань, як: розбудова УСПП як лідера громадського підприємницького руху в Україні; вплив на економічне й соціальне життя в Україні; усунення перешкод підприємницькій діяльності, мінімізація ризиків, пов'язаних із підприємництвом і забезпечення отримання сталого прибутку; формування глибоких і зрозумілих нормативно-правових засад підприємництва на основі поваги честі та гідності кожного громадянина України з боку держави та її органів; формування позитивного сприйняття підприємництва суспільством; сприяння реалізації державної політики у сферах податкових і митних відносин, аграрних питань і продовольства; фінансів та юстиції; екології та природних ресурсів; економічного розвитку та торгівлі; енергетики та вугільної промисловості; інфраструктури, регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства; регулювання внутрішніх і закордонних справ України; оборони; соціальної політики, культури, освіти, науки, спорту, охорони здоров'я; сприяння запровадженню економічно обґрунтованих цін і тарифів в енергетичній, транспортній, комунальній та інших сферах економіки України; надання допомоги членам УСПП з питань якості та конкурентоздатності їх продукції; підвищення рівня безпеки підприємницької діяльності в Україні; створення інформаційних баз та сприяння доступу членів УСПП до вже існуючих; запобігання та вирішення суперечок між членами УСПП; сприяння збереженню цілісності

майна та корпоративних структур членів УСПП; співпраця з міжнародними організаціями й іноземними об'єднанням громадян, мета та завдання яких є тотожними меті та завданням УСПП; сприяння розвитку підприємництва, у тому числі середнього та малого, посилення їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках [159].

До кола повноважень відповідно до Статуту УСПП належать дії, пов'язані з координацією дій членів УСПП, регіональних відділень і представництв, ужиттям заходів щодо виконання зобов'язань, взятих ними на себе відповідно до цього Статуту; реалізацією представницької функції промисловців і підприємців через доведення узгодженої позиції членів УСПП до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, здійсненням співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування через участь у колегіях та громадських радах, робочих групах, експертних радах, міжвідомчих комісіях тощо, які утворюються для реалізації функцій відповідних органів, а також в інших формах, що не суперечать чинному законодавству України; проведенням інформаційних та організаційних заходів, спрямованих на розповсюдження інформації про УСПП, його мету та статутні завдання, поширення найкращого підприємницького досвіду та сприяння розвитку підприємництва в Україні; інформуванням своїх членів про заходи та ініціативи УСПП, інших об'єднань громадських організацій та суб'єктів підприємницької діяльності; розробкою стратегії і тактики розвитку підприємницького руху в Україні; сприянням формуванню недержавної системи безпеки підприємницької діяльності; наданням активної підтримки інноваційним проєктам; розробкою та супроводженням проєктів нормативно-правових актів, що стосуються підприємництва в Україні; проведенням громадської експертизи проєктів нормативно-правових актів, що розроблені сторонніми підприємствами, установами й організаціями, а також органами державної влади; впливом на формування системи освіти України відповідно до попиту підприємців для формування кадрового резерву й підвищення конкурентоздатності

української економіки; сприянням активізації транскордонного співробітництва; сприянням розширенню міжнародних зв'язків членів УСПП; наданням безоплатних консультацій та допомоги з економічних і правових питань; створенням умов членам УСПП для участі в роботі бізнес-форумів, конференцій, національних економічних програмах і проєктах; сприянням членам УСПП в пошуку комерційних партнерів; здійсненням надання консультативної, організаційної, матеріальної підтримки іншим громадським організаціям; сприянням запровадженню та реалізації стандартів соціально відповідального бізнесу; проведенням для членів УСПП круглих столів, семінарів, виставок, презентацій, конференцій, форумів, симпозіумів, колоквиумів, які пропагують принципи й ідеї, для захисту яких було створено УСПП та які тісно пов'язані з його основною діяльністю, за нижчими за звичайні або регульовані державою цінами таких послуг; регулярним інформуванням членів УСПП про свою діяльність; створенням підприємств, установ, організацій відповідно до чинного законодавства України для реалізації мети та виконання статутних завдань УСПП; поширенням серед своїх членів знань із питань управління якістю, досконалості та конкурентоспроможності [159].

За ініціативи УСПП в умовах воєнного стану було створено Антикризовий штаб стійкості економіки, до роботи якого доєдналися представники уряду, Офісу Президента, Верховної Ради, низки територіальних громад, податківці, провідні галузеві асоціації, профспілки, експертні установи, склад якого кількісно нараховує понад 100 постійних учасників. Антикризовий штаб напряду сприяв закладенню в бюджет коштів на фінансування оновлення вагонів Укрзалізниці, а також став майданчиком для робочих зустрічей аграріїв, представників Мінінфраструктури, Укрзалізниці, прикордонників тощо з питань розширення наземних пунктів пропуску на західному кордоні для потреб українського експорту [5]. Антикризовий штаб став співорганізатором слухань у парламентському Комітеті з питань економічного розвитку щодо Плану відновлення України,

надав пропозиції до проєкту рішення РНБОУ «Стійкість економіки в умовах воєнного стану» [5].

До системи суб'єктів публічного управління й адміністрування із захисту інвестицій, права власності та розвитку підприємництва належить ряд неприбуткових самоврядних організацій, серед яких важливе значення мають торгово-промислові палати. Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР [146] встановлено, що торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені й діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. Дія зазначеного закону не поширюється на членів торгово-промислової палати в разі здійснення діяльності, не пов'язаної з членством у торгово-промисловій палаті [146].

Відповідно до ст. 3 Закону України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР до завдань торгово-промислових палат належать: сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, надання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва; представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами; організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів; участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців – громадян України з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробленні та реалізації державних і міждержавних програм у цій галузі; надання довідково-інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємців і підприємців зарубіжних країн згідно з національним законодавством, сприяння поширенню, зокрема через медіа, знань про економіку й науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні та

зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємців; сприяння в організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва; надання послуг для здійснення комерційної діяльності іноземним фірмам та організаціям; встановлення й розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, а також організаціями, що об'єднують або представляють їх, участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій; сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики в конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців; виконання інших завдань, передбачених її статутом [160]. Як приклад діяльності торгово-промислової палати з розвитку підприємництва можна навести запровадження Київською торгово-промисловою палатою програми «Столичний стандарт якості», що функціонально спрямовується на стимулювання виробництва, підвищення конкурентоспроможності української продукції послуг і та їх збуту. Завдання програми «Столичний стандарт якості» – стимулювання виробництва, підвищення конкурентоспроможності української продукції та послуг, сприяння розширенню ринків збуту; виявлення високоякісних вітчизняних товарів і послуг на підставі незалежної та всебічної оцінки їх споживчих властивостей і просування їх на ринок; постійне інформування споживачів про товари й послуги дипломантів програми. Для забезпечення розвитку підприємництва та підвищення залучення інвестицій в Україні торгово-промислові палати видають сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями й інші документи, пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності. Київською торгово-промисловою палатою надаються: сертифікат вільної торгівлі; сертифікати походження товару для експорту товару в усі країни світу; сертифікати походження товару форми У-1 для переміщення товару в межах митної території України; сертифікати походження послуг, які надаються

українськими підприємствами; експертні висновки про походження товару за письмовими запитами замовника; експертні висновки для визначення вітчизняного товаровиробника; «замінні» сертифікати походження, що підтверджують походження товарів з інших країн [8].

До системи захисту прав підприємців і врегулювання спорів між суб'єктами господарювання належить діяльність арбітражу. Наприклад, таким органом є Морська арбітражна комісія, що діє на підставі статуту та в межах Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII [128].

Отже, функціонально торгово-промислова палата України є органом публічного управління й адміністрування, що сприяє забезпеченню конкурентоздатного та конкурентоспроможного середовища, що має гарантувати як залучення інвестиційних фінансових ресурсів, так і захист інтересів приватних власників у їх взаємодії з органами державної влади.

До системи суб'єктів публічного адміністрування із захисту права приватної власності, інвестицій та розвитку підприємництва належать також товарні біржі. Діяльність товарних бірж регулюється Законом України «Про товарні біржі» від 10 грудня 1991 р. № 1956-XII [145].

Згідно із ст. 1 Закону України «Про товарні біржі» товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу та комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту та пропозицій на товари, вивчення, упорядкування й полегшення товарообігу та пов'язаних із ним торговельних операцій. Товарна біржа діє на основі самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках та може мати печатки [145].

Метою діяльності товарних бірж є об'єднання юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу та комерційну діяльність, для вирішення таких завдань, як надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення

товарних цін, попиту та пропозицій на товари, вивчення, упорядкування й полегшення товарообігу та пов'язаних із ним торговельних операцій [145].

До органів публічного управління у сфері захисту власності та підприємництва належить створена відповідно до Указу Президента України від 13 серпня 2014 р. № 644/2014 Національна рада реформ, яка є спеціальним консультативно-дорадчим органом при Президентові України з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ та їх реалізації. Метою діяльності Національної ради реформ є забезпечення впровадження єдиної, узгодженої державної політики реформ в Україні, налагодження ефективного механізму взаємодії державних органів та інститутів громадянського суспільства в процесі здійснення реформ із залученням до співпраці із цих питань міжнародної спільноти, впровадження системного підходу до стратегічного планування, узгодження позицій та моніторингу реалізації реформ щодо забезпечення сталого розвитку України як передумови зростання добробуту її населення, досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Основними завданнями Національної ради реформ є: визначення напрямів і пріоритетів реформ, спрямованих на впровадження Стратегії сталого розвитку України, реалізацію національних інтересів і захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, вироблення єдиної, узгодженої державної політики, напрацювання стратегії та механізмів впровадження реформ; забезпечення досягнення консенсусу в питаннях впровадження реформ між Президентом України, органами державної влади та громадянським суспільством; сприяння скоординованій реалізації реформ, забезпечення моніторингу ефективності їх реалізації; узгодження позицій щодо ресурсної підтримки процесів розроблення і впровадження реформ; визначення пріоритетів нормативного та розпорядчого забезпечення практичної реалізації реформ; розгляд пропозицій щодо планування реформ [79].

Головою Національної ради реформ є Президент України. До складу Національної ради реформ входять: голова Верховної Ради України (за згодою), прем'єр-міністр України, перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України й інші члени Кабінету Міністрів України, які очолюють міністерства, за погодженням із прем'єр-міністром України, секретар Ради національної безпеки і оборони України, керівник Офісу Президента України, голова Виконавчого комітету реформ та його заступник, а також за згодою: голова Національного банку України, голови комітетів Верховної Ради України, чотири представники від громадських об'єднань. Склад Національної ради реформ формується із числа членів, які беруть участь в її роботі з усіх питань, і членів, які запрошуються для розгляду окремих питань. Персональний склад Національної ради реформ затверджує Президент України [79].

До альтернативних органів публічного адміністрування належить Національна інвестиційна рада, яка є одним із консультативно-дорадчих органів при Президентові України, положення про яку було затверджене Указом Президента України від 29 серпня 2016 року № 365/2016. Основними завданнями Національної інвестиційної ради є розроблення пропозицій щодо стимулювання та розвитку інвестиційної діяльності в Україні, формування привабливого інвестиційного іміджу України, у тому числі з урахуванням найкращої міжнародної практики; сприяння формуванню основних напрямів державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні; напрацювання пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку інвестиційного потенціалу України, стимулювання іноземних і національних інвестицій в розвиток економіки держави; вивчення ініціатив і потенційних пропозицій щодо інвестиційних проєктів, а також практики взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності з державними органами; аналіз та узагальнення проблем, які перешкоджають інвестуванню в економіку України, підготовка пропозицій щодо шляхів їх вирішення, зокрема щодо заходів зі сприяння захисту прав інвесторів; участь в опрацюванні проєктів

актів законодавства з питань інвестиційної діяльності [78]. Відповідно до п. 4 Національна інвестиційна рада для здійснення покладених на неї завдань має право: одержувати в установленому порядку від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій усіх форм власності необхідні інформацію, документи й матеріали; утворювати дорадчі, експертні комітети та комісії, інші робочі органи, зокрема для підготовки пропозицій до розгляду Радою, інформаційного, аналітичного, експертного забезпечення діяльності Ради, визначати порядок роботи таких органів, запрошувати представників таких органів до участі у засіданнях Ради з правом дорадчого голосу; залучати в установленому порядку до участі в роботі Ради працівників міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади України, підприємств, установ і організацій, а також іноземних фахівців; запрошувати на засідання Ради керівників міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних колегіальних органів, представників інших державних органів та органів місцевого самоврядування й залучати їх до обговорення окремих питань [78].

Потрібно підкреслити, що діяльність органів недержавного управління характеризується рекомендаційним впливом на сферу інвестицій, захисту права власності та розвитку підприємництва, що спрямовується передусім на стимулювання позитивного регулювання економічних правовідносин у країні.

Таким чином, система суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності й підприємництва (бізнесу) в Україні складається з органів державної влади та з суб'єктів недержавного впливу, що виконують функції позитивної регуляції економічного розвитку країни.

Функціонування системи суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні має передусім переслідувати мету

формування спроможної територіальної громади, що є ознакою успішності політики децентралізації публічної влади.

Недержавне управління іноземним інвестуванням (неурядове управління) передбачає залучення приватних організацій, компаній та окремих осіб до процесу іноземних інвестицій. Переваги недержавного управління іноземним інвестуванням: гнучкість (приватні інвестори можуть швидко адаптувати свої стратегії до змін на ринку); інноваційність (приватні особи часто впроваджують нові технології та підходи в управлінні інвестиціями); диверсифікація (приватні інвестори мають можливість інвестувати в різні галузі та регіони, що дає змогу знижувати ризики). Серед проблем реалізації недержавного управління іноземним інвестуванням потрібно зазначити регуляторні ризики, ризикове інвестиційне середовище, інформаційні асиметрії.

Таким чином, недержавне управління іноземним інвестуванням відіграє важливу роль у сучасній економіці, сприяючи глобальному розподілу капіталу й розвитку міжнародних ринків.

Відмінність функцій недержавного управління іноземним інвестуванням від функцій державного управління полягає в тому, що управлінська діяльність суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням не має державно-владного характеру, а їх акти управління лише у випадках прямо передбачених законодавством можуть мати загальнообов'язковий нормативний характер.

Встановлення інструментальної характеристики засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні, що буде здійснено в подальших підрозділах цієї дисертації, залежить від розуміння компетенції органу державного та недержавного управління й рівня ефективності її реалізації.

2.2 Реалізація адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні

Встановлення інструментальної характеристики засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні, що буде здійснено в подальших підрозділах цієї дисертації, залежить від розуміння компетенції органу державного та недержавного управління й рівня ефективності її реалізації.

Здійснення дослідження сутності та системи адміністративно-правових засобів загалом і захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні зокрема вимагає звернення уваги до результатів наукових розробок П. В. Діхтієвського, О. В. Кузьменко [3]; Р. С. Мельника, А. В. Пухтецької [28], Ю. О. Легези [50] й інших. Встановлення специфіки реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні здійснено в дисертаціях учених Л. Р. Атаманчук на тему «Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні» (2021 р.) [6], О. М. Фесенка на тему «Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні» (2021 р.) [164] та ряду інших вчених, однак при цьому питання реалізації адміністративно-правових засобів щодо захисту інвестицій та власності, а також розвитку підприємництва за часи воєнного стану було здійснено фрагментарно.

Метою підрозділу є здійснення характеристики реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

Застосування категорії «адміністративно-правові засоби» межує із застосуванням таких категорій, як «адміністративно-правові інструменти», «інструменти публічного адміністрування», «інструменти публічного управління», «інструменти реалізації», «інструменти правозастосування», впровадження яких обстоюється рядом учених останніми роками.

Новаторський підхід до розуміння змісту категорії «інструмент» або «адміністративно-правовий інструмент» підкреслюється в дослідженнях ряду вчених, зокрема у публікаціях Е. О. Казміришин, де наголошено на розумінні їх як певної новели, що вимагає подальших наукових пошуків [35]. Одним із перших категорію «інструмент публічного адміністрування» почав у своїх наукових публікаціях використовувати Р. С. Мельник, що встановив необхідність її замінити замість категорії «форми і методи державного управління» та категорії «адміністративно-правовий засіб», що обумовлено вимогами європеїзації публічно-правових відносин в Україні [58, с. 186–188].

Встановлення змісту адміністративного інструменту на рівні навчально-наукових публікацій відбувається в межах підготовки навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», де обґрунтовується його розуміння як відображення певної сукупності юридичних дій владних суб'єктів – посадових осіб органів публічної адміністрації, що має бути здійснено з дотриманням процедурних аспектів реалізації наданого їм обсягу компетенції для вирішення задач і функцій, що стоять перед сучасною державою [3, с. 143–145]. Адміністративний інструмент розглядається рядом учених як певне відображення сукупності подібних дій, що має відповідати встановленим чинним законодавством вимогам та обсягу компетенції [4, с. 143–144].

У докторській дисертації В. А. Медяника інструменти адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики формулюються як сукупність різноманітних засобів, прийомів, методів політичного, правового, економічного, фінансового й іншого спрямування, завдяки використанню яких державна соціальна політика втілюється в життя [56, с. 45]. Е. О. Казміришин визначає «адміністративно-правовий інструмент» через розуміння адміністративно-правових засобів (прийомів), що дають змогу органам публічної адміністрації впливати на об'єкт та суб'єкти публічно-управлінських правовідносин [35, с. 79–80].

Реалізація інструментів у визначеній сфері пов'язується з розумінням об'єктивної та суб'єктивної складової впливу на відносини управління, що втілюється в певних способах, прийомах і засобах, що здійснюються в межах компетенції органу публічної адміністрації [57, с. 32–33].

Характеристика адміністративно-правових інструментів має пов'язуватися із застосуванням таких ознак: публічно-правовий характер відносин; реалізація в межах компетенції органу державної влади та місцевого самоврядування; порядок їх застосування регулюється нормами адміністративного права; застосування того чи іншого інструменту зумовлено компетенцією, сферою і метою діяльності суб'єкта публічного адміністрування; спеціальні юридичні наслідки та фактичні дії; зовнішній вираз форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; динаміка публічно-управлінських правовідносин; належність виконання суб'єктом покладених на нього обов'язків [58, с. 186–188; 3, с. 142–144; 35, с. 76–80].

Підходи до класифікації адміністративних інструментів не є однозначними в наукових колах і можуть бути висвітлені таким чином. Адміністративні інструменти класифікуються на: нормативні акти публічної адміністрації, адміністративні акти та адміністративний договір, акти-дії, плани, приватно-правові інструменти, нормативні акти, адміністративний розсуд, електронне урядування, фактичні дії [58, с. 9–10; 54, с. 559–564; 28, с. 144; 4].

Таким чином, потрібно зробити висновок, що адміністративно-правові засоби розуміються як коло процедурних дій юридичного та фактичного характеру, що вживаються органами публічної адміністрації з метою досягнення реалізації покладених на них завдань, цілей і функцій діяльності.

Залежно від функціонального спрямування адміністративно-правові засоби можуть бути поділені на регуляторно-планувальні, організаційно-технічні, інформативні й інші [10, с. 42].

Залежно від способу впливу на суспільні правовідносини виділяються: управлінські засоби (ті, що реалізуються через здійснення дозвільно-

ліцензійного, контрольно-наглядового, деліктного провадження); економічні засоби, що полягають у створенні механізмів стимулювання позитивної результативності діяльності владних суб'єктів і суб'єктів господарювання [154].

Доволі універсальним є підхід, що полягає у здійсненні класифікації адміністративно-правових засобів на: адміністративно-попереджувальні; адміністративно-припиняючі; адміністративно-примусові [154].

За результатами застосування адміністративно-правові засоби поділяють на: засоби, що призводять до видачі ліцензій і дозволів; засоби, що призводять до змін в інформаційно-облікових реєстрах; засоби, що призводять до застосування адміністративного стягнення.

За змістом дій, що вчиняються органами публічної адміністрації, виділяються адміністративні засоби, що полягають: у вчиненні юридичних дій; у вчиненні фактичних дій; у вчиненні дій змішаного характеру [154].

На етапі громадського обговорення станом на 1 червня 2024 року перебуває Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року, де встановлюються такі адміністративно-правові засоби захисту приватної власності, інвестицій та підприємницької діяльності: збільшення обсягів кредитування за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9 %», у тому числі збільшення обсягів кредитування на доступну іпотеку та кредитування бізнесу на придбання комерційної нерухомості (фінансовий лізинг); розроблення та популяризація онлайн-інструменту для створення бізнес-плану для підприємців-початківців і вдосконалення наявних бізнес-планів для діючих бізнесів; розробка та прийняття нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України з метою врегулювання використання уніфікованого формату та набору даних для бізнес-планів, що подаються для участі в державних програмах фінансової підтримки; забезпечення реалізації програм грантової підтримки бізнесу; оптимізація вимог НБУ до визначення кредитного ризику банками з метою забезпечення доступності фінансів для

підприємств, які постраждали від війни (знищені активи, відсутність застави, відсутність фінансової звітності за 2022–2023 роки тощо); розробка програм підтримки інвестицій, зокрема: інституціональне посилення фокусу на мале й середнє підприємництво (далі – МСП) та відновлення; просування інвестиційного потенціалу України; освітні програми для суб'єктів МСП щодо залучення інвестицій, прав інтелектуальної власності, інновацій; розробка патентної бази даних; розробка рекомендацій щодо впровадження міжнародних принципів і стандартів відповідального ведення бізнесу та процедури належної обачності; розробка інструментів цифрового моніторингу та автоматичного скорингу бізнес-планів підприємців на державних сайтах для підприємців; розробка та впровадження комплексної маркетингової стратегії лобіювання та глобалізації національного продукту «Дія.Бізнес» через медіазаходи, національні виставки та конференції, PR-комунікації тощо; розробка та внесення змін у законодавство України, що регулює питання обігу цінних паперів і функціонування фондового ринку щодо механізму спрощеного випуску та обігу корпоративних облігацій малими та середніми підприємствами; аудит Державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %» з метою оцінки її ефективності, виявлення проблемних аспектів і визначення можливостей для поліпшення функціонування програми; проведення деталізованого аналізу бар'єрів, що ускладнюють процес отримання кредитів для підприємств, ідентифікація конкретних перешкод і розробка стратегій для їх подолання з метою сприяння покращенню умов доступу бізнесу до кредитування; розробка програми портфельних гарантій кредитування для підтримки різних секторів промисловості та індустрій, таких як «Військові технології», «Медичні технології», «Біотехнології», «Технології у сфері урядування», «Аграрні технології», «Освітні технології», «Штучний інтелект», «Імерсивні технології», «Зелені технології», «Кібербезпека» та «Напівпровідникові технології», «Космічні технології»; розробка та прийняття змін до законодавства України, що регулює засади державної регуляторної політики,

актів Кабінету Міністрів України з метою реалізації принципу One – in, One – out, запровадження щорічних лімітів на загальну суму регуляторних витрат, забезпечення належної оцінки регуляторних витрат органами влади при проведенні аналізу регуляторного впливу, правил щодо загальнообов’язкових дат початку дії нових нормативно-правових актів, що зачіпають права й інтереси МСП; розроблення та прийняття нормативно-правового акта, що регулює функціонування цифрових хабів або інноваційних центрів; розробка та впровадження програми субсидування R&D-досліджень українськими МСП спільно з українськими університетами, науковими та дослідницькими установами, включно із забезпеченням фінансування; оцифрування публічних послуг для бізнесу через Єдиний державний вебпортал електронних послуг, у тому числі інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування; розробка та прийняття змін до законодавства України, що регулює засади державної регуляторної політики, актів Кабінету Міністрів України з метою забезпечення переходу до цифрових сервісів для МСП для досягнення 100 % цифровізації державних послуг для мікробізнесу; впровадження моделі екоіндустріального парку, підвищення економічної ефективності функціонування індустріальних парків та мінімізація їх впливу на навколишнє природне середовище, виробничі й організаційні відносини в рамках індустріальних парків; створення та модернізація діючих переробних підприємств для збільшення обсягів переробленої сировини та її подальшого використання; розробка онлайн-інструментів, доступних через «Дія.Бізнес», використання фреймворку EntreComp для оцінки навичок і компетенцій українських підприємців для визначення сильних і слабких сторін окремих суб’єктів МСП; розробка та прийняття нормативно-правового акта Кабінету Міністрів щодо визначення механізму координації програм підтримки підприємництва та державного агентства (фонду), уповноваженого на здійснення координації; розробка та впровадження національних маркетингових центрів, навчання у яких буде спрямоване на отримання знань

у сфері міжнародних ринкових процесів (зокрема, ринкові майданчики) з регулярним залученням іноземних експертів галузі; забезпечення додаткового фінансування підприємств, які найбільше постраждали від війни, для отримання експертної підтримки / бізнес-консультацій щодо адаптації та вдосконалення їхніх бізнес-моделей; забезпечення подальшого розвитку платформи «Дія.Бізнес» із фокусом на клієнтський досвід: зручна навігація та вибір програми, чіткі дорожні карти для різних запитів (зокрема, пошук фінансування, вибір освітніх програм, визначення вимог щодо сертифікації тощо); забезпечення фінансової та консультаційної підтримки критично важливих підприємств щодо їх потреб і бажання перенести бізнес; розробка та прийняття нормативно-правового акта Кабінету Міністрів щодо програми регіонального підприємницького лідерства шляхом проведення щорічного конкурсу для визначення та відзначення регіональних «підприємців-чемпіонів»; розробка та прийняття нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України щодо питань функціонування вебпорталу «Дія.Бізнес»; розробка та впровадження інформаційного ресурсу з метою висвітлення реформ необхідних для членства в ЄС та механізму зворотного зв'язку з учасниками платформи на платформі «Дія.Бізнес»; забезпечення опрацювання з відповідними платформами (Etsy, Amazon та ін.) покращення / зміни умов роботи українського бізнесу (включення платежів тощо); забезпечення участі бізнесу в торгово-промислових виставках; розширення функціональності «Дія.Бізнес» шляхом створення окремих розділів про останні програми реконструкції / переселення для ефективного висвітлення змін і залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів (держава як інформаційний хаб щодо програм реконструкції / переселення, товарів для армії – недержавні закупівлі); створення спеціальних комунікаційних ліній (гарячі номери, чат-боти тощо) для допомоги МСП у здійсненні ними експортної діяльності, проходженні митниці; забезпечення фінансування програми інноваційних ваучерів для проведення наукових (науково-технічних) робіт; підготовка заявки з метою державної реєстрації

об'єкта інтелектуальної власності, створеного за результатами виконання інноваційного проєкту, проведення експертизи об'єкта, здійснення державної реєстрації цього об'єкта інтелектуальної власності; розробка та впровадження інтегрованої віртуальної платформи для міжнародного спілкування й обміну досвідом між малими та середніми підприємствами (МСП), спрямованої на стимулювання та підтримку їхньої глобальної конкурентоспроможності [150].

Отже, проєктом Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року визначаються переважно адміністративно-правові засоби, що мають характер стимулювання та створення інформаційно-консультаційних умов для попередження банкрутства суб'єктів господарювання.

Дозвільно-ліцензійні адміністративно-правові засоби у сфері захисту власності, інвестицій та розвитку підприємництва виконують такі функції, як: забезпечення попередження правопорушень; облік і сертифікація господарської діяльності й інших видів діяльності, що пов'язані з використанням майна; забезпечення регуляторного впливу на майнові відносини.

Нормативно-правове регулювання здійснення дозвільно-ліцензійних адміністративно-правових засобів у сфері захисту власності, інвестицій та розвитку підприємництва відбувається передусім на законодавчому рівні в таких актах, як Закон України «Про адміністративні послуги» [88], Закон України «Про адміністративну процедуру» [89], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125].

Видача ліцензій із здійснення різних видів господарської діяльності належить до категорій адміністративних послуг. Попри це, потрібно підкреслити наявність протиріч між положеннями Закону України «Про адміністративні послуги» [88], Закону України «Про адміністративну процедуру» [89], з одного боку, та Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125] – з іншого.

Протиріччя спостерігається у ст. 5 Закону України «Про адміністративні послуги» [88], де розміщено положення, що встановлюють вимоги до регулювання надання адміністративних послуг. Надання адміністративної послуги має бути з дотриманням інформаційних і технологічних карток, що для дотримання прозорості діяльності владних суб'єктів вимагають інформування про найменування адміністративної послуги та підстави для її одержання, суб'єкт надання адміністративної послуги та його повноваження щодо надання адміністративної послуги, перелік і вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, платність або безоплатність надання адміністративної послуги, граничний строк надання адміністративної послуги; перелік підстав для відмови у наданні адміністративної послуги [88]. Натомість відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125] встановлюються протилежні вимоги. Зокрема, протиріччя відбувається у вирішенні питання встановлення суб'єкта надання адміністративної послуги та суб'єкта надання ліцензії. Так, згідно із ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125] органом ліцензування є «державний орган, уповноважений законом або Кабінетом Міністрів України на здійснення ліцензування господарської діяльності». Реалізація цього положення відбувається на рівні постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 5 серпня 2015 р. № 6091 [106], де встановлено перелік органів ліцензування, що означає, що перелік владних суб'єктів встановлюється не на законодавчому рівні, а на підзаконному рівні, що протирічить принципам дозвільно-ліцензійного провадження.

Наступне протиріччя встановлюється в закріпленні вимоги, що для розгляду заяви на отримання ліцензії має вимагатися вичерпний перелік документів від суб'єкта господарювання (пункт 3 частини 1 статті 5 Закону «Про адміністративні послуги» [88], тоді як Законом України «Про

ліцензування видів господарської діяльності» визначається, що перелік документів, що вимагаються для подання заяви на отримання ліцензії, може встановлюватися і на рівні актів КМУ чи ЦОВВ [125], що дає змогу зробити висновок про недотримання нормативних підходів щодо вичерпності заявної документації.

Подальший аналіз норм чинного законодавства з питань здійснення дозвольно-ліцензійного провадження, що функціонально має передусім переслідувати мету захисту інвестицій, права власності та розвитку підприємництва, є питання регламентації відмови в наданні таких адміністративних послуг. Відповідно до п. 6 частини 1 статті 5 Закону України «Про адміністративні послуги» виключно законами має регламентуватися перелік підстав для відмови в наданні адміністративної послуги, тоді як статтею 13 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» передбачається норма про можливість здійснення ліцензування «з урахуванням особливостей, визначених іншими законами», у тому числі на рівні власних актів органів ліцензування. Зокрема, такі вимоги стосуються провадження господарювання з виробництва алкогольних напоїв, що має бути здійснено на підставі отриманої ліцензії, однак при цьому положення щодо відмови в наданні ліцензії на здійснення такої діяльності розміщено в підзаконному нормативно-правовому акті України [53].

Крім того, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» містить ряд положень, що протирічать вимогам встановленим Законом України «Про адміністративні послуги» щодо встановлення принципів діяльності владних суб'єктів.

До принципів здійснення ліцензування належить забезпечення принципу єдиної державної системи ліцензування. Порухення цього принципу пов'язується з нормативним закріпленням переліку документів, що може вимагатися для оформлення заяви на отримання ліцензії, що мають невичерпний характер і створюють відповідні корупційні ризики.

Крім того, встановлення ліцензування має визначати чіткий перелік діяльності, що має відповідати таким вимогам. Однак чинним законодавством України водночас використовуються такі дві категорії, як «вид господарської діяльності» та «підвид виду господарської діяльності», що при цьому не розмежовується й тлумачиться на рівні підзаконних актів. Зокрема, у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 5 серпня 2015 р. № 609 [106] закріплюється перелік видів діяльності, що підлягає ліцензуванню, які в подальшому на рівні підзаконних актів деталізуються і з достатньо незначного переліку видів господарської діяльності трансформуються в достатньо значний перелік підвидів господарської діяльності, здійснення якої вимагає погодження з боку держави. Так, Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125] передбачається 34 види діяльності, які на рівні підзаконних актів уже трансформуються в перелік, що складається з понад двохсот підвидів господарської діяльності, що суттєво збільшує сферу відносин, де здійснення підприємництва допускається лише на підставі спеціального дозволу (ліцензії).

Отже, наведений аналіз свідчить про те, що фактично сфера ліцензування є відмінною від того переліку, що міститься в Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Крім того, під час здійснення ліцензування господарської діяльності має бути дотримано принцип доступності таких адміністративних процедур. І в цьому сенсі варто наголосити, що проявом бюрократизації процедури ліцензування, що не сприяє розвитку підприємництва, є вимоги щодо подання заявником установчих документів, тоді як вони є доступними для органу державної влади через Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (ст. 11 Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV «Про державну реєстрацію

юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [100]) [27].

Отже, державне регулювання застосування різноманітних адміністративно-правових засобів, що спрямовані функціонально на «правомірне обмеження доступу до ринків» і створення умов конкурентоздатного середовища, якими є здійснення державної реєстрації суб'єктів підприємництва та надання дозвільно-ліцензійної документації, безумовно, є важливим адміністративно-правовим засобом здійснення політики захисту інвестицій та права власності, але при цьому його ефективність має визначатися відповідністю до ряду критеріїв. До критеріїв ефективності здійснення ліцензування господарської діяльності потрібно віднести: спрямування на мінімізацію розміру екологічної шкоди, що спричинюється внаслідок здійснення господарської діяльності; відповідність дотримання стандартів якості продукції та безпеки; державна підтримка національного виробника, що визначає необхідність задоволення потреб внутрішнього ринку в наданні послуг, виробництві товарів, продукції; формування конкурентоздатного середовища; правомірність та дійсність фактів, що є гарантією правомірності функціонування підприємства; мінімізація екологічних і виробничих ризиків для населення регіону; дотримання моральних засад суспільства.

Одним із прикладів реалізації ліцензій є, зокрема, ліцензування діяльності з питань здійснення господарювання, що пов'язується з викидами забруднювальних речовин до атмосферного повітря, що переслідує мету забезпечення права особи на безпечне довкілля, але при цьому проблемами є застарілість розмірів граничнодопустимих норм викидів.

У системі адміністративно-правових засобів обмеження права власності, що вимагає вичерпної законодавчої регламентації, є питання щодо застосування примусового вилучення земельної ділянки та нерухомого майна, що на ній розміщене, через мотиви суспільної необхідності чи з мотивів суспільних потреб. Таке обмеження права власності може бути

застосовано лише в порядку, встановленому чинним законодавством, а саме статтею 41 Конституції України [44].

Здійснення примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності має бути обґрунтовано з позиції задоволення потреб громади (суспільних потреб) у розширенні автодорожньої, культурної, освітньої, спортивної інфраструктури насамперед через викуп приватних земельних ділянок, які розташовані в зонах перспективної громадської забудови, водночас є приватною власністю, що вимагає належної компенсації – виплати адекватних сум компенсаційного відшкодування вартості цих земель для власників і звернення цих земельних ділянок для першочергових суспільних потреб (розширення автодоріг, будівництва аеропортів, будівництва об'єктів критичної та соціальної інфраструктури).

Застосування такого адміністративно-правового засобу регуляції права власності будується на впровадженні принципу «пріоритету публічного інтересу над приватним» [157, с. 45–48; 181, с. 222–235; 162, с. 145–146; 32; 31 та ін.].

Застосування примусового вилучення майна з мотивів суспільної необхідності особливо є актуальним в умовах воєнного стану для ліквідації негативних наслідків військової агресії, що реалізується на підставі Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» [92]. У п. 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» [92] визначено можливість у разі необхідності обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права власності, передбаченого статтями 41–44 Конституції України.

Нормативно-правова регламентації відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється в порядку Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137] та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або

вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [135].

Відповідно до чинного законодавства України об'єктом відчуження в умовах воєнного стану є індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання [135]. Такий законодавчий підхід певною мірою перебуває у протиріччі з розумінням категорії «майно», що встановлюється Цивільним кодексом України, де майно визначається як «окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки» [166]. Таким чином, розуміння майна має базуватися не лише як на визначенні права власності на певну річ, так і інших майнових прав особи, що пов'язані з правом власності – правом користування в порядку договору оренди, емфітевзису, суперфіцію, володіння майном на праві оперативного управління, господарського відання тощо.

У статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137] «Заходи правового режиму воєнного стану» визначено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самотійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка. Якщо здійснити аналіз інших норм цього закону, то в них йдеться про нерухоме майно. Процедура відчуження цього майна в умовах воєнного стану

визначена у відсильних (бланкетних) нормах Закону про відчуження в умовах воєнного стану, ним урегульовано: способи примусового відчуження або вилучення майна; органи, що приймають рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; особливості передачі та примусового відчуження комунального майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану; порядок і вимоги до складання акта про примусове відчуження або вилучення майна; порядок оцінки майна й отримання компенсації за примусово відчужене майно; порядок повернення примусово відчуженого майна, що зберіглося, та надання взамін іншого майна.

Процедура передачі, примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи іншого надзвичайного стану належить до системи адміністративних процедур. Такий висновок обґрунтовується тим, що рішення про таке відчуження приймає суб'єкт владних повноважень, у межах визначених законом в установленому порядку, що закінчується (прийняттям) видачею адміністративного акта про примусове відчуження або вилучення майна, який може бути оскаржено в порядку адміністративного судочинства, визначеного Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [39]. Реалізація такої процедури вимагає здійснення іншої публічної процедури, якої є оцінка відчужуваного майна, що належить до сфери публічних послуг і реалізується в порядку Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року № 2658-III [134].

Однак відповідно до статті 7 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», встановлюється, що «органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, визначених цим Законом, мають право викупу земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у

власності фізичних або юридичних осіб, для таких суспільних потреб для забезпечення національної безпеки й оборони [93]. При цьому є відсутньою регламентація процедури з відчуження земельної ділянки для потреб оборони, що унеможлиблює її цільове використання власником, а отже, власник не отримує прибуток із цієї земельної ділянки, тому на законодавчому рівні має бути урегульовано порядок відшкодування шкоди власнику земельної ділянки за час тимчасового її використання в період введення воєнного стану. Отже, потрібно встановити співвідношення таких двох категорій, як «потреби воєнного стану» та «потреби оборони», що вимагає перегляду змісту статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137]. Доцільно доповнити п. 24-1 у редакції такого змісту: *«ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами»* (додаток Б).

Реалізація такої адміністративної процедури відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності вимагає дотримання умов правомірності застосування відповідних адміністративних процедур. Звернення до наукових розробок досліджуваної проблематики дає змогу зробити висновок, що такими умовами є: дія спеціального адміністративно-правового режиму воєнного стану; ухвалення рішення про реквізицію суто військовим командуванням Збройних сил України та за погодженням з державною адміністрацією (без погодження допускається ухвалення такого рішення лише в місцях бойового зіткнення); оплатність відчуження з відшкодуванням його вартості в теперішньому чи майбутньому часі; документарне оформлення процедури реквізиції; здійснення процедури оцінки ринкової вартості майна. Наведений перелік умов має бути дотримано в сукупності, і відсутність хоча б однієї з них є підставою для визнання здійснення

процедури відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності неправомірною у порядку адміністративного судочинства [15, с. 21–28].

Цю процедуру на практиці органи військово-цивільної адміністрації підмінюють застосуванням такого адміністративного стягнення, як безоплатне вилучення транспортних засобів у водіїв, які керували ними у стані сп'яніння [1; 61], що вважаємо неправомірним.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» «примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради [93]. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рішенням військового командування без погодження з вищезазначеними органами» [135]. У зв'язку з активізацією збройної агресії Росії на територію України було уточнено порядок примусового відчуження окремого виду майна для забезпечення задач оборони. Так, було внесено зміни до п. 4.5 ст. 4 Закону про відчуження в умовах воєнного стану, відповідно до яких «примусове відчуження або вилучення рухомого майна, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних

(бойових) дій або від тимчасово окупованої території, здійснюється на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України» [135]. Рада національної безпеки і оборони України не пізніше наступного дня після прийняття відповідно до абзацу першого цієї частини рішення, введеного в дію указом Президента України, направляє зазначене рішення до Кабінету Міністрів України та доручає військовому командуванню забезпечити збереження такого майна.

Примусово відчужене або вилучене відповідно до частини четвертої цієї статті рухоме майно не пізніше п'яти календарних днів з дня отримання Кабінетом Міністрів України відповідного рішення Ради національної безпеки і оборони України передається за рішенням Кабінету Міністрів України у встановленому ним порядку суб'єкту господарювання державного сектору економіки [95].

Про примусове відчуження або вилучення майна складається акт, у якому зазначаються: назва військового командування й органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення; відомості про власника (власників) майна; відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності); опис майна, достатній для його ідентифікації; сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна) [95].

Акт підписується власником майна або його законним представником і уповноваженими особами військового командування й органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів. У разі примусового відчуження майна до акта додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження. У разі відсутності особи, у якої відчужується або вилучається майно, або її законного представника під час складання акта

про примусове відчуження або вилучення майна такий акт складається без її участі. У такому разі власник майна або його законний представник має право на ознайомлення з актом про примусове відчуження або вилучення майна.

Чинним законодавством України визначено, що «оцінка майна, що підлягає примусовому відчуженню, проводиться в порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність, тобто в порядку, визначеному вищезгаданим Законом про оцінку майна. У разі неможливості залучити до оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання така оцінка проводиться суб'єктами оціночної діяльності – органами державної влади або органами місцевого самоврядування за погодженням із власником майна. У разі відмови або відсутності власника майна зазначені органи мають право проводити таку оцінку самостійно». При цьому слід відзначити, що оцінка майна, за якою попередньому власнику було відшкодовано вартість примусово відчуженого майна, може бути оскаржена до суду [135].

Право на відшкодування вартості майна (далі – компенсація) в разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби й інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.

Таким чином, за цим законом власник має (зобов'язаний) передати своє майно на підставі акта примусового відчуження відповідному суб'єкту владних повноважень з отриманням відшкодування його вартості та відповідно до ст. 13 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» має право звернутися до суду з позовом щодо відшкодування вартості примусово відчуженого майна. Зазначені спори розглядаються в порядку ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України [167].

Виплата повної компенсації має здійснюватися органами, що прийняли рішення про примусове відчуження майна, у порядку черговості оформлення висновків за кошти і в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Спори, пов'язані з виплатою наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, вирішуються в судовому порядку.

Як приклад варто здійснити контент-аналіз судової практики з питань реалізації адміністративної процедури примусового відчуження майна в умовах воєнного стану. Так, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 вересня 2023 року у справі № 707/1298/22 (провадження № 61-4120св23) [83] предметом оскарження було рішення військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України про вилучення майна у зв'язку із суспільними потребами. Позов було мотивовано тим, що позивачеві на праві власності належить автомобіль марки Volkswagen, модель: PASSAT, 2015 року випуску, реєстраційний номер (НОМЕР_2). У квітні 2022 року позивач передав вказаний транспортний засіб у користування ОСОБА_2 (особі, якій у користування вказаний транспортний засіб було надано військовою частиною НОМЕР_1 Національної гвардії України).

5 травня 2022 року ОСОБА_2 повідомив позивача про те, що працівники відділу поліції № 1 Уманського РУП ГУ НП в Черкаській області спільно з представниками територіальної оборони Черкаської області безпідставно, із застосуванням сили, без пояснення будь-яких причин незаконно вилучили вказаний транспортний засіб з його користування на користь військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України.

У відповідь на адвокатський запит командир військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України повідомив, що транспортний засіб марки: Volkswagen, модель: PASSAT, 2015 року випуску, реєстраційний

номер НОМЕР_3 примусово вилучений із власності ОСОБА_1 на користь військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України у громадянина, що підтверджується копією акта про примусове відчуження або вилучення майна від 1 травня 2022 року № 107/01/13-13-05 [83; 55].

Позивач як власник транспортного засобу не повідомлявся про вилучення належного йому автомобіля, акт про примусове відчуження або вилучення майна йому не видавався, оригінал висновку про вартість вилученого транспортного засобу перед вилученням не вручався, грошова оцінка транспортного засобу станом на 1 травня 2022 року (момент вилучення) не проводилася, рішення військовим командуванням про відчуження вказаного транспортного засобу не приймалося та не погоджувалось військовою адміністрацією [83]. Позивач не уповноважував ОСОБА_2 від свого імені вчиняти будь-які дії, зокрема, щодо підписання акта про примусове відчуження або вилучення майна від 1 травня 2022 року № 107/01/13-13-05. Форма акта не відповідає зразку, затвердженому постановою КМУ від 31 жовтня 2012 року № 998 [20], транспортний засіб безоплатно вилучено, а не відчужено з попередньою оплатою вартості майна. Вважає, що відповідач незаконно користується зазначеним автомобілем, відмовляється в добровільному порядку повернути його власнику. Позовні вимоги полягали у такому: визнати недійсним та скасувати акт про примусове відчуження або вилучення майна від 1 травня 2022 року № 107/01/13-13-05; витребувати у військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України та передати протягом не більше одного місяця з дня набрання рішенням законної сили ОСОБА_1 транспортний засіб марки: Volkswagen, модель: Passat, 2015 року випуску, реєстраційний номер НОМЕР_3. Рух справи полягав у такому. Рішенням від 25 листопада 2022 року Придніпровський районний суд м. Черкаси в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив. Суд мотивував своє рішення тим, що акт про примусове відчуження або вилучення майна не є рішенням військового командування. Скасування такого акта не призведе до відновлення порушеного права

позивача, оскільки зазначений документ складено з метою підтвердження події примусового відчуження або вилучення майна, за наслідками якого виникло право держави на майно. Зазначений акт є підставою для компенсації позивачу вартості транспортного засобу за примусове відчуження майна, а тому суд вважав відсутніми підстави для задоволення позову в цій частині [152]. Крім того, суд першої інстанції зазначив, що позовна вимога про скасування акта про примусове відчуження або вилучення майна, відповідно до якого в ОСОБА_1 вилучено належний йому на праві власності автомобіль, не може бути звернена до військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України, оскільки відповідачем за цією вимогою повинен бути орган, який склав цей акт [152]. Вимоги про витребування автомобіля суд вважав похідними від попередніх вимог, тому дійшов висновку про відмову у їх задоволенні. Постановою від 7 березня 2023 року Черкаський апеляційний суд апеляційну скаргу ОСОБА_1 задовольнив частково; рішення Придніпровського районного суду м. Черкаси від 25 листопада 2022 року скасував; провадження у справі за позовом ОСОБА_1 закрити; роз'яснив ОСОБА_1, що з відповідним позовом він може звернутися до суду першої інстанції в порядку адміністративного судочинства [81]. Для закриття провадження у справі суд апеляційної інстанції виходив з того, що між сторонами виник публічно-правовий спір щодо неправомірності управлінських дій суб'єктів владних повноважень, які спрямовані на припинення права позивача, а тому такий спір належить до юрисдикції адміністративного суду. Позовна вимога про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, пред'явлена позивачем в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень (акта про примусове відчуження або вилучення майна), у зв'язку із чим апеляційний суд зазначив, що вказана вимога також підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства [81]. Отже, суди встановили, що транспортний засіб Volkswagen Passat, д. н. з. НОМЕР_3, 2015 року, номер

шасі НОМЕР_4, належить ОСОБА_1 [152; 81]. Відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення серії ААБ № 157041 від 28 квітня 2022 року ОСОБА_2 у м. Жашків Черкаської області керував автомобілем Volkswagen Passat, д. н. з. НОМЕР_3, з явними ознаками алкогольного сп'яніння, а саме різкий запах алкоголю, від проходження огляду на стан сп'яніння відмовився, чим порушив пункт 2.5 Правил дорожнього руху, за що відповідальність передбачена частиною першою статті 130 КУпАП [41], 1 травня 2022 року робоча група з розгляду питань примусового відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням і виконанням заходів правового режиму воєнного стану, склад якої створено відповідно до розпорядження Черкаської ОВА від 4 березня 2022 року № 97, склала акт про примусове відчуження або вилучення майна № 107/01/13-13-05, відповідно до якого здійснено примусове вилучення транспортного засобу Volkswagen Passat, д. н. з. НОМЕР_3, 2015 р. в. на користь військової частини НОМЕР_1 у власника ОСОБА_1. В акті зазначено, що оцінку транспортного засобу буде проведено у встановлений чинним законодавством термін. На момент підписання акта попереднього повного відшкодування вартості майна не проводилось. 6 червня 2022 року Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України на підставі листа начальника Черкаської ОВА № 5180/01/01-54 від 3 травня 2022 року склав висновок експертного дослідження № ЕД-19/124-22/4075-АВ, згідно з яким середня ринкова ціна автомобіля Volkswagen Passat, д. н. з. НОМЕР_3, 2015 р. в., станом на 3 травня 2022 року, за умов технічно справного стану та нормативним пробігом становить 360 420 грн. Постановою Жашківського районного суду Черкаської області від 26 вересня 2022 року в справі № 693/262/22 провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене частиною першою статті 130 КУпАП, стосовно ОСОБА_2 закрито за відсутності події і складу адміністративного правопорушення [83].

Позиція Верховного Суду в досліджуваній справі ґрунтується на застосуванні норм: Цивільного кодексу України про примусове відчуження

об'єктів права власності, що може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою статті 353 цього Кодексу (частина третя статті 321 ЦК України) [166]; про те, що в разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція) (частина перша статті 353 ЦК України) [166]; про те, що в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості (частина друга статті 353 ЦК України) [166]; про те, що реквізоване майно переходить у власність держави або знищується. Оцінка, за якою попередньому власникові була відшкодована вартість реквізованого майна, може бути оскаржена до суду (частини третя та четверта статті 353 ЦК України) [166]; про те, що в разі реквізиції майна його попередній власник може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо (частини п'ята та шоста статті 353 ЦК України) [166].

Як у доктрині приватного права, так і в судовій практиці усталеним є такий підхід: під реквізицією варто розуміти примусове оплатне відчуження майна державою у власника за існування надзвичайних обставин на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього й повного відшкодування його вартості або без такого. Метою реквізиції є усунення або запобігання тим наслідкам, що виникли або можуть виникнути, наступити через стихійне лихо, аварію, епідемію, епізоотію, воєнний або надзвичайний стан та за інших надзвичайних обставин; реквізиція застосовується за надзвичайних обставин, які вимагають негайних дій, вона провадиться в позасудовому (адміністративному) порядку за рішенням органів державної влади. Адміністративний порядок реквізиції майна у власника обумовлений необхідністю швидкої реакції від органів державної влади на надзвичайні

обставини. Норми, що регулюють реквізицію, спрямовані на вирішення колізії публічного інтересу та цивільного права (зокрема, права власності, інших цивільних прав), розв'язання якої відбувається на користь публічного інтересу; залежно від підстави проведення реквізиції є два її види: реквізиція за надзвичайних обставин (частина перша статті 353 ЦК України), реквізиція в умовах воєнного або надзвичайного стану (частина друга статті 353 ЦК України). Відмінність між реквізицією (частина перша статті 353 ЦК України) та реквізицією в умовах надзвичайного чи воєнного стану (частина друга статті 353 ЦК України) є момент відшкодування вартості майна. У першому випадку його має бути проведено до примусового відчуження майна, а в другому випадку обов'язок держави відшкодувати вартість майна настає після його примусового відчуження; право вимагати повернення майна обумовлюється наявністю в особи статусу «колишнього» власника. За допомогою такої конструкції законодавець створює передумови для охорони інтересів приватних осіб. Повернення майна можливе за умови: припинення надзвичайних обставин, тобто стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії, воєнного або надзвичайного стану та ін.; збереження майна; заявлення власником позовної вимоги про його повернення до органу, що проводив його реквізицію або якому передано відповідне майно; встановлення можливості повернення [83; 84; 47, с. 224–238]. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім випадків, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства (частина перша статті 19 ЦПК України). Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи в публічно-правових спорах, а саме: у спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів

суспільної необхідності (пункти 1, 8 частини першої статті 19 КАС України). Право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності мають органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб. Адміністративні справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню (частини перша та друга статті 267 КАС України) [39].

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 червня 2023 року в справі № 686/8141/22 (провадження № 61-5313св23) зазначено [85]: «Відповідно до вимог статей 316, 317, 319 ЦК України право власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Відповідно до частини другої статті 353 ЦК України в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Отже, не є публічно-правовим спір між суб'єктом владних повноважень і суб'єктом приватного права – фізичною особою, у якому дії суб'єкта владних повноважень спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав фізичної особи. У такому випадку це спір про право цивільне, незважаючи на те, що у спорі бере участь суб'єкт публічного права.

Предметом спору в цій справі є оскарження розпорядження й акта щодо примусового відчуження транспортного засобу позивача, а отже, спір, що виник між сторонами в цій справі, стосується майнових прав позивача та має приватно-правовий характер. Спірні правовідносини виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивача, його права, а тому в позивача виникла необхідність захисту свого цивільного права, у зв'язку із чим він правомірно звернувся до суду з позовом у порядку цивільного судочинства. Указаного суд апеляційної інстанції не врахував і під час вирішення питання юрисдикції спору не оцінив належним чином предмет спору та характер спірних правовідносин, у зв'язку із чим дійшов помилкового висновку про те, що спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства. Наведене узгоджується з висновком, сформульованим Верховним Судом у постанові від 14 лютого 2023 року у справі № 904/868/22, на який заявник посилається в касаційній скарзі» [85]. У справі № 707/1298/22, що переглядалася Верховним Судом у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, позивач пред'явив позовні вимоги про визнання недійсним і скасування акта про примусове відчуження або вилучення майна та витребування у військової частини й передання цього майна позивачу; апеляційний суд не звернув уваги, що законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів із розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесено [83]. Тому суд апеляційної інстанції зробив помилковий висновок про належність цього спору до адміністративної юрисдикції та наявність підстав для закриття провадження у справі.

Таким чином, справи про примусове вилучення майна в умовах воєнного стану мають приватно-правовий характер і мають розглядатися в

порядку цивільного чи господарського судочинства, залежно від суб'єктного складу відповідних спірних правовідносин.

2.3 Гармонізація законодавства України про захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні в умовах інтеграції до Європейського Союзу

У попередньому підрозділі було встановлено, що державне регулювання застосування різноманітних адміністративно-правових засобів, що спрямовані функціонально на «правомірне обмеження доступу до ринків» і створення умов конкурентоздатного середовища, якими є здійснення державної реєстрації суб'єктів підприємництва та надання дозвільно-ліцензійної документації, безумовно, є важливим адміністративно-правовим засобом здійснення політики захисту інвестицій і права власності, але при цьому його ефективність має визначатися відповідністю ряду критеріїв. До критеріїв ефективності здійснення ліцензування господарської діяльності потрібно віднести: спрямування на мінімізацію розміру екологічної шкоди, що спричинюється внаслідок здійснення господарської діяльності; відповідність дотримання стандартів якості продукції та безпеки; державна підтримка національного виробника, що визначає необхідність задоволення потреб внутрішнього ринку в наданні послуг, виробництві товарів, продукції; формування конкурентоздатного середовища; правомірність та дійсність фактів, що є гарантією правомірності функціонування підприємства; мінімізація екологічних і виробничих ризиків для населення регіону; дотримання моральних засад суспільства.

При цьому ринок ліцензій в Україні функціонує в умовах надмірної бюрократизації відповідних адміністративних процедур. Потрібна оптимізація застосування такого адміністративно-правового засобу, як ліцензія та спеціальний дозвіл на здійснення господарської діяльності. Зокрема, однією з проблем, яка вимагає розв'язання, є встановлення

вичерпного переліку видів господарської діяльності. За результатами дослідження, здійсненого Олексієм Гончаруком, Денисом Малюською, Ігорем Лавриненком, застосування ліцензування є неправомірним у майже половині встановлених чинним законодавством випадках [13]. Надмірне перевантаження національного ринку виробництва товарів, надання послуг і виконання робіт встановленням ліцензування часто не обумовлюється наявними регуляторними потребами. Зокрема, потреба в ліцензуванні імпоротної продукції очевидно пов'язується із забезпеченням гарантування підтримки національного виробника [13, с. 108]. Однак в Україні й досі відсутня чинна Стратегія про засади зовнішньоекономічної політики України на середньостроковий та довгостроковий періоди, проєкт якої було ухвалено у 2012 році, однак не було прийнято [144]. Тобто обмеження ввезення імпоротної продукції має переслідувати саме розвиток національного виробника, але при цьому в Національній стратегії доходів не визначено також обґрунтування розвитку діяльності з ввезення імпоротної продукції та підтримки національних виробників, що затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України [63].

Ряд видів господарської діяльності ліцензується необґрунтовано, зокрема, такою є туроператорська діяльність (п. 19 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125]). Здійснення такої діяльності не створює загрози життю та здоров'ю людини, довкіллю та не містить негативних наслідків для економіки країни, а, навпаки, може бути базисом для створення додаткових надходжень до бюджетів і базисом для вирішення соціально-економічних потреб окремих регіонів. Ініціювання заяви про намір заняття туроператорською діяльністю може бути шляхом декларування таких намірів, що вимагає видалення вимоги ліцензування зі встановленого переліку видів господарської діяльності.

Зазначена авторська пропозиція може бути реалізована шляхом видалення з переліку видів господарської діяльності, що встановлюється чинним законодавством, і законодавчого закріплення вимоги щодо

встановлення організаційно-правової форми діяльності таких суб'єктів господарювання. Впровадження такої пропозиції вимагає внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125], де у статті 7 потрібно видалити положення пункту 19 «Туроператорська діяльність» (додаток Б).

Надмірне втручання з боку держави здійснюється з питань впровадження діяльності у сфері медіа, що посилилось в умовах воєнного стану [117]. Варто зазначити, що безпосередньо до вимог Закону України від 2 березня 2015 року № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» провадження діяльності у сфері медіа не підлягає ліцензуванню, тоді як положеннями Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX [126] встановлюється, що отримання дозволу на здійснення діяльності у сфері медіа передбачено в разі наявності:

- 1) розрахунків щодо можливості й умов користування радіочастотним спектром для потреб тимчасового мовлення державного підприємства, що перебуває у сфері управління Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (далі – державне підприємство сфери управління НКЕК);

- 2) листа-підтвердження державного підприємства, що перебуває у сфері управління НКЕК щодо можливості тимчасового використання радіочастотного спектра в період дії воєнного чи надзвичайного стану після проведення ним попередніх розрахунків і погодження з Генеральним штабом Збройних Сил України (далі – ГШ ЗСУ);

- 3) вільних радіочастот і каналів, наявних у резерві Національної ради у зв'язку із скасуванням конкурсу на отримання ліцензії на мовлення, анулюванням ліцензії, не продовженням ліцензії, окрім радіочастот в обласних центрах. Дозвіл на тимчасове мовлення в обласному центрі може бути надано в разі включення відповідної області до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, затвердженого наказом Міністерства з

питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309;

4) радіочастот або каналів, на яких ліцензіатом припинено мовлення під час воєнного чи надзвичайного стану. З метою захисту інформаційного простору Національна рада може надати дозвіл на тимчасове мовлення на радіочастоту або канал, на яких припинено мовлення ліцензіатом, суб'єкту у сфері медіа, визначеному в пункті 2 розділу III цього Положення, за умови отримання від ліцензіата, який припинив мовлення, відповідного погодження;

5) вільних каналів (програм) у багатоканальній електронній комунікаційній мережі МХ-5 місцевої категорії мовлення або в місцевих багатоканальних електронних комунікаційних мережах [117].

Такі обмеження виходять із міркувань особливостей воєнного стану, але при цьому положеннями Директиви Європейського Парламенту та Ради Європи про аудіовізуальні медіапослуги 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року [185] визначається, що надання інформаційно-телекомунікаційних послуг, у тому числі щодо доступу до телебачення, радіо, місцевих новин, є тим базисом, що задовольняє інформаційні потреби населення, має важливе значення для зайнятості населення, для малого та середнього підприємництва, є певним стимулом для соціально-економічного розвитку й залучення інвестицій. Відповідно до вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради Європи про аудіовізуальні медіапослуги 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року [185], національні уряди повинні встановлювати низькі бар'єри під час виходу на ринок з метою створення вільної конкуренції, рівного ставлення, забезпечення прозорості та стабільності ринку у сфері медіа [185]. Надмірне перевантаження із здійснення доступу до діяльності у сфері медіа створює загрози економічному розвитку регіонів, і навіть в умовах воєнного стану вимагає перегляду нормативних підходів.

Зазначена пропозиція може бути реалізована шляхом видалення із статті 7 пункту 4 «Діяльність у сфері медіа, що ліцензується відповідно до Закону України “Про медіа”» та викладення її у такій редакції:

«Стаття 7. Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню

1. Ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:

1) банківська діяльність, діяльність із надання фінансових послуг – у випадках, встановлених законом, і діяльність із здійснення операцій з готівкою, що включають інкасацію коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки;

1⁻¹) професійна діяльність на ринках капіталу й організованих товарних ринках, яка ліцензується відповідно до Закону України “Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків” і Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”;

4) діяльність у сфері медіа, що ліцензується відповідно до Закону України “Про медіа”;

5) діяльність у сфері електроенергетики, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про ринок електричної енергії”, і діяльність у сфері використання ядерної енергії, яка ліцензується відповідно до Закону України “Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії”;

6) освітня діяльність, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти;

7) виробництво та торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилятами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і пальним, зберігання пального, яка ліцензується відповідно до Закону України “Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального”;

8) надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

9) будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, за переліком видів робіт, що визначається Кабінетом Міністрів України, – з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про регулювання містобудівної діяльності”;

10) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) – з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про лікарські засоби”;

11) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж;

12) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

13) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

14) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

14¹) діяльність з управління небезпечними відходами, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про управління відходами”;

- 15) медична практика;
- 16) діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України;
- 17) ветеринарна практика;
- 18) випуск і проведення лотерей з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про державні лотереї в Україні”;
- 18¹) діяльність на ринку азартних ігор, яка ліцензується відповідно до Закону України “Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор”;
- 21) промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України;
- 22) культивування рослин, включених до таблиці І Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку, – з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори”;
- 23) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку й інших технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України);
- 23¹) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням технічних засобів розвідки (критерії належності до технічних засобів розвідки визначаються розвідувальними органами України);
- 24) перевезення пасажирів, небезпечних вантажів і небезпечних відходів внутрішнім водним, морським, автомобільним, залізничним та

повітряним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;

25) зовнішньоекономічна діяльність відповідно до статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

26) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом;

27) діяльність на ринку природного газу, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ринок природного газу»;

28) централізоване водопостачання та централізоване водовідведення;

29) виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії;

30) охоронна діяльність;

33) виробництво ветеринарних препаратів;

34) заготівля та тестування донорської крові та компонентів крові незалежно від їх кінцевого призначення, переробка, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та компонентів крові, призначених для трансфузії» (додаток Б).

Перебуває у стані стагнації також сфера енергетики та надання послуг з енергопостачання. Проблематика сфери енергетики в Україні полягає у необхідності створення доступності інвестицій на відповідний ринок надання послуг. Перешкодами розширення ринку енергетичних послуг для залучення інвестицій є наявність природної монополії та функціонування централізованої системи енергопостачання. Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» [141], що був прийнятий після Закону України «Про електроенергетику» [102], підлягає ліцензуванню діяльність із транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; на ринку природного газу, що вимагає здійснення погоджувальних процедур із врахуванням вимог Закону України від 9 квітня 2015 року № 329-VIII «Про

ринок природного газу» [142]; крім того, підлягає ліцензуванню діяльність із централізованого водопостачання та водовідведення, крім централізованого водопостачання та водовідведення за нерегульованим тарифом; виробництва теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії, крім виробництва, транспортування та постачання теплової енергії за нерегульованим тарифом; з перероблення побутових відходів в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами); із захоронення побутових відходів в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами) [104]. Таким чином, наявною є сфера природною монополії, яка має бути врегульована через створення умов доступу для всіх суб'єктів господарювання до цього спільного ресурсу (енергетична система) через проведення аукціонів. Саме такий підхід дасть змогу створити конкурентоздатне середовище на ринку енергетичних послуг, вирішить проблему низької ефективності надання енергетичних послуг, що очевидно призведе і до залучення інвестицій, і до збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів їх товарів.

Законом України «Про природні монополії» від 20.04.2000 № 1682-III [140] визначено, що природною монополією є такий стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку із чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги). До природних монополій належать сфери: транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами; транспортування

природного і нафтового газу трубопроводами; розподілу природного і нафтового газу трубопроводами; зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами); транспортування інших речовин трубопровідним транспортом; передачі електричної енергії; розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами; користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами й іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування; управління повітряним рухом; централізованого водопостачання, централізованого водовідведення; транспортування теплової енергії; спеціалізованих послуг на внутрішньому водному транспорті, у морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України; технічного обслуговування й експлуатації мереж ефірного телемовлення, мереж ефірного радіомовлення, ефірної багатоканальної електронної комунікаційної мережі (ст. 3 Закону України від 20.04.2000 № 1682-III «Про природні монополії»).

Таким чином, наявність норми про те, що передача електричної енергії; розподіл електричної енергії (передача електричної енергії місцевими (локальними) електромережами належать до сфери природних монополій, створює перешкоди для створення конкурентного середовища на такому ринку і при цьому не відповідає наявній практиці правореалізації, поширеної у країнах Європейського Союзу, зокрема Федеративної Республіки Німеччини, де надання послуг енергопостачання не належить до природних монополій, що забезпечило зростання якості таких послуг. У цьому сенсі було б ефективніше для ринку надання енергетичних послуг застосувати в Україні інструмент державного регулювання цін і процесу ціноутворення, але при цьому зробити відкритим доступ для відповідного кластера

національної економіки через публічну адміністративну процедуру – проведення аукціону.

На підставі зазначеного для залучення на енергетичний ринок іноземних інвестицій потрібно переглянути нормативні підходи на здійснення ліцензування видів господарської діяльності, які здійснюються суб'єктами господарювання, що перебувають у стані природної монополії та на суміжних ринках. Ефективним для такого економічного кластера, як енергетичний ринок, є застосування такого адміністративно-правового засобу, як державне регулювання цін і регуляція ціноутворення, при цьому відмова від застосування такого адміністративно-правового засобу впливу, як встановлення режиму природної монополії, дасть змогу створити механізми децентралізації енергетичної системи України, що сприятиме побудові конкурентоздатного бізнес-середовища й підвищить рівень задоволення потреб населення регіонів. Зазначена авторська пропозиція вимагає внесення змін до Закон України «Про природні монополії», де в частині першій статті 5 вилучити положення «передачі електричної енергії», «розподілі електричної енергії (передача електричної енергії місцевими (локальними) електромережами», «транспортування теплової енергії», та викласти її в такій редакції:

«Стаття 5. Сфери діяльності суб'єктів природних монополій

1. Відповідно до цього Закону регулюється діяльність суб'єктів природних монополій у таких сферах:

транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами;

транспортування природного і нафтового газу трубопроводами;

розподіл природного і нафтового газу трубопроводами;

зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами);

транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;

користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами й іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування;

управління повітряним рухом;

централізованого водопостачання, централізованого водовідведення;

спеціалізованих послуг на внутрішньому водному транспорті, у морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України;

технічного обслуговування й експлуатації мереж ефірного телемовлення, мереж ефірного радіомовлення, ефірної багатоканальної електронної комунікаційної мережі».

У системі адміністративно-правових засобів обмеження права власності, що вимагає вичерпної законодавчої регламентації, є питання щодо застосування примусового вилучення земельної ділянки та нерухомого майна, що на ній розміщене, через мотиви суспільної необхідності чи з мотивів суспільних потреб. Таке обмеження права власності може бути застосовано лише в порядку, передбаченому чинним законодавством, що встановлюється статтею 41 Конституції України [44].

Здійснення примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності має бути обґрунтовано з мотивів задоволення потреб громади (суспільних потреб) у розширенні автодорожньої, культурної, освітньої, спортивної інфраструктури передусім через викуп приватних земельних ділянок, які розташовані в зонах перспективної громадської забудови, водночас є приватною власністю, що вимагає належної компенсації – виплати адекватних сум компенсаційного відшкодування вартості цих земель для власників і звернення цих земельних ділянок для першочергових суспільних потреб (розширення автодоріг, будівництва аеропортів, будівництва об'єктів критичної та соціальної інфраструктури).

Застосування такого адміністративно-правового засобу регуляції права власності будується на впровадженні принципу «пріоритету публічного інтересу над приватним» [157, с. 45–48; 181, с. 222–235; 162, с. 145–146; 32; 31 та ін.].

Застосування примусового вилучення майна з мотивів суспільної необхідності особливо є актуальним в умовах воєнного стану для ліквідації негативних наслідків військової агресії, що реалізується на підставі Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» [92]. У п. 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [92] визначено можливість у разі необхідності обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права власності, передбаченого статтями 41–44 Конституції України.

Нормативно-правова регламентації відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється в порядку Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137] та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [135].

Відповідно до чинного законодавства України *об'єктом* відчуження в умовах воєнного стану є індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання [135]. Такий законодавчий підхід певною мірою перебуває у протиріччі з розумінням категорії «майно», що встановлюється Цивільним кодексом України, де майно визначається як «окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки» [166]. Таким чином, розуміння майна має базуватися на визначенні як права власності на певну річ, так і інших майнових прав особи, що пов'язані із правом власності – правом користування в порядку договору оренди, емфітевзису, суперфіцію,

володіння майном на праві оперативного управління, господарського відання тощо.

У статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137] «Заходи правового режиму воєнного стану» визначено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка. Якщо здійснити аналіз інших норм цього закону, то в них йдеться про нерухоме майно. Процедура відчуження цього майна в умовах воєнного стану визначена у відсильних (бланкетних) нормах Закону про відчуження в умовах воєнного стану, ним урегульовано: способи примусового відчуження або вилучення майна; органи, що приймають рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; особливості передачі та примусового відчуження комунального майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану; порядок і вимоги до складання акта про примусове відчуження або вилучення майна; порядок оцінки майна й отримання компенсації за примусово відчужене майно; порядок повернення примусово відчуженого майна, що зберіглося, та надання взамін іншого майна.

Процедура передачі, примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи іншого надзвичайного стану належить

до системи адміністративних процедур. Такий висновок обґрунтовується тим, що рішення про таке відчуження приймає суб'єкт владних повноважень у межах, визначених законом в установленому порядку, що закінчується (прийняттям) видачею адміністративного акта про примусове відчуження або вилучення майна, який може бути оскаржено в порядку адміністративного судочинства, визначеного Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [39]. Реалізація такої процедури вимагає здійснення іншої публічної процедури, якою є оцінка відчужуваного майна, що належить до сфери публічних послуг і реалізується в порядку Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року № 2658-III [134].

Однак статтею 7 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» встановлюється, що органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, визначених цим Законом, мають право викупу земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для таких суспільних потреб для забезпечення національної безпеки й оборони [93]. При цьому є відсутньою регламентація процедури з відчуження земельної ділянки для потреб оборони, що унеможливорює її цільове використання власником, а отже, власник не отримує прибуток із цієї земельної ділянки, тому на законодавчому рівні має бути врегульовано порядок відшкодування шкоди власнику земельної ділянки за час тимчасового її використання в період введення воєнного стану. Отже, потрібно встановити співвідношення таких двох категорій, як «потреби воєнного стану» та «потреби оборони», що вимагає перегляду змісту статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137]. Доцільно доповнити п. 24-1 у редакції такого змісту: *«ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб*

національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами» (додаток Б).

З урахуванням зазначених пропозиції є потреба викласти **статтю 8** Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137] у такій редакції:

«Стаття 8. Заходи правового режиму воєнного стану

1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:

1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;

2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами й організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та

захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування в певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового й інших видів маскуванню;

6) встановлювати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи в осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

9) порушувати в порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;

10) встановлювати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11) регулювати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого й колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

13) забороняти в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а

також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини та матеріали, сильнодіючі хімічні й отруйні речовини;

15⁻¹) зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки;

17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

18) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання й експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організовувати укриття в ньому в разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, у тому числі в доступній для осіб із порушеннями зору та слуху формі;

18⁻¹) організовувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтажу) первинних

(мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту;

18²) здійснювати маркування будівель і споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами);

19) проводити евакуацію населення в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;

19¹) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

20) запроваджувати в разі потреби в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими й непродовольчими товарами;

22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

24) здійснювати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, що перебувають у слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк і довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;

24-1) ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами;

25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права».

Вищезазначена пропозиція вимагає нормативного порядку її застосування шляхом внесення відповідних положень до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», де, зокрема, є доцільним встановити перелік рухомого та нерухомого майна, що перебуває у приватній власності, яке не може бути примусово вилучено для суспільних потреб і потреб національної оборони в умовах воєнного стану.

Висновки до другого розділу

1. Визначено суб'єктний склад реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

До системи суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні віднесено як органи державної влади, так і інших суб'єктів публічного управління, що за своїм змістом не є носієм державної влади.

Проаналізовано різноманітні підходи до встановлення змісту категорій «державний орган» та «орган держави».

Визначено, що в наукових публікаціях державний орган розуміється як: елемент державного механізму, що характеризується визначеною нормативною структурою, що наділений зобов'язаннями з виконання функцій держави; нормативно визначений орган, діяльність якого спрямовується на виконання завдань здійснення державної та регіональної

політик; суб'єкт владних повноважень, що володіє достатнім обсягом засобів управління, реалізація яких дає змогу вирішити поставлені перед сучасною державою завдання й досягти комплексних цілей, що є гарантією задоволення потреб та інтересів населення країни.

Визначено, що для системи органів державної влади є характерним їх поділ залежно від змісту повноважень, що ними виконуються. Зроблено висновок про те, що реалізація функцій держави дає змогу ототожнити категорії «органи держави», «державний орган», «орган державного управління». Наголошено, що зміст та обсяг повноважень визначають компетенцію органу державної влади, що є безумовною основоположною складовою його статусу. Визначено, що ефективність реалізації компетенції органу державної влади залежить від дієвості наданих йому форм, засобів і методів впливу на об'єкт управління, що в літературі подекуди називають ще таким терміном, як «інструмент управління».

До принципів функціонування із забезпечення реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) віднесено: принцип централізованого впливу; принцип децентралізованого впливу; принцип делегування, що полягає у встановленні власних повноважень для органу влади та у встановленні повноважень, що мають виконуватися органами місцевої влади; принцип субсидіарності, що полягає в наділенні додаткових повноважень владних суб'єктів.

Визначено, що забезпечення ефективності здійснення покладених на органи державної влади функцій із здійснення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні будується на реалізації дискреційних повноважень.

Зроблено висновок, що спрямування реалізації правового статусу суб'єктів із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні має спрямовуватися на формування спроможної територіальної громади.

Визначено, що реалізація компетенції органу державної влади визначається рядом характеристик, серед яких важливе значення відіграють: функціональне спрямування діяльності суб'єкта; порядок заснування та нормативний базис для встановлення кола його прав і обов'язків; субординаційні зв'язки органу з іншими учасниками публічно-управлінських правовідносин; джерела фінансування органу.

Спрямування реалізації правового статусу суб'єктів із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва пов'язується з поділом органів державної та місцевої влади на органи загальної компетенції, органи спеціальної компетенції, органи міжгалузевої компетенції.

До органів загальної компетенції віднесено органи, що формують загальні засади загальнонаціональної політики держави та визначають механізм її здійснення, що вимагає віднесення до їх підсистеми Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України – на загальнонаціональному рівні і на регіональному – місцевих державних адміністрацій та селищних, сільських, міських рад депутатів. Визначено, що систему повноважень, що виконується на місцях місцевими державними адміністраціями з питань інвестицій, захисту права власності та розвитку підприємництва, може бути систематизовано на нормотворчі, правореалізуючі, правозастосовні, правозахисні повноваження.

До системи ЦОВВ, що мають галузеві повноваження у сфері захисту права приватної власності, інвестицій та розвитку підприємництва віднесено: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерство закордонних справ України, Міністерство фінансів України, Державну податкову службу, Державну митну службу, Державну службу фінансового моніторингу України, Офіс фінансового контролю, Антимонопольний комітет України.

До органів міжгалузевої компетенції у сфері захисту права приватної власності, інвестицій та розвитку підприємництва віднесено: Міністерство юстиції України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство освіти

і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство молоді та спорту України та ін.

Зазначено, що вирішення проблематики залучення іноземних інвестицій покладається функціонально на такі ЦОВВ, як: Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики України, Міністерство цифрової трансформації України.

Розглянуто зміст адміністративно-правового статусу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. До компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства у сфері захисту інвестицій, права власності та розвитку підприємництва віднесено здійснення таких повноважень, як: нормотворчі повноваження; інформаційно-консультативні повноваження; дозвольно-ліцензійні та реєстраційні повноваження; контрольно-наглядові повноваження; правозахисні повноваження.

Визначено, що субсидіарно функції публічного управління із захисту права власності, інвестицій та розвитку підприємництва виконують: недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки й інші організації координаційного типу), що діють у статусі підприємницьких і непідприємницьких господарських товариств; суб'єкти господарювання й інші підприємства, на яких спрямовується управлінський вплив; громадськість, у тому числі зацікавлена громадськість як носій правосуб'єктності із здійснення громадського контролю у сфері захисту речових прав особи, серед яких особливе місце посідають громадські ради при консультативно-дорадчих органів при Президентові України й органах державної влади.

Встановлено, що функціонально Торгово-промислова палата України діє як орган публічного управління та адміністрування, що сприяє

забезпеченню конкурентоздатного та конкурентоспроможного середовища, що має гарантувати як залучення інвестиційних фінансових ресурсів, так і захист інтересів приватних власників у їх взаємодії з органами державної влади.

2. У підрозділі 2.2 досліджено особливості реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні.

Визначено, що встановлення інструментальної характеристики засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні залежить від розуміння компетенції органу державного й недержавного управління та рівня ефективності її реалізації.

Застосування категорії «адміністративно-правові засоби» межує із застосуванням таких категорій, як «адміністративно-правові інструменти», «інструменти публічного адміністрування», «інструменти публічного управління», «інструменти реалізації», «інструменти правозастосування», впровадження яких обстоюється рядом учених останнім часом.

Зроблено висновок, що адміністративно-правові засоби розуміються як коло процедурних дій юридичного та фактичного характеру, що вживаються органами публічної адміністрації з метою досягнення реалізації покладених на них завдань, цілей і функцій діяльності.

Адміністративно-правові засоби у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні класифіковано: залежно від функціонального спрямування (регуляторно-планувальні, організаційно-технічні, інформативні й інші); залежно від способу впливу на суспільні правовідносини (управлінські засоби – ті, що реалізуються через здійснення дозвільно-ліцензійне, контрольно-наглядове, деліктне провадження; економічні засоби, що полягають у створенні механізмів стимулювання позитивної результативності діяльності владних суб'єктів і суб'єктів господарювання); за змістом правозастосування (адміністративно-попереджувальні; адміністративно-припиняючі; адміністративно-примусові);

за результатами застосування: засоби, що призводять до видачі ліцензій і дозволів; засоби, що призводять до змін в інформаційно-облікових реєстрах; засоби, що призводять до застосування адміністративного стягнення; за змістом дій, що вчиняються органами публічної адміністрації (адміністративні засоби, що полягають у: вчиненні юридичних дій; у вчиненні фактичних дій; у вчиненні дій змішаного характеру).

Встановлено, що дозвольно-ліцензійні адміністративно-правові засоби у сфері захисту власності, інвестицій та розвитку підприємництва виконують такі функції, як: забезпечення попередження правопорушень; облік та сертифікація господарської діяльності й інших видів діяльності, що пов'язані з використанням майна; забезпечення регуляторного впливу на майнові відносини.

Встановлено наявність таких проблем реалізації дозвольно-ліцензійних адміністративно-правових засобів у сфері захисту власності, інвестицій та розвитку підприємництва, як: недотримання принципу єдиної державної системи ліцензування; надмірний рівень бюрократизації процесу видачі ліцензії; наявність законодавчої прогалини між встановленням змісту категорій «вид господарської діяльності» та «підвид виду господарської діяльності», що призводить до необґрунтованого розширення сфер господарювання, де вимагається отримання ліцензії; недотримання принципу доступності та публічності адміністративних процедур у сфері ліцензування.

До системи адміністративно-правових засобів обмеження права власності віднесено питання щодо застосування примусового вилучення земельної ділянки та нерухомого майна, що на ній розміщене, через мотиви суспільної необхідності чи з мотивів суспільних потреб, застосування якого має ґрунтуватися на впровадженні принципу «пріоритету публічного інтересу над приватним».

Визначено, що нормативно-правова регламентація відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється в порядку Закону України «Про

правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Визначено, що відповідно до чинного законодавства України *об'єктом* відчуження в умовах воєнного стану є індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання. Зроблено висновок, що такий законодавчий підхід певною мірою перебуває у протиріччі з розумінням категорії «майно», що встановлюється Цивільним кодексом України, де майно визначається як «окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки».

Наголошено, що розуміння майна має базуватися не лише на визначенні права власності на певну річ, а й на інших майнових прав особи, що пов'язані з правом власності – правом користування в порядку договору оренди, емфітевзису, суперфіцію, володіння майном на праві оперативного управління, господарського відання тощо.

Встановлено відсутність регламентації процедури з відчуження земельної ділянки для потреб оборони, що унеможлиблює її цільове використання власником, а отже, власник не отримує прибуток із цієї земельної ділянки, тому на законодавчому рівні має бути урегульовано порядок відшкодування шкоди власнику земельної ділянки за час тимчасового її використання в період введення воєнного стану, що обумовило формулювання авторських пропозицій із вдосконалення чинного законодавства України (додаток Б).

Аргументовано необхідність відмежування процедури примусового вилучення земельної ділянки та нерухомого майна, що на ній розміщене, через мотиви суспільної необхідності чи з мотивів суспільних потреб із застосуванням такого адміністративного стягнення, як безоплатне вилучення транспортних засобів у водіїв, які керували ними у стані сп'яніння.

Зроблено висновок, що справи про примусове вилучення майна в умовах воєнного стану мають приватно-правовий характер і мають розглядатися в порядку цивільного чи господарського судочинства, залежно від суб'єктного складу відповідних спірних правовідносин.

3. У підрозділі 2.3 вирішено наукову задачу з пошуку напрямів гармонізації законодавства України про захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні в умовах інтеграції до Європейського Союзу.

Обґрунтовано, що для оптимізації застосування такого адміністративно-правового засобу, як ліцензія та спеціальний дозвіл на здійснення господарської діяльності, є необхідним встановлення вичерпного переліку видів господарської діяльності. На підставі досягнутого висновку обґрунтовано внесення змін до ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» щодо вилучення з переліку видів господарської діяльності таких видів діяльності, як: туроператорська діяльність, діяльність у сфері медіа; діяльність у сфері енергетики та надання послуг з енергопостачання (послуги з передачі електричної енергії; розподілу електричної енергії).

Зроблено висновок, що для залучення на енергетичний ринок іноземних інвестицій потрібно переглянути нормативні підходи на здійснення ліцензування видів господарської діяльності, які здійснюються суб'єктами господарювання, що перебувають у стані природної монополії та на суміжних ринках. Встановлено, що ефективним для такого економічного кластера, як енергетичний ринок, є застосування такого адміністративно-правового засобу, як державне регулювання цін і регуляція ціноутворення, при цьому відмова від застосування такого адміністративно-правового засобу впливу, як встановлення режиму природної монополії, дасть змогу створити механізми децентралізації енергетичної системи України, що сприятиме побудові конкурентоздатного бізнес-середовища й підвищить рівень задоволення потреб населення регіонів.

Обґрунтовано необхідність внесення змін до Закону України «Про природні монополії», де в частині першій статті 5 видалити положення «передачі електричної енергії», «розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами», «транспортування теплової енергії».

Обґрунтовано необхідність законодавчого відображення співвідношення таких двох категорій, як «потреби воєнного стану» та «потреби оборони», що вимагає перегляду змісту статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137], де доцільно доповнити п. 24-1 таким змістом: *«...ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами»* (додаток Б).

Визначено необхідність нормативного закріплення на рівні окремого законодавчого акта переліку рухомого та нерухомого майна, що перебуває у приватній власності, яке не може бути примусово вилучено для суспільних потреб і потреб національної оборони в умовах воєнного стану.

Результати та висновки здійсненого у другому розділі дослідження опубліковані й оприлюднені в ряді авторських наукових праць [65; 66; 67; 68].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні характеристики адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні й обґрунтуванні напрямів адміністративно-правового та організаційного забезпечення його ефективності. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Обґрунтовано, що під адміністративно-правовим захистом інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) доцільно розуміти систему правових методів і засобів підтримання режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), забезпечення діяльності учасників адміністративно-охоронних відносин у цій сфері, реалізації правових норм, спрямованих на захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) та сприяння відновленню порушених прав інвесторів, власників і підприємців.

Констатовано, що діяльність держави у сфері адміністративно-правової охорони інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) спрямована на створення адміністративно-правових норм щодо встановлення загального режиму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-охоронних інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу); запобігання та припинення порушень у цій сфері; притягнення до адміністративної відповідальності за порушення тощо.

2. Обґрунтовано, що на сучасному етапі у зв'язку з повномасштабною війною важко говорити про наявність оптимального нормативно-правового забезпечення й регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. Утім підкреслено, що наша держава, та зокрема уряд, максимально дієво й ефективно протистоїть викликам

сьогодення та корегує всі потреби нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) нашої держави, наскільки це дають змогу зробити зовнішні чинники. Указано, що сьогодні в Україні законодавча база у сфері нормативно-правового регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) у період дії особливого економічного режиму – режиму воєнного стану формується й оптимізується оперативно та відповідно до потреб часу. Зокрема, у зв'язку з введенням воєнного стану змінено порядок державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, прийнято низку змін, які стосуються оподаткування та звітності під час воєнного стану. Ці зміни стимулюють суб'єктів господарювання ефективно функціонувати в умовах війни.

3. Доведено, що адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) залежно від характеру адміністративно-правових відносин доцільно поділити на засоби, суб'єктами яких є орган державної влади та громадянин, і засоби, суб'єктами яких виступають лише владні інституції.

Надано класифікацію адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) – залежно від внутрішньої спрямованості й ролі в забезпеченні механізму захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). За цим критерієм, відповідно до розширеного підходу до розуміння адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), останні поділено на засоби, пов'язані із забезпеченням та організацією адміністративних механізмів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), і засоби, пов'язані з безпосереднім застосуванням і використанням відповідних форм і способів із метою захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Указано, що в разі звернення особи до відповідного правоохоронного органу з приводу захисту інвестицій, приватної власності

та підприємництва (бізнесу), що стосується практичної реалізації захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), організація діяльності такого правоохоронного органу, включно з наділенням його певною функціональною, кадровою і матеріально-фінансовою основою, хоч прямо і не залежить від конкретних ситуацій захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), так само є неодмінною умовою реальності адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Адміністративно-правові засоби як засоби державно-юридичної правозахисної діяльності визнано одним із ключових елементів правозахисного механізму, які забезпечують організацію та реалізацію захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), сприяючи використанню й застосуванню форм і способів такого захисту.

Обґрунтовано, що система адміністративно-правових засобів складається з різних за своєю сутністю і призначенням правових явищ, інструментів, заходів, діянь, здійснюваних різними суб'єктами й на різних стадіях правозахисної діяльності, які спільно вирішують завдання запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Запропоновано розглядати ідею створення спеціального суду у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) на рівні запровадження нової чи вдосконалення наявної арбітражної інституції (МКАС при Торгово-промисловій палаті України) для вирішення спорів щодо захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Доцільним визнано розглянути можливість створення такої судової інституції, до складу якої могли б бути запрошені авторитетні міжнародні спеціалісти. Крім того, необхідним визнано забезпечення можливості «прямого» виконання рішень такої установи, для чого варто створити спеціальний орган, який би забезпечував оперативне виконання її рішень, а

за невиконання передбачити додаткові заходи відповідальності. Аргументовано, що створення таких судів може бути ефективним, проте додатковим способом захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), який не можна розглядати як дієвий альтернативний спосіб подолання проблем, пов'язаних з неефективністю вітчизняної судової системи.

Указано, що система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні є складною системою, яка вимагає постійного вдосконалення й адаптації до сучасних викликів і стандартів як національного, так і міжнародного права.

4. На підставі проведеного аналізу зарубіжного досвіду захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) зроблено висновки, що однією з найбільших проблем, з якими стикаються інвестори, власники та підприємці, є оптимальне правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Уряди мають оптимізувати та прискорити процеси однорідного правового регулювання цієї сфери, зокрема зменшити бюрократичний тягар, спрощуючи й оптимізуючи процес відкриття та ведення бізнесу; інвестувати в освітні та навчальні програми, щоб допомогти інвесторам, власникам і підприємцям отримати відповідні знання; сприяти інноваціям, інвестуючи в дослідження й розробки та надаючи податкові пільги для компаній, які інвестують у нові технології; створити сприятливе правове середовище для підприємців, спрощуючи процес реєстрації бізнесу, захищаючи права інтелектуальної власності тощо; сприяти підприємництву, створюючи культуру, яка цінує та підтримує її; сприяти організації мереж і співпраці, створюючи можливості для підприємців, інвесторів та власників зустрічатися й обмінюватися ідеями.

5. Зроблено висновок, що функціонування системи суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні має передусім переслідувати

мету формування спроможної територіальної громади, що є ознакою успішності політики децентралізації публічної влади.

До переваг недержавного управління іноземним інвестуванням належать: гнучкість (приватні інвестори можуть швидко адаптувати свої стратегії до змін на ринку); інноваційність (приватні особи часто впроваджують нові технології та підходи в управлінні інвестиціями); диверсифікація (приватні інвестори мають можливість інвестувати в різні галузі та регіони, що дає змогу знижувати ризики). До проблем реалізації недержавного управління іноземним інвестуванням віднесено: регуляторні ризики; ризикове інвестиційне середовище; інформаційні асиметрії.

Визначено, що відмінність функцій недержавного управління іноземним інвестуванням від функцій державного управління полягає в тому, що управлінська діяльність суб'єктів недержавного управління іноземним інвестуванням не має державно-владного характеру, а їх акти управління лише у випадках, прямо передбачених законодавством, можуть мати загальнообов'язковий нормативний характер.

6. Зроблено висновок, що державне регулювання застосування різноманітних адміністративно-правових засобів має спрямовуватися функціонально на «правомірне обмеження доступу до ринків» і створення умов конкурентоздатного середовища, якими є здійснення державної реєстрації суб'єктів підприємництва та надання дозвільно-ліцензійної документації, що безумовно, є важливим адміністративно-правовим засобом здійснення політики захисту інвестицій та права власності, але при цьому його ефективність має визначатися відповідністю ряду критеріїв.

До критеріїв ефективності здійснення ліцензування господарської діяльності віднесено: спрямування на мінімізацію розміру екологічної шкоди, що спричинюється внаслідок здійснення господарської діяльності; відповідність дотримання стандартів якості продукції та безпеки; державна підтримка національного виробника, що визначає необхідність задоволення потреб внутрішнього ринку в наданні послуг, виробництві товарів, продукції;

формування конкурентоздатного середовища; правомірність та дійсність фактів, що є гарантією правомірності функціонування підприємства; мінімізація екологічних і виробничих ризиків для населення регіону; дотримання моральних засад суспільства.

7. До нормативно-правових напрямів удосконалення системи адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні обґрунтовано внесення змін: до Закону України «Про природні монополії» від 20.04.2000 № 1682-III щодо видалення із статті 5 положення «передачі електричної енергії», «розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами», «транспортування теплової енергії»; до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» змін стосовно видалення положень пункту 4, пункту 19 статті 7; до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» шляхом доповнення ст. 8 окремим п. 24-1 таким змістом: «ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами»; ухваленням на рівні окремого законодавчого акта переліку рухомого та нерухомого майна, що перебуває у приватній власності, яке не може бути примусово вилучено для суспільних потреб і потреб національної оборони в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. А не заберуть? За яких умов авто можуть вилучити для воєнних потреб. URL: https://auto.ria.com/uk/news /events/255856/a-ne-zaberut-za-yakikh-umov-avto-mozhut-viluchiti-dlya-jennikhpotr.html?utm_source=facebook (дата звернення: 20.09.2024).
2. Адміністративне право України. П. Діхтієвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук [та ін.] ; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ : Видавництво «Людмила», 2023. 772 с.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко [та ін.]. Херсон : Олді-плюс, 2018. 446 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. [та ін.] ; за заг. ред. В. Галуцька, О. Правотворової. Видання третє. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.
5. Антикризисний штаб стійкості бізнесу в умовах воєнного стану. URL: <https://uspp.ua/inicziativi/antykryzovyi-shtab-stiikosti-biznesu-v-umovakh-voiennoho-stanu>.
6. Атаманчук Л. Р. Адміністративно-правовий захист іноземних інвестицій в Україні : дис. ... д-ра філос. Наук : 081. Київ, 2021. 205 с.
7. Борисенко Є. О. Соціально-філософська парадигма власності як мотиваційна основа життєдіяльності особистості в пострадянському суспільстві : автореф. дис. ... канд. філос. Наук : 09.00.03. Харків, 2004. 19 с.
8. Відділ сертифікації походження товарів. Київська торгово-промислова палата. URL: <https://kiev-chamber.org.ua/uk/66/>.
9. Волох О. В. Історія кримінально-правової боротьби з посяганнями на власність в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 19 с.
10. Галіцина Н. Інструменти адміністративно-правового механізму реалізації концепції соціальної держави: вихідні положення. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 6. Т. 2. С. 40–45.

11. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона суб'єктів права власності в Україні : монографія. Херсон : ПДВ ХМД, 2006. 356 с.

12. Гарантії та страхування іноземних інвестицій в Україну в 2024 році. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/224847_garant-ta-strakhuvannya-pozemnikh-nvestitsiy-v-ukranu-v-2024-rots.

13. Гончарук О., Малюська Д., Лавриненко Д. Біла книга «ліцензування як інструмент обмеження доступу до ринків». URL: https://cdn.regulation.gov.ua/bf/0a/bb/8c/regulation.gov.ua_БІЛА%20КНИГА%20оновлена.pdf.

14. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

15. Гриняк А. Б. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану в Україні. *Нове українське право*. Вип. 2, 2022. С. 21–28.

16. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. За заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

17. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>.

18. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-p#Text>.

19. Деякі питання забезпечення провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>.

20. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-п#Text>.

21. Деякі питання Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України : постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 р. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-п#Text>.

22. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-п#Text>.

23. Дзера О. В. Цивільне право : підручник. Київ : Вентурі, 1997. 544 с.

24. Дніпропетровська обласна комплексна програма (стратегія) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016–2025 роки : рішення Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 21 жовтня 2015 року № 680-34/VI. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/region-programmes/>.

25. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності: теоретико-правове дослідження. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.

26. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.

27. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/content/free-search>.

28. Загальне адміністративне право : підручник. І. С. Гриценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька [та ін.] ; за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

29. Звіти про виконання плану роботи Черкаської обласної державної адміністрації на 2023 рік. URL: <https://ck-oda.gov.ua/zvity-pro>

vykonannya-planu-roboty-cherkaskoji-oblasnoji-derzhavnoji-administratsiji-na-2019-rik/.

30. Зельдіна О. Р., Хрімлі О. Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні і практичні аспекти. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/h/1139-sudovij-zakhist-prav-sub-ektiv-pidpriemnistva-teoretichni-i-praktichni-aspekti.html>.

31. Золотухіна Л. О., Легеза Ю. О. Досягнення балансу публічного та приватного інтересів у сфері соціального забезпечення населення України: реалії та перспективи правового регулювання. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2020. № 2. С. 85–91.

32. Золотухіна Л. О., Легеза Ю. О. Право на захист публічного інтересу як об'єкт правовідносин. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 13. С. 17–24. URL: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.02>.

33. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. В. М. Іванов. Київ : МАУП, 2007. 552 с.

34. Індекс легкості ведення бізнесу Світового банку ранжує. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.EASE.XQ>.

35. Казміришин Е. О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 5. 2019. С. 78–83. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/19.pdf.

36. Капля О. М. Реалізація принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2017. Вип. 26. С. 27–30.

37. Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 pp.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 1998. 22 с.

38. Ковальчук О. Г. Приватна власність, свобода, відповідальність: взаємні зв'язки в контексті філософії права. *Форум права*. 2011. № 1. С. 466–472. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11kogkfp.pdf>.
39. Кодекс адміністративного судочинства України: в ред. Закону № 2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
40. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2597-19>.
41. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>.
42. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. С. 55.
43. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
44. Конституція України від 28.06.1996. Закон України № 254к/96-ВР від 30.09.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
45. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика : колективна монографія. Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломоєць, В. Клиничук [та ін.] ; за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2022. 986 с.
46. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Одеса, 2017. 216 с.

47. Крат В. І. Коментар статті 353 Реквізиція. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 3. Право власності та інші речові права. За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2023. С. 224–238.

48. Легеза Є. О., Легеза Ю. О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise : Juridical Science*. 2019. Volume № 2 (8). С. 28–33.

49. Легеза Ю. О. Децентралізація податків та зборів як гарантія соціально-економічного розвитку територіальної громади. *Правова позиція*. № 4 (41). 2023. С. 100–103. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-4.20>.

50. Легеза Ю. О. Напрямки розвитку нормативних засад публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 90–93.

51. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Ч. 3. Кн. 3. 1926. 470 с.

52. Лист Торгово-промислової Палати від 28 лютого 2022 року 2024/02.0-7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>.

53. Ліцензія на імпортування / експортування алкоголю та тютюну. URL: <https://eukraine.org.ua/ua/services/licenziya-na-importeksport-alkogolyu-ta-tyutyunu>.

54. Люх В. В. Інструменти адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки держави. *Юридична наука*. № 2. 2020. С. 237–247.

55. Марсенко Н. У чоловіка примусово вилучили авто на користь військової частини – Верховний Суд вирішив питання юрисдикції спору URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/282982-u-muzhchiny-prinuditelno-izyali-avto-v-polzu-voinskoj-chasti-verkhovnyy-sud-reshil-vopros-yurisdiktsii-spora>.

56. Медяник В. А. Адміністративно-правове забезпечення соціальної політики в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 36 с.

57. Медяник В. А. Поняття та види інструментів адміністративного забезпечення державної соціальної політики. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 3. 2021. С. 44–48. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2021/12.pdf.
58. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 308 с.
59. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. За заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
60. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навчальний посібник. Київ : Т-во «Знання», 2001. 429 с.
61. На Тернопільщині вилучені автомобілі повернуть власникам після завершення війни. Суспільне/Новини. URL: <https://suspilne.media/218644-na-ternopilsini-vidnovili-robotu-vnutrisnooblasni-avtobusni-marsruti/> (дата звернення: 20.09.2024).
62. Нагай І., Трегубова О. «Спеціальний суд для захисту інвестицій» — не альтернатива ефективній судовій системі. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/specialniy-sud-dlya-zahistu-investiciy--ne-alternativa-efektivniy-sudoviy-sistemi.html>.
63. Національна Стратегія доходів до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Національна_стратегія_доходів_2030.pdf.
64. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : Закон України від 21 грудня 2000 року № 2157-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>.
65. Невар І. В. Органи загальної компетенції із реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.23>.
66. Невар І. В. Характеристика суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні суб'єктами владних повноважень, що не

мають статус органів державної влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 735–738. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/184>.

67. Невар І. В. Захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу): окремі історичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 238–241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/58>.

68. Невар І. В. Система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 1 (61). Р. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.1.19>.

69. Невар І. В. До питання компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 484–487. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-132>.

70. Невар І. В. Нормативно-правова регламентація відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану у системі обмежень права власності. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 329–331. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-89>.

71. Невар І. В. Нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 240–241. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-68>.

72. Нечай А. А. Правові проблеми регулювання публічних видатків у державі : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 40 с.
73. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. Київ : КНЕУ, 2011. 309 с.
74. Панькова Л. О. , Гуцалюк О. В. Підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного стану. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/49.pdf.
75. Перестюк І. Нормативно-правове забезпечення процедур банкрутства в Україні та її значення для соціально-економічного розвитку України. URL: <http://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-ra/article/view/129/122>.
76. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF#Text>.
77. Питання Міністерства цифрової трансформації : постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text>.
78. Питання Національної інвестиційної ради : Указ Президента України від 29.08.2016 № 365/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2016#Text>.
79. Питання Національної ради реформ і Виконавчого комітету реформ : Указ Президента України від 13.08.2014 № 644/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644/2014#Text>.
80. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-1>.
81. Постанова від 7 березня 2023 року Черкаського апеляційного суду у справі № 707/1298/22 (провадження № 61-4120св23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109421565>.

82. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 червня 2019 року, справа № 802/385/18–а, провадження № 11–369апп19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998195>.

83. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 вересня 2023 року у справі № 707/1298/22 (провадження № 61-4120св23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113560656>.

84. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 8 серпня 2018 року у справі № 284/276/16-ц (провадження № 61-11070св18). URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/114997563/>.

85. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 червня 2023 року у справі № 686/8141/22 (провадження № 61-5313св23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111939290>.

86. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції інвестиційної діяльності в Україні». URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c6727859-4862-46dd-a87a-e2bd6275b6a7&title=ProektZakonuUkraini-proVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoDereguliatsiilnvestitsiinoiDiialnostiVUkraini>.

87. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

88. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

89. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

90. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>.

91. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2121-14>.

92. Про введення воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

93. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1559-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1, ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>.

94. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству : Закон України від 12 травня 2022 року № 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>'.

95. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави : Закон України від 28 липня 2022 року № 2468-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Стор. 141. Ст. 4067.

96. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків : Закон України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t233497?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01.

97. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

98. Про делегування повноважень державної виконавчої влади головам та очолюваним ними виконавчим комітетам сільських, селищних і

міських рад : Указ Президента України від 30 грудня 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1194/95/print> (втратив чинність).

99. Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні : Закон України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T201116?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01.

100. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

101. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

102. Про електроенергетику : Закон України від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр/print> (втратив чинність).

103. Про енергетичну ефективність : Закон України від 21 жовтня 2021 року № 1818-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>.

104. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері теплопостачання : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22 березня 2017 року № 308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-17#Text>.

105. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п#Text>.

106. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-п#Text>.

107. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п#Text>.

108. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.

109. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-п#Text>.

110. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>.

111. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України : постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-п#Text>.

112. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text>.

113. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п#Text>.

114. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України : постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-п#Text>.

115. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>.

116. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

117. Про затвердження Положення про особливості ліцензування та реєстрації у сфері медіа в період дії воєнного чи надзвичайного стану : рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 18 травня 2023 року № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0349295-23#Text>.

118. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.

119. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2210-14>.

120. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

121. Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України : Указ Президента України від 27 січня 1999 року № 70/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70/99#Text>.

122. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

123. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.

124. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

125. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.

126. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-20#Text>.
127. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
128. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.
129. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
130. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
131. Про національний фонд інвестицій : Указ Президента України від 19 березня 2021 року № 103/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/2021#Text>.
132. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року № 8. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13> (дата звернення 17.12.2019).
133. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 16.06.2020 № 703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2953-14#Text>.
134. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.
135. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. Ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.

136. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України : Закон України від 28 липня 2023 року № 3285-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#Text>.

137. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 2 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

138. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

139. Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим адміністративним судом України) : лист Вищого Адміністративного суду України від 09.01.2008 № 7/9/1/13-08. *Юридичний вісник України*. 2008. № 6. С. 39–47.

140. Про природні монополії : Закон України від 20.04.2000 № 1682-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>.

141. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>.

142. Про ринок природного газу : Закон України від 9 квітня 2015 року № 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>.

143. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 10.07.2003 № 1098-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-14#Text>.

144. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про засади зовнішньоекономічної політики України на середньостроковий та довгостроковий періоди» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.06.2012 № 413-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2012-%D1%80> –.

145. Про товарні біржі : Закон України від 10 грудня 1991 року № 1956-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>.

146. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text>.

147. Про утворення Офісу фінансового контролю : постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2019-%D0%BF#Text>.

148. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.

149. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.

150. Проект Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року від 25.01.2024. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=454b13bc-3503-4185-b59d-b60f6467748c&title=ProektStrategiiVidnovlennia-StalogoRozvitkuTaTsifrovoiTransformatsiiMalogoTaSerednogoPidprimnitstvaNaPeriodDo2027-Roku>.

151. Регіональна Програма з локалізації та ліквідації амброзії полинолистної та інших карантинних організмів на території Дніпропетровської області протягом 2012–2026 років : рішення Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 23 березня 2012 року № 259-12/VI. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/region-programmes/>.

152. Рішення від 25 листопада 2022 року Придніпровського районного суду м. Черкаси у справі № 707/1298/22 (провадження № 61-4120св23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107549052>.

153. Селіванов В. М., Паламарчук В. О. Відносини власності в процесі демократичної трансформації українського суспільства. Економіко-правові проблема трансформації відносин власності в Україні. Київ, 1997, С. 5–11.

154. Сірант М. Механізми адміністративно-правового регулювання забезпечення екологічної безпеки: інструментальна основа. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». № 3. 202. С. 158–165. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/nov/22532/27.pdf>.

155. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консул, 2001. 656 с.

156. Сковорода Г. С. Книжечка о чтении священного писания, нареченная жена Лотова. Київ : Наукова думка. Зібрання творів у 2 т. Г. С. Сковорода. Т. 2. 1973. 486 с.

157. Сластнікова Г. О. Досудове вирішення та судовий розгляд спорів щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : дис. ... д-ра філос. Наук : 081. Херсон, 2024. 203 с.

158. Смокович М. І. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник. Заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Бевзенка В. М. Київ. 2020. 1346 с.

159. Статут Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців». URL: <https://uspp.ua/pro-uspp/oficzijno/statut>.

160. Столичний стандарт якості. Про програму. URL: <https://kiev-chamber.org.ua/uk/110/156.html>.

161. Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на період до 2020 року. URL: <https://ck-oda.gov.ua/docs/2017/20032017.pdf>.

162. Туцький Ю. В. Правове регулювання викупу земельних ділянок для суспільних потреб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2013. 222 с.

163. У справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клаб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) : рішення Конституційного Суду України від 09.07.2002 № 15-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 28 (26.07.2002). Ст. 1333.

164. Фесенко О. М. Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 478 с.

165. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. F 581. Оп. 1. Спр. 96. Арк. 26–27.

166. Цивільний кодекс України : Закон України 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

167. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41. 42. Ст. 492.

168. Червоний Б. С. Методологічні проблеми регулювання відносин власності в законодавстві України. Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. Київ, 1997. С. 42–44.

169. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ : Дніпро, 1987. 639 с.

170. Шпенглер Освальд. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (гол. редкол.) [та ін.]. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

171. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 4: Н–П. 2002. 717 с.

172. Alekseeva Yu. A. Priority directions of investment of food industry enterprises. *Bulletin of Kazan Technological University*. № 5. 2009. P. 109–115.

173. Alvarez J. E. The Regulation of Foreign Direct Investment: Introduction. *Columbia Journal of Transnational Law*. 2003. 42 (1).
174. Alyami G. Compliance of Saudi Arabia foreign investment regulation in attaining vision 2030. *International Journal of Economic Research*. 2017. № 14 (20). P. 397.
175. Andersson Fredrik, Henrik Jordahl, and Jens Josephson. Outsourcing Public Services: Contractibility, Cost, and Quality. *CESifo Economic Studies*. 2019. № 65 (4). P. 349–372.
176. Andersson Martin, and Johan P. Larsson. Mysteries of the Trade? Skill-Specific Local Agglomeration Economies. *Regional Studies*. 2022. № 56 (9). P. 1538–1553.
177. Andersson Martin, and Per Thulin. Stockholm: The Globalization Council and Ministry of Education and Research. *Globalisering, arbetskraftens rörlighet och produktivitet. Expert report*. 2008. № 23.
178. Andersson Martin, Pontus Braunerhjelm, and Per Thulin. Entrepreneurs, Creative Destruction and Production: Entry by Type, Sector and Sequence. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*. 2012. № 1 (2). P. 125–146.
179. Arora, Ashish, Sharon Belenzon, and Lia Sheer. Knowledge Spillovers and Corporate Investment in Scientific Research. *American Economic Review*. 2021. № 111 (3). P. 871–898.
180. Audretsch, David B., Martin A. Carree, André J. van Stel, and A. Roy Thurik. Impeded Industrial Restructuring: The Growth Penalty. *Kyklos*. 2002. № 55 (1). P. 81–97.
181. Brandt J. Handbuch Verwaltungsverfahren und Verwaltungsprozess. 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. J. Brandt, M. Sachs (Hrsg.). Heidelberg : C. F. Müller (Verlag), 2009. 1291 s.
182. Braunerhjelm, Pontus, and Torbjörn Halldin. Born Globals – Presence, Performance and Prospects. *International Business Review*. 2019. № 28 (1). P. 60–73.

183. Coad, Alex, Sven-Olov Daunfeldt, Werner Hözl, Dan Johansson, and Paul Nightingale. High-Growth Firms: Introduction to the Special Section. *Industrial and Corporate Change*. 2014. № 23 (1). P. 91–112.
184. Cohen, Wesley M., and David Levinthal. Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation. *Administrative Science Quarterly*. 1990. № 35 (1). P. 128–152.
185. Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32010L0013>.
186. Eklund, Johan E., and Johan P. Larsson. *Det nya utanförskapet – självförsörjningens utveckling och välfärdsstatens framtid*. Stockholm: Ekerlids Förlag. 2023.
187. Elvander, Nils. The New Swedish Regime for Collective Bargaining and Conflict Resolution: A Comparative Perspective. *European Journal of Industrial Relations*. 2002. № 8 (2). P. 197–216.
188. Ferguson, Shon, Magnus Henrekson, and Louise Johannesson. Getting the Facts Right on Born Globals. *Small Business Economics*. 2021. № 56 (1). P. 259–276.
189. Gaukrodger D. The Balance Between Investor Protection and the Right to Regulate in Investment Treaties: A Scoping Paper. OECD Working Papers on International Investment, 2017/2, OECD Publishing. 2017.
190. Heemstra A. ‘What Foreign Direct Investors Provide and What They Seek’ in Herman B., Pietracciand F. and Shar K. (eds.). *Financing for Development: Proposals from Business and Civil Society*. UN UP 2001. № 55–6.
191. Jamoliddinova M. D. Strategy for the development of innovative tourism services in the field of marketing in Uzbekistan. Publishing House “Baltija Publishing”. 2023.

192. Kh O. N. Prospects for the food industry development of Uzbekistan. *Ceteris Paribus*. 2021. № 2. P. 8–11.
193. Khelil I., Guidara A. and Khlif H. Ethical Behavior of Firms and Foreign Direct Investments in African Settings: The Moderating Effect of Judicial Independence. *Journal of African Business*. 2022. URL: 10.1080/15228916.2022.2126591.
194. Layachi O. B. The Role of the Legal System in Strengthening Mechanisms for Attracting Foreign Oil Investments: A Case Study of Algeria. *Palarch's Journal of Palaeontology and Egyptology*, 55. 2021. № 18 (1).
195. Mahmood H. and Tanveer M. Role of Education and Financial Market Development in Attracting Foreign Direct Investment Inflows in Pakistan (2021). 10 (3). *TEM Journal – Technology, Education, Management, Informatics* 1184. URL: 10.18421/TEM103-23.
196. OECD, *Middle East and North Africa Investment Policy Perspectives* (OECD Publishing 2021). URL: 10.1787/6d84ee94-en.
197. Sh Al-Qahtani, M Albakjaji. The Role of the Legal Frameworks in Attracting Foreign Investments: The Case of Saudi Arabia. 2023. Special Issue Access to Justice in Eastern Europe. 1–17. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6S001>.
198. SOFARIS. URL: <https://sofarishomes.com/>.
199. Wiederaufbau der Ukraine: EU und IFC mobilisieren 500 Millionen Euro private Investitionen. URL: https://germany.representation.ec.europa.eu/news/wiederaufbau-der-ukraine-eu-und-ifc-mobilisieren-500-millionen-euro-private-investitionen-2024-02-05_de.
200. Zaynobiddinova F. B. Modern Investment Legislation and Judicial Practice Are the Legal Guarantee of Effective Reforms. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*. 2021. № 3 (9). P. 30. URL: 10.37547/tajpslc/Volume03Issue09-06.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**СПИСОК ПРАЦЬ,
ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:**

Статті, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Невар І. В. Органи загальної компетенції із реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.23>.

2. Невар І. В. Характеристика суб'єктного складу реалізації адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні суб'єктами владних повноважень, що не мають статус органів державної влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 735–738. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/184>.

3. Невар І. В. Захист інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу): окремі історичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 238–241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/58>.

4. Невар І. В. Система адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 1 (61). Р. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.1.19>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Невар І. В. До питання компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства із захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Теоретичні та*

практичні проблеми реалізації норм права : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 484–487. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-132>.

2. Невар І. В. Нормативно-правова регламентація відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану у системі обмежень права власності. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 329–331. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-89>.

3. Невар І. В. Нормативно-правове регулювання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 240–241. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-68>.

**Пояснювальна записка щодо прийняття
Закону України «Про забезпечення адміністративно-правових засобів
захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу)
в Україні»**

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону України «Про забезпечення адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні»

2. Цілі та завдання змін до нормативно-правових актів

3. Загальна характеристика й основні положення змін до нормативно-правових актів

4. Стан нормативно-правової бази в цій сфері правового регулювання

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроєкту не впливатиме на видаткову та прибуткову частини державного або місцевих бюджетів.

6. Обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування законопроєкту після його прийняття

Реалізація норм законопроєкту приведе до належного рівня законодавчої техніки застосування альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів.

Проект Закону України «Про забезпечення адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Закону України «Про природні монополії» від 20.04.2000 № 1682-III [140] внести такі зміни:

1.1 у частині першій статті 5 виключити положення «передачі електричної енергії», «розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами», «транспортування теплової енергії» та викласти її у такій редакції:

Стаття 5. Сфери діяльності суб'єктів природних монополій

1. Відповідно до цього Закону регулюється діяльність суб'єктів природних монополій у таких сферах:

транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами;

транспортування природного і нафтового газу трубопроводами;

розподіл природного і нафтового газу трубопроводами;

зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами);

транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;

користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування;

управління повітряним рухом;

централізованого водопостачання, централізованого водовідведення;

спеціалізованих послуг на внутрішньому водному транспорті, у морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України;

технічного обслуговування й експлуатації мереж ефірного телемовлення, мереж ефірного радіомовлення, ефірної багатоканальної електронної комунікаційної мережі;

II. До Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125] внести такі зміни:

2.1 у статті 7 виключити положення пункту 4 «діяльність у сфері медіа, що ліцензується відповідно до Закону України “Про медіа”»;

2.2 у статті 7 виключити положення пункту 19 «туроператорська діяльність»;

III. До Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [137] внести такі зміни:

3.1 ст. 8 доповнити п. 24-1 такого змісту: *«ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами».*

IV. Прикінцеві та перехідні положення

4.1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

**Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про забезпечення
адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної
власності та підприємництва (бізнесу) в Україні»**

Закон України «Про природні монополії» від 20.04.2000 № 1682-III [140]		
Стаття 5. Сфери діяльності суб'єктів природних монополій 1. Відповідно до цього Закону регулюється діяльність суб'єктів природних монополій у таких сферах: транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами; транспортування природного і нафтового газу трубопроводами; розподіл природного і нафтового газу трубопроводами; зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької	У частині першій статті 5 виключити положення «передачі електричної енергії», «розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами», «транспортування теплової енергії», та викласти її у такій редакції: Стаття 5. Сфери діяльності суб'єктів природних монополій 1. Відповідно до цього Закону регулюється діяльність суб'єктів природних монополій у таких сферах: транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами; транспортування природного і нафтового газу трубопроводами; розподіл природного і нафтового газу трубопроводами; зберігання природного	Стаття 5. Сфери діяльності суб'єктів природних монополій 1. Відповідно до цього Закону регулюється діяльність суб'єктів природних монополій у таких сферах: транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами; транспортування природного і нафтового газу трубопроводами; розподіл природного і нафтового газу трубопроводами; зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами); транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;

діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами); транспортування інших речовин трубопровідним транспортом; передачі електричної енергії; розподілу електричної енергії (передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами; користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування; управління повітряним рухом; централізованого водопостачання, централізованого водовідведення; транспортування теплової енергії;	газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами здійснення підприємницької діяльності із зберігання природного газу (ліцензійними умовами); транспортування інших речовин трубопровідним транспортом; користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування; управління повітряним рухом; централізованого водопостачання, централізованого водовідведення; спеціалізованих послуг на внутрішньому водному транспорті, у морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України; технічного обслуговування і	користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування; управління повітряним рухом; централізованого водопостачання, централізованого водовідведення; спеціалізованих послуг на внутрішньому водному транспорті, у морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України; технічного обслуговування і експлуатації мереж ефірного телемовлення, мереж ефірного радіомовлення, ефірної багатоканальної електронної комунікаційної мережі.
---	---	--

спеціалізованих послуг на внутрішньому водному транспорті, у морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України; технічного обслуговування і експлуатації мереж ефірного телемовлення, мереж ефірного радіомовлення, ефірної багатоканальної електронної комунікаційної мережі.	експлуатації мереж ефірного телемовлення, мереж ефірного радіомовлення, ефірної багатоканальної електронної комунікаційної мережі.	
Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [125]		
Стаття 7. Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню 1. Ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності: 1) банківська діяльність, діяльність з надання фінансових	У статті 7: 1) виключити положення пункту 19 «Туроператорська діяльність»; 2) виключення із статті 7 пункту 4 «Діяльність у сфері медіа, що ліцензується відповідно до Закону України «Про медіа»	Стаття 7. Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню 1. Ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності: 1) банківська діяльність, діяльність з надання фінансових послуг – у

послуг – у випадках, встановлених законом, і діяльність із здійснення операцій з готівкою, що включають інкасацію коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки; 1⁻¹) професійна діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» і Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»; 4) діяльність у сфері медіа, що ліцензується відповідно до Закону України «Про медіа»; 5) діяльність у сфері електроенергетики, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом		випадках, встановлених законом, і діяльність із здійснення операцій з готівкою, що включають інкасацію коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки; 1⁻¹) професійна діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» і Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»; 5) діяльність у сфері електроенергетики, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ринок електричної енергії», і діяльність у сфері використання ядерної енергії, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»; 6) освітня діяльність, яка
--	--	--

України «Про ринок електричної енергії», і діяльність у сфері використання ядерної енергії, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»; б) освітня діяльність, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти; 7) виробництво і торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилятами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і пальним, зберігання пального, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу		ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти; 7) виробництво і торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилятами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і пальним, зберігання пального, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального»; 8) надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів
---	--	---

спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального»; 8) надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України; 9) будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, за переліком видів робіт, що визначається Кабінетом Міністрів України, – з урахуванням особливостей, визначених Законом		України; 9) будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, за переліком видів робіт, що визначається Кабінетом Міністрів України, – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності»; 10) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про лікарські засоби»; 11) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад
---	--	--

України «Про регулювання містобудівної діяльності»; 10) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про лікарські засоби»; 11) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту		4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; 12) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України; 13) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України; 14) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких
--	--	--

кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; 12) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України; 13) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України; 14) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 14⁻¹) діяльність з управління небезпечними відходами, яка		визначається Кабінетом Міністрів України; 14⁻¹) діяльність з управління небезпечними відходами, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про управління відходами»; 15) медична практика; 16) діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України; 17) ветеринарна практика; 18) випуск та проведення лотерей з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про державні лотереї в Україні»; 18⁻¹) діяльність на ринку азартних ігор, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»;
--	--	---

ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про управління відходами»; 15) медична практика; 16) діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України; 17) ветеринарна практика; 18) випуск та проведення лотерей з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про державні лотереї в Україні»; 18¹) діяльність на ринку азартних ігор, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»;		21) промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України; 22) культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку, – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»; 23) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів
--	--	--

19) туropераторська діяльність; 21) промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України; 22) культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку, – з урахуванням особливостей, визначених Законом		зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України); 23⁻¹) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням технічних засобів розвідки (критерії належності до технічних засобів розвідки визначаються розвідувальними органами України); 24) перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів внутрішнім водним, морським, автомобільним, залізничним та повітряним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом; 25) зовнішньоекономічна діяльність відповідно до статті 16 Закону України
---	--	---

України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»; 23) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України); 23⁻¹) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням технічних засобів розвідки (критерії належності до технічних засобів розвідки визначаються		«Про зовнішньоекономічну діяльність»; 26) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; 27) діяльність на ринку природного газу, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ринок природного газу»; 28) централізоване водопостачання та централізоване водовідведення; 29) виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії; 30) охоронна діяльність; 33) виробництво ветеринарних препаратів; 34) заготівля та тестування донорської крові та компонентів крові незалежно від їх кінцевого призначення,
---	--	---

розвідувальними органами України); 24) перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів внутрішнім водним, морським, автомобільним, залізничним та повітряним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом; 25) зовнішньоекономічна діяльність відповідно до статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; 26) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; 27) діяльність на ринку природного газу, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ринок природного газу»;		переробка, зберігання, розподіл та реалізація донорської крові та компонентів крові, призначених для трансфузії
---	--	--

28) централізоване водопостачання та централізоване водовідведення; 29) виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії; 30) охоронна діяльність; 33) виробництво ветеринарних препаратів; 34) заготівля та тестування донорської крові та компонентів крові незалежно від їх кінцевого призначення, переробка, зберігання, розподіл та реалізація донорської крові та компонентів крові, призначених для трансфузії		
Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [137]		
Стаття 8. Заходи правового режиму воєнного стану	Ст. 8 доповнити п. 24-1 такого змісту: <i>«ухвалювати рішення</i>	Стаття 8. Заходи правового режиму воєнного стану

1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: 1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність	<i>про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами»</i>	1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: 1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони
--	---	---

населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України; 2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для		таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України; 2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки
---	--	---

задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України; 3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ		та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України; 3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; 4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній
--	--	--

і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; 4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; 5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів		власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; 5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскування; 6) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних
--	--	---

України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскування; б) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; 7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла		засобів; 7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України; 8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; 9) порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на
--	--	---

громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України; 8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; 9) порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на		розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення; 10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; 11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи
---	--	--

стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення; 10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; 11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення		серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі; 12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку; 13) забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі; 14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських
---	--	--

роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі; 12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку; 13) забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і		засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини; 15⁻¹) зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки; 17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному Кабінетом
--	--	---

отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі; 14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини; 15¹) зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної безпеки; 17) встановлювати		Міністрів України; 18) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організовувати укриття в ньому у разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, у тому числі у доступній для осіб з порушеннями зору та
---	--	---

для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; 18) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених		слуху формі; 18⁻¹) організовувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтуння) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту; 18⁻²) здійснювати маркування будівель та споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами); 19) проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони; 19⁻¹) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у
---	--	--

законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організовувати укриття в ньому у разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, у тому числі у доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі; 18⁻¹) організовувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтування) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у		державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України; 20) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами; 22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці; 23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України; 24) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід –
--	--	--

разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту; 18⁻²) здійснювати маркування будівель та споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами); 19) проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони; 19⁻¹) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх		тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості; 24-1) <i>ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків, понесених її власниками чи землекористувачами;</i> 25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права
---	--	---

пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України; 20) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами; 22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці; 23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України; 24) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового		
---	--	--

тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості; 25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права		
---	--	--